

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Вр. 5

УРЕДНИК ЉУБ. М. ДАВИДОВИЋ

XIX

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

МИ

АЛЕКСАНДАР I.

по милости Божјој и вољи народној

Краљ Србије

На предлог Нашега министра просвете и црквених послова, а по чл. 25. и 26. закона о црквеним властима постављамо:

за епископа нишке епархије, господина **Никанора**, епископа у пенсији, с годишњом платом од десет хиљада динара, коју је и пређе имао.

Наш министар просвете и црквених послова нека изврши овај указ.

17. априла 1898. год.

Београд.

Александар с. р.

Министар
просвете и црквених послова,

Андра Ђорђевић с. р.

Указима Његовог Величанства Краља постављени су:

у министарству просвете и црквених послова: за писара I кл. **д-р Стеван М. Окановић**, писар II кл. истог министарства, 1. маја о. г.; за писара II кл. **Алекса Ф. Вучковић**, дијурниста истог министарства, 1. маја о. г.;

у духовном суду епархије београдске: за писара I кл. **ђакон Василије Стојановић**, 1. маја о. год.;

у духовном суду епархије жичке: за писара II кл. свештеник **Владимир Виторовић**, писар III кл. истога суда, 1. маја о. г.;

у другој београдској гимназији: за професора: **д-р Ђорђе Петковић**, писар I кл. министарства просвете и црквених послова, 1. маја о. г.;

у пожаревачкој гимназији: за професора **Риста Николић**, професор крагујевачке гимназије, 11. апр. о. г., по потреби.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом министра просвете и црквених послова постављени су:

у **Великој Школи**: за доцента јелинског језика **д-р Василије Ђерић**, 25. апр. о. г.;

у **III београдској гимназији**: за учитеља веронауке **Арсеније М. Илић**, сврш. ђак Духовне Академије, 1. маја о. г.;

у **ваљевској гимназији**: за сталног учитеља музике и певања III кл. **Владимир Р. Ђорђевић**, прив. учитељ истих вештина, исте кл. у истој школи, 1. маја о. г.;

у **крагујевачкој гимназији**: за предавача **д-р Добросав Игњатовић**, пређ. предавач, 11. апр. о. г.;

у **неготинској гимназији**: за предавача **Владимир К. Петковић**, сврш. философ, 11. апр. о. г.

УНАПРЕЂЕЊА

Претписом министра просвете и цркв. послова постављен је за привр. учитеља музике и певања II кл. у Учит. Школи **Јулије Број**, привр. учитељ III класе истих вештина у истој школи, 16. априла о. г.

ПРЕМЕШТАЈИ

Претписом министра просвете и цркв. послова премештен је у неготинску гимназију **Драгољуб С. Поповић**, предавач пожаревачке гимназије, 11. апр. о. г. по потреби.

УМРЛИ

Јелена С. Антоновићка, учитељице Више Жен. Школе у пенсији умрла је 7. апр. у Београду. **Ђорђе С. Ђорђевић**, проф. III београд. гимназије умро је 26. апр. о. г. у Бечу.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПРЕМЕСТАЈИ

Претписима министра просвете и црквених полова премештени су:

у **Београд**: за уч. III и IV р. осн. шк. у Топчидеру *Светислав Поповић*, уч. III р. осн. шк. у Смедереву, гор. шк., 25. фебр. о. г., по молби;

у **ваљевски округ**: за уч. сва 4 р. осн. м. шк. у Дрену *Филип Радуловић*, уч. IV р. осн. шк. у Обреновцу, 1. апр. о. г. по потреби; за уч. IV р. осн. м. шк. у Обреновцу *Драгољуб Костић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Дрену, 1. апр. о. г., по молби; за прив. уч. нове осн. шк. у Туларима *Јован Марковић*, привр. уч. сва 4 р. осн. шк. у Лесковцу, 1. јан. о. г., по молби;

у **врањски округ**: за уч. осн. шк. у Сијарини *Хусеин Бабић*, уч. срп. мухамед. осн. шк. у Нишу, 28. марта о. г., по потреби; за уч. 2. од. II р. м. шк. у Врању *Атанасија Мајзерка*, уч. I и II р. осн. жен. шк. у Крагујевцу у Палидули, 21. јан. о. г., по потреби;

у **крагујевачки округ**: за уч. I и II раз. осн. шк. у Тополи *Наталија Јоксимовићева*, уч. I и II р. осн. шк. у Јунковцу, 1. фебр. о. г., по молби; за уч. I и II р. осн. шк. у Книћу *Наталија Ђ. Петровићева*, уч. ж. осн. шк. у Рткову, 11. фебр. о. г., по молби; за уч. осн. шк. у Гор. Трешњевици *Софија Јоксимовићка*, уч. 1. од. I р. осн. м. шк. у Крушевцу, 7. марта о. г., по потреби; за уч. III и IV р. осн. шк. у Борчу *Војислав Милорадовић*, уч. I р. осн. шк. у Враћевшници (гор. шк.), 22. јан. о. г., по молби; за уч. осн. шк. у Винчи *Даница Викторовићка*, уч. I и II р. осн. шк. у Драчи, 11. фебр. о. г., по потреби; за уч. III и IV р. осн. шк. у Наталинцима *Драгутин Арнаутовић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Грбицама, 1. фебр. о. г., по молби; за уч. I р. осн. шк. у Борчу *Наталија Ристићева*, уч. I и II р. осн. м. шк. у Уровици, 11. фебр. о. г., по молби; за уч. I и II раз. осн. шк. у Драчи *Зорка Ристићева*, уч. II р. осн. шк. у Миоковцима, 21. јан. о. г., по потреби;

у **крајински округ**: за уч. I и припр. раз. осн. м. шк. у Прахову *Драга Јанковићева*, уч. I и припр. раз. осн. ж. шк. у Душановцу, 11. фебр. о. г. по молби; за уч. II, III и IV р. осн. шк. у Прахову *Димитрије Узновић*, уч. II, III и IV раз. осн. м. шк. у Душановцу, 11. фебр. о. г., по молби; за уч. II, III и IV р. осн. м. шк. у Душановцу *Светозар Милошевић*, уч. II, III и IV р. осн. шк. у Прахову, 11. фебр. о. г., по молби; за уч. I и прип. р. осн. ж. шк. у Душановцу *Емилија Милошевићка*, уч. I и прип. р. осн. м. шк. у Прахову, 11. фебр. о. г.

по молби; за уч. осн. ж. шк. у Кладушници *Станица Милутиновићева*, уч. осн. ж. шк. у Мокрањи, 16. јан. о. г., по казни; за уч. осн. м. шк. у Мокрањи *Благоје Стаменковић*, уч. III и IV р. осн. шк. у Дубокој, 21. марта о. г., по потреби; за уч. м. осн. шк. у Самариновцу *Михаило Милосављевић*, уч. м. осн. шк. у Мокрањи, 16. јан. о. г., по потреби;

у **крушевачки округ**: за уч. 1. од. I р. осн. м. шк. у Крушевцу *Сеферинка Мишовићка*, уч. осн. ж. шк. у Пожези, 7. марта о. г., по молби; за уч. V р. осн. м. шк. у Крушевцу *Михаило Катић*, уч. III и IV р. осн. шк. у Жичи, 21. марта о. г. по потреби; за уч. III и IV р. осн. шк. у Мајдеву *Христина Катићка*, уч. I и II р. осн. шк. у Жичи, 29. марта о. г., по потреби; за уч. осн. шк. у Новом Селу *Милан Вељић*, уч. осн. шк. у Мрећу 11. фебр. о. г., по молби;

у **моравски округ**: за уч. I р. осн. шк. у Задроговцу *Милан Лазић*, уч. II, III и IV р. осн. шк. у Јарменовцима, 9. апр. о. г. по потреби; за уч. I р. осн. шк. у Д. Мутници *Вукосава Трифуновићева*, уч. I раз. осн. шк. у Јошаници, 26. јан. о. г., по молби; за уч. 2. од. III р. осн. м. шк. у Јагодини *Димитрије Димитријевић*, уч. сва 4 р. осн. м. шк. у Ланишту, 28. марта о. г., по молби; за уч. IV р. осн. шк. у Поточцу *Драгутин Јанићијевић*, уч. осн. шк. у Самариновцу, 5. јан. о. г. по молби; за уч. сва 4 р. осн. шк. у Грабовцу *Арсеније Пилетић*, уч. II, III и IV р. осн. шк. у Жупањевцу, 11. фебр. о. г., по потреби; за уч. II, III и IV р. осн. шк. у Жупањевцу *Новак Тоскић*, уч. сва 4 р. у Грабовцу, 11. фебр. о. г. по потреби; за уч. осн. ж. шк. у Бељајци *Јелисавета Јанковићева*, уч. осн. шк. у Бигреници, 21. фебр. о. г., по молби; за уч. осн. ж. шк. у Исакову *Марија Петровићева*, уч. I и II р. осн. м. шк. у Гор. Белој Реци, 1. јан. о. г. по молби;

у **нишки округ**: за уч. III и IV р. осн. шк. у Суботинцу *Драгутин Цонић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Бовну, 1. фебр. о. г., по молби; за уч. I и II р. осн. шк. у Суботинцу *Наталија Никићева*, уч. I раз. осн. шк. у Прћиловници, 1. фебр. о. г., по молби; за уч. I и II р. осн. шк. у Кулини *Марица Николићева*, уч. I и II р. осн. шк. у Суботинцу, 1. јан. о. г., по молби; за привр. уч. III и IV р. осн. шк. у Кулини *Матеја Николић*, привр. уч. III и IV осн. шк. у Суботинцу, 1. јан. о. г., по молби; за уч. I и II раз. осн. шк. у Суботинцу *Милица Глигоријевићка*, уч. I и II р. осн. шк. у Кулини, 1. јан. о. г., по потреби; за уч. сва 4 р. осн. шк. у Манојлици *Новак Михаиловић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Александрову, 11. фебр. о. г., по потреби;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

за уч. II р. осн. шк. у Прђидовици *Милица Глигоријевићева*, уч. I и II р. осн. шк. у Суботинцу, 1. фебр. о. г. по молби; за уч. III и IV раз. осн. м. шк. у Нишу, у Београд-Мали *Јован Ивановић*, уч. IV р. осн. м. шк. у Куршумлији, 25. фебр. о. г. по потреби; за уч. сва 4 раз. осн. шк. на Хуму *Панга Илић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Реавцима, 11. фебр. о. г., по молби;

у **пиротски округ**: за уч. сва 4 раз. осн. шк. у Белој Води *Петар Јосимовић*, уч. I р. м. осн. шк. у Доњем Милановцу, 1. апр. о. г. по потреби; за уч. III р. осн. м. шк. у Власотинцу *Божин Живковић*, уч. III и IV р. осн. шк. у Придворици, 1. јан. о. г., по потреби;

у **подрински округ**: за уч. I р. осн. шк. у Бановом Пољу, *Васа Франићевић*, учит. осн. муш. шк. у Вел. Врбници, 10. апр. о. год., по потреби; за учит. III раз. осн. шк. у Царини *Глигорије Јовановић*, учит. IV раз. осн. шк. у Лозници, 16. јан. о. г., по потреби; за уч. I р. осн. м. шк. у Црнобарском Салашу *Светислав Петровић*, уч. м. осн. шк. у Вел. Каменици, 1. апр. о. г., по потреби; за уч. IV раз. осн. м. шк. у Лозници *Владимир Миладиновић*, уч. III и IV р. осн. шк. у Наталинцима, 16. јан. о. г. по потреби;

у **подонавски округ**: за уч. I раз. осн. шк. у Бељену, *Анка Бербовићева*, уч. II р. осн. шк. у Миоковцима, 7. марта о. г., по потреби; за уч. III и IV р. осн. шк. у Придворици *Адам Ристић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Бусуру, 22. јан. о. г. по молби; за уч. III р. осн. м. шк. у Смедереву, гор. школа, *Босилка Петковићева*, уч. осн. шк. у Ритопеку, 25. фебр. о. г., по потреби; за уч. осн. шк. у Ритопеку *Анга Голубовић*, уч. III и IV р. осн. шк. у Београду, у Топчидеру, 25. фебр. о. г., по потреби; за уч. IV р. осн. шк. у Селевцу *Драгомир Ђорђевић*, уч. III и IV р. осн. шк. у Јунковцу, 11. фебр. о. г., по потреби; за уч. сва 4 раз. осн. шк. у Добром Долу *Вукашин Ј. Глишић*, уч. сва 4 раз. осн. шк. у Грбници, 5. јан. о. г., по потреби; за учит. III и IV р. осн. шк. у Бељену *Василије Матејић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Вратни, 1. јан. о. г., по молби; за уч. IV р. осн. шк. у Азањи *Милоје Поповић*, уч. II, III и IV р. осн. шк. у Доброселици, 1 јан. о. г., по молби;

у **пожаревачки округ**: за уч. сва 4 р. осн. шк. у Бусуру *Војислав Јаковљевић*, учит. сва 4 раз. осн. шк. у Бучју, 1. апр. о. г. по потреби; за уч. осн. шк. у Сиракову *Марија Кнежевићка*, уч. осн. шк. у Ласцу, 22. јан. о. г. по потреби; за привр. уч. сва 4 р. осн. шк. у Баричу *Живојин Миловановић*, привр. уч. сва 4 р. осн. шк. у Водницама, 1. апр. о. г., по потреби; за привр. учит. осн. шк. у

Малом Градишту *Михаило Ђуришић*, привр. уч. осн. шк. у Петровом Селу, 11. фебр. о. г., по потреби; за уч. III и IV раз. осн. м. шк. у Дубокој *Сава Шибалић*, уч. осн. шк. у Бордељу, 1. апр. о. г., по потреби;

у **руднички округ**: за уч. осн. шк. у Каменици *Миљко Богдановић*, уч. I од. II, III и IV р. осн. шк. у Прањанима, 11. фебр. о. г. по казни; за уч. II р. осн. шк. у Такову *Даринка Гавриловићка* уч. I раз. осн. шк. у Борчу, 11. фебр. о. г., по молби; за уч. III и IV р. осн. шк. у Такову *Божидар Гавриловић*, уч. IV р. осн. шк. у Селевцу, 11. фебр. о. г., по молби; за уч. сва 4 р. осн. шк. у Пријељини *Младен Марковић*, уч. II, III и IV р. осн. шк. у Студеници, 5. јан. о. г., по молби; за уч. сва 4 р. осн. шк. у Навлици *Милосав Никитовић*, уч. сва 4 раз. осн. шк. у Пријељини, 5. јан. о. г., по потреби; за уч. III и IV р. осн. шк. у Жичи *Михаило Милошевић*, уч. V раз. осн. м. шк. у Крушевцу, 21. марта о. г., по потреби; за уч. II р. осн. шк. у Миоковцима *Даринка Младеновићева*, уч. I р. осн. шк. у Бељену, 7. марта о. г., по молби; за уч. I од. II, III и IV р. осн. шк. у Прањанима *Сима Јањушевић*, уч. сва 4 р. осн. шк. у Стапарима, 11. фебр. о. г., по потреби; за уч. II, III и IV р. осн. шк. у Студеници *Алексеје Ђурђић*, уч. II, III и IV р. осн. шк. у Такову, 11. фебр. о. г., по потреби; за уч. I р. осн. шк. у Студеници *Милица Ђурђићка*, уч. II раз. осн. шк. у Такову, 11. фебр. о. г., по потреби; за уч. осн. шк. у Мрсаћу *Драгољуб Рајковић*, уч. осн. шк. у Новом Селу, 11. фебр. о. г., по потреби;

у **тимочки округ**: за уч. I и II р. осн. м. шк. у Планиници *Драга Динићка*, уч. осн. ж. шк. у Дубници, 25. фебр. о. г., по молби; за уч. сва 4 р. осн. шк. у Белом Потоку *Марко Ранковић*, уч. м. осн. шк. у Подвршкој, 1. апр. о. г., по потреби; за уч. ж. осн. шк. у Дубници *Стефанија Варјашићка*, уч. 2. од. припр. и I р. осн. ж. шк. у Јабуковцу, 1. апр. о. г., по потреби;

у **топлички округ**: за уч. сва 4 р. осн. шк. у Бакусу *Крета Славковић*, уч. осн. шк. у Мекишу, 22. јан. о. г., по потреби; за уч. осн. шк. у Житораји, *Михаило Јевтић*, уч. II, III и IV р. осн. шк. у М. Крчмарима, 16. апр. о. год., по потреби; за уч. IV р. осн. м. шк. у Куршумлији *Василије Марковић*, уч. III и IV раз. осн. шк. у Нишу, у Београд-Мали, 25. фебр. о. г. по потреби; за привр. уч. осн. шк. у Александрову *Павле Миљковић* привр. уч. I и II р. осн. шк. у Блажеву, 11. фебр. о. г., по потреби; за привр. уч. I и II р. осн. шк. у Блажеву *Митар Бјелић*, привр. уч. осн. шк. у Житораји, 11. фебр. о. г., по потреби; за привр. уч. сва

4 р. осн. шк. у Мекишу *Теохар Теохаровић*, привр. уч. осн. шк. у Бакусу, 22. јан. о. г., по потреби; у **ужички округ**: за уч. II, III и IV р. осн. шк. у Доброселици *Милета Станојевић*, уч. 2. од. III раз. осн. шк. у Азањи, 1. јан. о. г., по молби; за уч. осн. ж. шк. у Пожези *Роксанда Салевећева*, уч. I и II р. осн. шк. у Приликама, 7. мар. о. г. по молби.

ПЕНСИОНОВАЊА

Претписима министра просвете и црквених послова пензионовани су на основу чл. 56. закона о осн. школама: *Гавра Пешић*, уч. у Јагодини, 12. марта о. г.; *Јелисавета Бранковићка*, уч. у Смедереву, 21. септ. пр. год.; *Јеврем Матић*, уч. у Јаребицама, 1. сеп. пр. г.; *Јован Рафаиловић*, уч. у Ковачевцу, 1. септ. пр. г.; *Димитрије Костић*, уч. у Крагујевцу, 25. септ. пр. г.; *Персида Казес*, уч. Куршумлији, 26. нов. пр. г.; *Грујица Протић*, уч. у Шапцу на Камичку, 25. окт. пр. г.; *Алекса Димитријевић*, уч. у Батовцу, 15. марта о. г.; *Савка Радовановићка*, уч. у Београду на Сави, 25. окт. пр. г.; *Леошава Красићка*, уч. у Београду у Палилули, 25. окт. пр. г.; *Јелена Бобићка*, уч. у Лесковцу, 25. окт. пр. г.; *Косара Богосављевићка*, уч. у Прокупљу, 18. окт. пр. г., по молби; *Софија Михаиловићева*, уч. у Маломишту, 21. нов. пр. год.; *Даринка Давидовићка*, уч. у Голубињу, 21. дек. пр. г., по молби; *Љубица Живковићка*, уч. у Душановцу, 1. нов. пр. г.; *Илинка Јовановићка*, уч. у Аранђеловцу, 1. нов. пр. г.; *Драгиња Милојевићка*, уч. у Крагујевцу 5. нов. пр. г.; *Параскева Живковићка*, уч. у Куршумлији, 11. нов., по молби; *Анка Петровићка*, уч. у Врњцима, 26. нов. пр. год., по молби; *Милица Николићка*, уч. у Чачку, 23. окт. пр. год. по молби; *Јосиф Х. Костић*, уч. у Лесковцу, 21. нов. пр. године.

ОТПУСТАЊА

Претписима министра просвете и црквених послова отпуштени су: *Зарија Варјачић*, уч. у Јабучковцу, 2. апр. о. г. и *Славка Томићка*, учит. у Брусу, 17. нов. пр. г., на основу чл. 64. закона о осн. школама; *Аранђево Николајевић*, уч. у Вранићу, 1. нов. пр. год., на основу чл. 67. зак. о осн. школама.

РАЗРЕШЕЊА

Претписима министра просвете и црквен. послова разрешени су: *Јелена М. Илићка*, учит. у Степојевцу, 19. нов. пр. год.; *Стана Равићева*, уч. у Житораћи, 10. апр. о. г.; *Леошава Јосимовићева*, у Киселеву, 6. дец. пр. г.; *Драга Милојевићева*,

уч. у Кладушници, 6. дец. пр. год., — све на осн. чл. 64. зак. о осн. школама: *Аксентије Јокић*, уч. у Слепчевићу, 8. јан. о. г.; *Владимир П. Савић*, уч. у Б. Паланци, 31. марта о. г.; *Милутин Катанић*, уч. заст. у Вињи, 13. фебр. о. г.; *Чедомил Илић*, уч. Г. Буковици, 5. марта о. г.; *Михаило Ђ. Поповић*, привр. уч. у Гунцатима, 31. дек. пр. г.; *Пулхерија Бурђевећка*, учит. у Подгорцу, 31. јан. ов. г.; (на осн. чл. 54. зак. о осн. шк.) *Андрија Лојаница*, уч. у Каменици, 1. фебр. о. г.; *Стана Николићева*, уч. у Коцељеви, 10. марта о. г.; *Ангелина Стојадиновићева*, учит. у Уровици, 6. дец. пр. године.

ОСТАВКЕ

Претписима министра просвете и црквен. послова уважене су оставке: *Петру Ристићу*, привр. учит. у Б. Води, 7. фебр. о. г.; *Драгутину Марковићу*, привр. уч. у Кренољину, 10. септ. пр. год.; *Радивоју Милојковићу*, привр. учит. у Бубушинцу, 2. окт. пр. год.; *Светозару П. Радовановићу*, привр. уч. у Јабучцу, 13. окт. пр. год.; *Михаилу Васићу*, привр. уч. у Праћини, 11. нов. пр. г.; *Милану Николићу*, припр. уч. у Коцељеви, 5. нов. пр. г.; *Светиславу Јовићу*, привр. уч. у Кулини, 14. дец. пр. год.; *Леошави Лаичевићки*, уч. у Подгорцу, 1 окт. пр. год.; *Алексију Марковићу*, уч. заступ. у Дражевцу, 15. фебр. о. г.; *Богдану Јовићу*, привр. уч. у Баричу, 30. марта о. г. *Милутину Аранђеловићу*, уч. у Корбову, 31. јан. о. г.

УМРЛИ

Ангелина Траићка, бив. уч. манастиричка умрла је 30. дек. пр. г.; *Милица Кузмановићева*, б. уч. затв. шк. у Сиракову 28. дек. пр. год.; *Катарина А. Врчевићка*, б. уч. затв. шк. у Вети, 22. дек. пр. г.; *Милован Јевтић*, б. уч. тополски, 13. дек. пр. г.; *Милан Ацемовић*, б. уч. бруски, 4. дек. пр. год.; *Тодор Маринковић*, б. учит. житорађски, 25. окт. пр. г.; *Марко Будимировић*, б. уч. суводолски, 12. јула пр. г.; *Доброслав Голубовић*, б. уч. јаглички, 12. авг. пр. год.; *Нагалија Богдановићева*, б. уч. подгорачка, 29. окт. пр. год.; *Димитрије Поповић*, уч. кладовски, 15. септ. пр. г.; *Стеван А. Стевановић*, б. уч. врањске осн. шк. 7. јан. о. г.; *Угринка З. Павловићка*, б. уч. гор. трешњевичке осн. шк., 25. фебр. о. г.; *Љубица Крسمановићка*, б. уч. осн. шк. у Книћу, 31. јан. о. г.; *Живко Николић*, б. уч. короглашки, 3. фебр. о. г.; *Марко Медановић*, б. уч. језерски, 21. јан. о. г.; *Петар Димић*, б. уч. у пензији, 24. јан. о. г.; *Љубица Исавић*, б. уч. у пензији, 12. фебр. о. г.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВ. ПОСЛОВА

Свима начелствима

Нека начелство саопшти свима нижим и вишим школама у своје подручју, а тако исто и свима лекарима, да се забране лекара а тако исто и допусти лекарски за недолажење или долажење ученика-ца у школу због заразних болести ослобођавају таксе.

ПБр. 7236.

20. априла 1898. год.

Београд.

*Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.*

Свима начелствима

Према мишљењу Главног Просветног Савета од 24. јануара ов. год., СБр. 144, одлучио сам, да се „Уџбеник гимнастике“ од г. Атанасија М. Поповића може набављати за књижице основ. школа.

Преноручите школским одборима да, по могућству, набаве поменуто дело за књижице својих школа.

Цена је књизи 2 динара. Може се набавити у књижари Јевте М. Павловића и комп. у Београду ПБр. 7079.

21. априла 1898. год.

Београд.

*Министар
просвете и цркв. послова,
Андре Ђорђевић с. р.*

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

**ЗАПИСНИЦИ РЕДОВНИХ И ВАНРЕДНИХ САСТАНАКА
ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА**

САСТАНАК 704-ти

27. марта, 1898. године

Били су: *председник* Михаило Валтровић, редовни чланови: Стеван Ловчевић, Јован Миодраговић, Војислав Прокић, Димитрије Довијанић, Јеврем Илић и Љубомир Миљковић.

Пословођ Др. Стев. М. Окановић.

I.

Прочитан и примљен записник 703. састанка.

II.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 6. марта, 1898., ПБр. 4919., којим се позива Савет, да предложи нове теме за кандидате професорских испита. Савет је одлучио, да се умоли философски факултет да предложи по три питања из сваког предмета појединих група, изузимајући богословске групе. За богословске теме пак да се умоли Проф. Савет Богословије.

III.

Прочитано писмо г. министра просвете и црквених послова од 17. марта, 1898., ПБр. 5490., којим се Савету на оцену шаље молба г. Јосифа Костића, учитеља, о признавању неких година учитељске службе. Савет је одлучио, да молбу г. Ко-

стића прегледа и Савету о њој реферује г. Лука Лазаревић.

IV.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 17. марта, о. г. ЦБр, 268, којим се Савету доставља писмо Архиепископског Сабора Краљ. Србије од 3. марта о. г. СБр. 16, а којим Архиепископ. Сабор моли г. министра, да се свршеним питомцима Духовних Академија у Русији признаје предавачка квалификација, пошто они по закону имају право на то.

Главни Просветни Савет, као надлежан за одређивање предавачких квалификација до положеног проф. испита, узео је у озбиљно разматрање ово писмо Архиепископског Сабора и поводом истог нашао за потребно, да своју ранију одлуку по овом питању протумачи и начелно прошири тако, да кандидати са стручном богословском или педагошком спремом из виших стручних школа немају квалификација за предаваче средњих школа (гимназија и реалака), али да им не спори квалификације за предаваче по дотичним стручним школама.

V.

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 20. марта, 1898. г. ПБр. 5664, којим се Савету шаље на оцену „Пчелар“, како би се могао препоручити књижицама осн. школа.

Савет је, познавајући овај лист раније, одлучио, да се исти може препоручити књижицама осн. школа.

VI.

Прочитано је писмо г. министра просвете и прквених послова, од 23. марта, 1898. г. ПБр. 5793, којим Савету шаље на надлежан рад писмо г. Светислава Здравковића, професора крушевачке гимназије, којим пита о прегледу његове „Ботанике“. По овоме Савет је одлучно, да се почека на

реферат још једног референта, пошто је један исти већ поднео.

VII.

По предлогу председника одбора за ревизију цртанака, већбанака, прописа и прописница Савет је одлучно, да у исти одбор уђе као члан и г. Дим. Путниковић, учитељ.

С тим је састанак закључен.

НАУКА И НАСТАВА

ФИЗИЧКО ВАСПИТАВАЊЕ

у Грца и Римљана

I Приступ. II Дечје и гимнастичке игре у старих културних народа. III Физичко васпитавање у Грца — у Спарти и Атини. IV Гимназије и Палестре; хармонијско васпитавање — Платон и Аристотел. V Врсте забавних и гимнастичких игара у Грчкој. VI Олимпијске игре. VII Физичко васпитавање у Римљана; забавне, гимнастичке и војничке игре. VIII Циркусне и гладиаторске игре у Риму.

(СВРШЕТАК)

VIII

Римљани су, као и Грци, имали своје велике и свечане народне игре (ludi publici), које је у извесне дане у години држава приређивала за народ, а које, као и грчке народне игре, беху везане за мите предисторијскога доба. Оне су у прво доба биле саставни део римскога култа, који је опет био нераздвојан од државнога живота; но у доцније доба скоро сасвим изгубише религијски карактер и посташе световне забаве. Али се по важности никад не моглоше успети на ону висину, на којој су биле велике народне игре у Грчкој.

Свечане игре биле су у Риму омиљене још и у најстарије доба његове историје; још их је основач Рима, Ромул, приређивао у славу бога Конза (Consus), а састојале су се у приношењу жртава и у тркама на коњима и колима. За време таквих игара, као што прича вели, извршили су Римљани познату отмицу Сабијанака.

Игре су приређиване на месту, које је доцније названо *Марсово поље* (Campus Martius). То је била пространа равница ван вароши, на којој су држана војничка вежбања, и на којој су у доцније доба подигнуте огромне монументалне зграде за циркусе, амфитеатре, купатила, храмове и друге јавне грађевине. У прво доба биле су то просте тркачке игре, које су се и брзо свршавале. С већом сјајношћу и свечаношћу отпочео их је празновати

Тарквиније Приск после срећне победе над Латинима. А у доцније време, а нарочито у доба царева, празноване су по више дана (до 15) с таквом сјајношћу и раскошношћу, каквој се не може наћи примера ни у којег другог народа.

Римљани су народ, који је жудно волео игре и забаве. Владаоци су честим приређивањем игара текли љубав светине и добијали све више у наклоности њеној, што су игре биле сјајније и раскошније. У томе су се нарочито одликовали Август, Калигула, Нерон и Веспасијан. Њих су приређивали и они виши чиновници, који су жудели за конзулским или преторским звањем — да би се омиљали народу. Често је после игара дават велики обед у славу богова, приређивано је чашћење и дељење поклона светини, отварање бесплатних купатила, раздавање посласица, воћа итд. На приређивање игара трошене су грдне суме новаца. Игралиште (циркус) било је за масу зборно место, народни дом, храм и циљ свију њених жеља. Влада државна, која се имала да брине о уредном дељењу хране великој множини гладне светине римске, морала је водити бригу и о трошковима око приређивања игара за њено задовољство.) Пролетаријат у Риму био је сила, о којој се морало водити рачуна. „Две су ствари непрестано занимале светину: *хлеб и игре*“, — вели Јувенал. Уз сјајност и раскошност игара расла је и народна пожуа за њима, која је окарактерисана оним познатим захтевом гладне и беспослене светине: „*panem et circenses!*“...

На тај начин посташе свечане игре врло важан фактор у државном и народном животу римском. И, докле су у раније доба такве игре приређиване у *ванредним* приликама, у данима опасности по отаџбину да би се приношењем жртава богови умилостивили, или у данима велике радости

1) Број сиромашних грађана у Риму, које је држава морала хранити, нарастао је под Цезаром на 320.000.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

и среће за народ и државу, — догле је доцније, од 4. века пре Хр., отпочето празновање *сталних* годишњих игара, за које су били одређени нарочити дани у години и које су називане *велике римске игре* (*ludi Romani magni*). Такве су биле: *Ludi Apollinares*, у славу бога Аполона; *l. Capitolini*, у славу Јупитера; *l. romani*, патрицијска светковина; *l. plebeji*, у спомен негдашњег измирења патриција и плебеја; *l. Ceriales*, *l. saeculares* итд.

Календар римских празника садржавао је *седам* таквих годишњих игара, које су укупно трајале 66 дана. Но доцније је број дана за њих повећан; тако, у доба Марка Аврелија, одређено је било за велике игре 135 дана, а у половини четвртога века 175. Њих је приређивала држава, водећи бригу и трошкове о њима.¹⁾

Али су много раскошније биле оне игре, што су их поједини цареви и војсковође римске приређивали у ванредним приликама и триумфима својим. Светковина, коју је Тит приредио приликом освећења амфитеатра, трајала је 100 дана; а Трајанова светковина, после освојења Дакије, празнована је 123 дана! Суме, утрошене на њих, огромне су.

Од игара, приређиваних приликом великих светковина, разликоване су по начину и месту извођења три главне врсте: *циркусне игре* (*l. circenses*), *гладнаторске* (*l. gladiatorii*) и *позоришне* (*l. scenici*).

Циркусне игре држане су у *циркусима*, нарочито за њих подешеним зградама, с огромним бројем седишта за гледаоце, а обухватале су утакмице у: тркама на колима (*cursus*), гимнастичким играма (*certamen gymnicum*), ритерским и дечјим турнирима (*ludus Trojae*), пешачким и коњичким тркама (*pugna pedestris et equestris*).

Гладнаторске су игре имале такође своје засебне зграде, *амфитеатре*, а састојале су се у борбама оштрим оружјем између нарочито спреманих бораца — гладнатора. У амфитеатрима су приређиване и борбе гладнатора са зверовима, или и између самих зверова (*venatio*), као и поморске битке (*naumachia*).²⁾

¹⁾ По једном извештају из 51. год. по Хр. потрошено је те године на *l. romani* 206.000 дин., на *l. plebeji* 102.000 на *l. apollinares* 102.000 и на ново установљење Августинске игре 2720; а колики су били додаци чиновницима око приређивања њихових, није у извештају показано.

²⁾ Римски амфитеатр био је тако подешен, да се у њ могла напустити велика количина воде и придети борбе између *крокодила*, *тигрових коња* и *морских паса*, као и приређивати представе историјских *поморских битака*, у којима је учествовало по тридесет и више лађа.

У циркусима и амфитеатрима паузе између појединих игара и бораба испуњаване су представама мађионика, еквилибриста, опсенара и других „комендијаша“. Отаџбина ових опсенара и вратолома с хитрим и гипким телом као да је била доња Италија и Грчка. Грци, пак, били су ученици египатских и индијских мајстора.

Позоришне игре римске стоје најближе модерном укусу. За њих су подизане најпре лаке, дрвене бине, а доцније су нарочито зидане у великим размерима. У њима су представљане разне врсте драма: трагедије, комедије, лакрдије и балети, а нису оскудевале ни певачке сцене, уз пратњу музике. Материјал за драме узимат је већином из грчког витешког доба, или и из римске историје, а представљани су и грчки, прерађени или и оригинални комади (Еврипид). Публика је нарочито волела сцене, у којима се појављују на бини велике масе, битке, стране животиње и призори који јаче узбуђују.¹⁾

Већи део дана, одређених за редовне годишње светковине, био је заузет разним позоришним представама; али је остали број дана, када су држане циркусне и гладнаторске игре, ипак сматран као главни део свечаности. Тако, од 175 дана, одређених у години за редовне игре око половине четвртога века, било је намењено: на позоришне игре 101 дан, на циркусне 64 дана, а на гладнаторске 10.

О свима овим играма, о припремама за њих, о украшавању јавних места, о надзору над редом, бринули су се едилы. Позоришне представе приређивали су обично варошки претори; држава за њих није подносила трошкове.

Циркусне и гладнаторске игре постале су биле нераздвојне од живота Римљана; оне су их пра-

¹⁾ Први је *Помпеј* озидао позориште на Марсовом пољу за 40.000 гледалаца. Простор за *седишта* био је велики амфитеатрални полукруг. Његов део до бине, назван *orchestra* (који је код Грка био одређен за музику, певање и играње хора), имао је седишта за сенаторе, весталице и почасно место за преторе, а иза њих били су редови за ритере, а после и за осталу публику. Правоугаона *бина* била је од оркестра одељена зидом. Бина је имала и нарочитих *справа* (*Drehmaschine*), које су служиле за изненадне појаве богова на бини; отуда је постала изрека: *Deus ex machina*. Приступ је имао сваки слободан грађанин, женскиње и деца, — само су робови били изузети. На представе се улазило с нарочитим *улазницама* (*tessera*) с нумером места. Представе су почињале често још рано изјутра. Знак допадања био је *иљескање* (*applaus*). Глумци су одиљковани венцима од свежа цвећа, доцније металним сребрним и позлаћеним венцем (*corollaria*). Знаци недопадања беху: звиждање и шиштање (*sibilus*), луна и хука (*fremitis*). А магистрати, који су председавали представама, имали су права да поједине неуредне глумце казне бојем, на још за време саме представе.

тиде и по даљним колонијама њиховим; без циркуса и амфитеатра не могоше Римљани бити не само у Риму и другим варошима у Италији, већ ни у Галији, Шпанији, африканским и азиским насеобинама својим. С тога ћемо о њима опширније говорити.

Циркусне игре биле су најважније и најомиљеније игре римске. Назване су тако по *цирку-сима*,¹⁾ у којима су приређиване. То су у прво време била проста, равна и отворена места овалног облика, са стазом за трке на коњима и колима; а доцније су ради њих подизане огромне грађевине, од којих се и данас налазе остаци. Рим је имао у доцније доба неколико великих циркуса, од којих су чувенији били: *Циркус Максимус*, *Ц. Фламинијев*, *Ц. Неронов*, *Ц. Каракалин* и *Ц. Хадрианов*.

Најстарија и највећа грађевина за циркусне игре била је у Риму *Cirkus Maximus*. То је најпре била уравниана површина, око које су подигнута места за гледаоце од греда и дасака — у облику грчког хиподрома; по после неког пожара саграђен је од камена. Доцније је прошириван, дограђиван и улепшаван, а нарочито под царевима. Јулије Цезар проширио га је за 150.000 гледалаца. — По Дионисију из Халикарнаса, који је од оснивања царства 22 године живео у Риму, Циркус Максимус имао је тада у дужини 3 и по стадије (650 мет.), а у ширини 4 плетрона (125 м.). У време Нероново повећан је на 250.000 места, а у 4 веку по Хр. умножен му је број седишта на 385.000! Одиста, огромна цифра, која много боље него ишта друго казује пожуду и страст римских грађана за циркусне игре!...

Равна површина елиптичког облика (агена), посута песком и намењена играма и тркама, била је окружена троспратним галеријама, подигнутим на сводовима, које су се уздизале степенасто са седиштима за гледаоце, с нарочитим ложама и местима за царску породицу, за магистрате и сенаторе, за понтифика и весталине, за ритере и остале грађане римске. Зграда је споља била украшена луцима и стубовима. На једној страни находило се нарочито одељење за кола и коње пријављених утакмичара. Дуж већег пречника на арени подигнут је био онизак зид, *srina* (6 стопа висок и 20 ст. широк), око којег су вршене трке. На крајевима његовим уздизали су се ишарани и позлаћени стубови конусног облика, који обележаваху бакву

¹⁾ По имену богиње *Circe* (грч. *Kirke*), кћери Хелiosa и Перзе, а унуке Океанове, која је становала на неком острву далекога Запада, у палати, коју су чували снажни курјаци и лафови.

и мету тркачку. Сем тога, као главни украс тога зида, стајали су високи обелиски, од којих је један (77 стопа висок) поставио Август, а други (122 стопе) Константин,¹⁾ а поред њих разне статуе, мали храмови, стубови, трофеји и др. Околу циркуса уздизале су се аркаде, у којима је било дућанчића с разним ситницама, и у којима се могло видети разноликога света, врача, мађионика и др. О Циркусу Максиму вели Плиније Млађи: „То је простор достојан народности која је свет освојила, и вредно га је видети, колико ради представа које се у њему приређују, толико и ради њега самога...“

Циркусне су игре отпочињале обично ујутру. Маса света долазила су још преко ноћ, да би боље место заузеле. Играма је претходила *свечана литија* (програ), која је полазила од капитола и, преко свечано окићеног форума, кретала се к циркусу, предвођена приређивачем игара (претором или конзулом), који је, окићен палмовим венцем, стајао на триумфалним колима, праћен ритерима и пратњом, сличном триумфаторским спроводима. Напред су ишле гомиле дечака пешке и на колима, за њима кола и коњи одређени за трке, на борци и атлети који ће суделовати у утакмицама, а потом играчи и певачи у три одељења (деца, младићи и људи), праћени музиком. За овима се кретао жртвенички спровод: у њему су најпре деца носила кадионице, из којих се дизао дим пријатнога мириса; за њима је ношено сребрно и златно посуђе, посвећено на службу религији; вођене су и жртвене животиње, окићене и покривене богато извезеним покривачима; завршетак су чинили кипови богова, с емблемима који су им припадали, ношени на нарочито окићеним носилима или скупоченим колима, која су вукли државни коњи или слонови, или и припитомљени лафови, а уз пратњу свештеника у дугачкој, белој или пурпуром опшивеној одећи, међу којима није изостајао ни понтифик (*Pontifex Maximus*). Од времена Цезарова ношене су у литији и статуе чланова владалачке породице. Уз литију обично се кретаху грдне масе света.

По доласку литије у Циркус, пре свега су *приношене жртве боговима*, чије су кипове остављали у олтару и капеле на средњем аренском зиду. За тим су отпочињате утакмице у играма.

Почетак су чиниле *трке на колима*, које су биле најважније у циркусном програму. Оне су код Римљана биле вазда јако омиљене, и остале њихова најмилија забава све докле, док им осећаје не затупише крваве гладиаторске борбе.

¹⁾ Први данас стоји на *Piazza del Popolo*, а други крај Латерански плац у Риму.

За трке су узимани ваљани, добро дресирани коњи; запрезали су их обично по 2 или 4 напредо (ретко 3 или више), а терали су их вешти докеји (jockeys). Под Нероном и Хелиогабалом запрезани су и камиле и слонове. Утакмичари су дељени најпре у 4 групе, доцније у 10 до 12, а у доба Нероново било је и по 24 трке. Из одељења, одређеног за смештај кола и коња, утакмичари су излетали кроз 12 двокрилних врата, која су се на дати знак отварао у један мах. У свакој појединој трци оптрчавало се по 7 пута тркачком стазом око средњег зида у арени, а тркачи су живо праћени узвицима и жељама гледалаца и заинтересованих опклађивача, — страсне су опкладе биле јако развијене. Утакмичари су се разликовали по боји одећа кола и коњске опреме: најпре на беле и црвене, после на плаве и зелене, најпосле на златне и пурпурне. И народ је својим симпатијама био подељен по боји тркача на партије, које су се често непријатељски предусретале, пренашајући борбу и на улице. Заузетост за утакмице најбоље карактеришу ове речи Јувеналове: „Кад Зелени не победе, варош је тога дана тако ожалашћена и убијена, као онда, кад су конзули претрпели пораз код Канеје“... Вешти тркачи обасипани су богатим наградама, које су допирале и до 40 хиљада сестераца (око 10 хиљада динара). А Калигула је свом љубимцу Еутиху послао поклон од 2 милиона сестераца. Имена победитеља објављивана су у вароши свечаним начином, а поједина су и у камену урезивана. У последње доба републике, а нарочито за време царства, учествоваху у тркама и ритери и сенатори, па и сами цареви: Калигула, Нерон, Вителје, Комод, Каракала и Хелиогабал. Нерон је тркао у боји зелених, по арени посутој место песка бакарним зеленилом...

Сем трке на колима било је утакмица и у *јагачким тркама*. Оне су се састојале или у простој утакмици у брзини, или у волтижерским продукцијама на једном или више коња.

После њих биле су на реду утакмице у *гимнастичким играма*, које су се састојале у рвању, пеничању, бацању диска, трчању итд. Оне су уведене по угледању на Грке (од 186. г. пре Хр.); али нигда нису постале тако омиљене, као трке на колима и коњима. У њима су се такмичили *атлети* већном грчкога порекла, и то обично наги, опасани само прегачом. За време гимнастичких утакмица весталине, као и девојке и жене отменијих породица, остављале су циркус. Нерон, страсно одав играма, из наклоности према грчким обичајима и уређењима основао је нарочито позориште за игре, назване *Nerones*, које су се састојале у

гимнастичким, витешким и музичким утакмицама а празноване су сваке пете године. Но оне, по свој прилици, нису биле дуга века.

Још у доба републике приређиване су у циркусима и *војничке игре* и *привидне борбе*, које су извршивали млади грађани римски и ритери, а у време царева и читава војна одељења.

Јако су биле допадљиве и дечје, тако зване *Тројанске игре*, у којима су суделовала деца из отмених и сенаторских породица римских, у разним одељењима на коњима, и у сјајној и богатој опреми. Од Августова доба цареви су их често приређивали, а у њима су суделовали и царски принчеви.

Докле су се у раније доба на јавним играма такмичили младићи и грађани римски, који су се тога ради нарочито вежбали у гимнастичким играма и тркама колским и коњичким, дотле су јавне утакмице у доцније доба прешле у руке занатски спреманих атлета. Први се атлети појавише у Риму 186. г. пре Хр., као најмљеници из Атине, затим при триумфима Суле и Цезара, па и у другим свечаним приликама. Потпуно занатска атлетика јавља се почетком римских царева, када је атлетских друштава било не само у Риму, него и у свакој већој вароши римској. Од тада су и атлетске борбе постајале све чешће и омиљеније. Награде и почасни знаци давати су победитељима у изобиљу.

У доба царева, када осећаји Римљана беху заступљени прекомерним уживањима и свагдашњим забавама, не могаху их више задовољавати обичне, позоришне и циркусне игре, већ тражаху задовољства у крвавим борбама људи и зверова. Тада добише највећу важност сурове *гладиаторске игре* и дивљачке *борбе зверова*, које интересоваху римску светину много јаче, него ма какве друге игре.

У доба републике форум је био обично место за такве представе. Доцније су за њих подизане нарочите зграде — *амфитеатри* (од грч. *ἀμφιθέατρον*). То су биле огромне зидане зграде елиптичнога облика, без крова, с ареном у средини. По облику, по степенастим седиштима и улазима, амфитеатри су били слични циркусима. За заштиту од сунца и кише, над седиштима разастирано је огромно платно. За бољу предохрану од зверова, арену је окружавао зид с гвозденом решетком.

Први већи амфитеатор подигао је Цезар 46. год. пре Хр. Доцније их је било и у свима већим варошима римскога царства у Италији, Галији, Шпанији, Африци и Азији. Од њих се и данас на многим местима налазе развалине. Али је највећи и највеличанственији био у Риму амфитеатор *Flavianum*, који је отпочео градити Веспасијан а довршио његов син Тит. Тај је амфитеатор са својих

данашњих развалина чувен у свету под именом „Колесеја“ (Colosseum).

Колесеј је имао 87.000 седишта и 15.000 места за стајање. Дужа му је оса износила 188 мет. а краћа 156. Сместинште за зверове и борце било је испод арене. Фасада од 50 мет. висине обухватала је четири сирата; прва су три била засведена луцима и украшена дорским, јонским и коринтским стубовима. Коридори беху засведени и везани међу собом каменим степеницама; кроз њих се ишло на седишта, која су била поређана амфитеатрално, у облику тераса. Око арене подизала се висока галерија, као предохрана за публику од случајног напада дивљих зверова. У њему је било нарочитих места за цара, сенаторе, више чиновнике, весталине и друга лица вишега сталежа. На врху највишега сирата биле су утврђене гвоздене летве за разанињање шаторскога платна, које је могло покрити цео унутрашњи простор, — против сунца или кише.

У Колесеју приређиване су најогромније и најервавије гладиаторске и зверске борбе. Каменом од развалина овог колосалног амфитеатра подигнут је велики број државних и приватних грађевина у данашњем Риму, па ипак маса заосталога дела грађевине стоји још и данас огромна. —

Гладиаторске игре, назване по имену бораца — *гладиатора* (од *Gladius*-мач), састојале су се у борбама оштрим оружјем на живот и смрт.

Овај сурови обичај етрурскога је порекла и постао је, по свој прилици, као погребна свечаност у место људских жртава које су негда приношене боговима, — слично приређивању гимнастичких и витешких игара код старих Грка при погребу изгинулих јунака (нпр. Патрокла).

Гладиаторске игре у Риму приредили су први пут браћа Марко и Децим Брут (264. г. пре Хр.) при погребу њихова оца. Но наскоро после тога оне посташе честе и без погребних прилика, а у доба царава развише се у великој мери као најпожуднија забава римских грађана, као особеност њиховог, необичног задовољства. Као велики љубитељи гладиаторске борбе беху царевн: Калигула, Клаудије, Нерон, Трајан, Хадријан и Комод.

У гладиаторским играма борили су се у прво време обично робови, осуђени злочинци и ратни заробљеници, које су победоносне војсковође доводиле у Рим да увећају своје триумфе. У доцније доба, пак, кад пожуа за њих постаде општа, било је људи који су се и сами драговољно јављали за такве борбе, подстицани узношењем и слављењем масе, као и добром наградом. Међу њима је било

и ритера и угледних госпођа, па и самих царава — *Калигуле* и *Комода*.

Гладиатори су се, под оштром и суровом дисциплином, вежбали у нарочито установљеним гладиаторским школама и касарнама у Риму и другим местима, које су основане крајем републике. Разликовали су се на лако и тешко наоружане, с мачем или тророгом грабљом, са штитом или без штита, са шлемом или без шлема; а било их је који су се борили и на коњима. По тим разликама, или и по пределу одакле су, називани су: *Retiarii*, *Secutores*, *Мурмилони*, *Самнићани*, *Трачани*, *Норптомачи*, *Dimacheri* итд. Од тешко наоружаних били су нарочито чувени Гали и Мурмилони. И *Калигула* се борио у амфитеатру оштрим оружјем — као Трачанин.

Улазак гладиатора у амфитеатор био је свечан, у сјајној опреми, а уз пратњу музике. *Нерон* се нарочито старао да гладиаторске игре буду што величанственије, па се бринуо и о унутрашњем намештају и украсима амфитеатра. Једном је наредио да се арена, у место песка, посне златним прахом и подеси вештачка киша од парфимерије, која је падала на гледаоце.

Извежбани за борбу и одважни, гладиатори су показивали најдрскије презирање смрти. Борбу су отпочињали обично тупим оружјем, уз пратњу музике; то је била предигра крвавим сценама, у којима је, уз бурне звуке музике, вођена озбиљна борба оштрим оружјем, и то све догле, докле један од бораца, окупан у крви, не подлегне; рањеном и савладаном победитељ је пресецао гркљан. Оним гладиаторима, који би, тешко рањени, молили за милост дизањем прста показача, живот је по каткад спасаван; а то је могло бити најпре утицајем самог приређивача игара, а доцније је то право помиловања остављено људи публике, која је често остајала неумољива. Арена је била обилно натопљена људском крви.

За поједине победе гладиатори су у прво време награђивани палмовим венцем, а од Августовог доба новцем. Поједини, који су се нарочито одликовали одважношћу и вештином у борењу, и тиме стекли наклоност публике, били су срећни да буду награђени раширом (*rudis*), симолом ослобођења из ропства.

Број пари гладиатора за борбу није био сталан. Најпре је излазило на арену до 60 пари, а наскоро и много веће масе. Под Цезаром се борило до 320 пари. По Августовој наредби приређиване су гладиаторске игре само двапут годишње, а број пари ограничен је на 60; али се доцније тај број попе опет на стотине. За време велике Тра-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

јанове светковине излазило је у борбу 10.000 гладиатора.

Цареви су имали на расположењу обично до 2000 својих гладиатора. За њих су у Риму постојале четири царске борачке школе. Гладиатори су често употребљавани као средство и у унутрашњим политичким немирима. —

Борбе зверова (venationes) у амфитеатрима биле су такође јако омиљене.

После одржаних победа у Азији или Африци, војсковође су римске увећавале сјајност свог триумфалног повратка у Рим не само заробљеним краљевима и скупоценим трофеима, већ и доношењем ретких животиња и зверова из освојених земаља: слонова, риноцера, лацова, тигрова, пантера, медведа итд. Од тог доба отпочето је приређивање лова и борбе против дивљих зверова, као и приређивање борбе између њих самих, које је наскоро постало страсном забавом римских грађана. Први је Цезар показао Римљанима борбу бикова, која је Тесалијскога порекла.

На борбе зверова трошене су огромне суме новаца, издаване на лов и пренос зверова из удаљених крајева афричких и азијских. Римски намесници у тим покрајинама имаћаху дужност да се нарочито брину о њиховој набавци и транспорту. Без гладиаторске борбе и борбе зверова нису могле бити у Риму ни обичне годишње светковине.

У приређивању таквих бораба нарочито су се одликовали: Помпеј, Цезар, Август, Калигула, Тит, Трајан, па и многи доцнији цареви. *Помпеј* је за пет дана извео у борбу 17 слонова, 500 лацова и 400 пантера. По сопственом извештају *Августовом*, за 26 представа борило се у амфитеатру 3500 зверова. *Калигула* је једног дана извео у борбу 400 медведова против толико истог броја африканских зверова. Кад је *Тит* прослављао освећење новог амфитеатра, изведено је у борбу 5000 зверова само једнога дана; том је приликом поубијано око 9000 које дивљих а које питомих животиња. За време велике *Трајанове* светковине поубијано је 11.000 зверова...

Али су најсуровије и најодвратније биле *борбе људи против зверова*. За такву борбу или су се спремали нарочити борци (bestiarii), обично за велику награду, или су ратни заробљеници и осуђени на смрт пуштани на арену с оружјем, принуђени да се бране од напада гладних и раздражених зверова.

По причању *Сенекином*, Помпеј је први извео у борбу слонове против осуђених злочинаца. Он вели: „Први човек у држави и, како нас историја учи, човек необичне добротe, сматрао је то као ва-

жан чин — уништавати људе на такав изванредан начин. Бораху ли се они на живот и смрт? Не би било довољно речено. Беху ли растрзани? Ни то још није довољно. Они су огромном тежином тих животиња управо смрвљени“...

Приликом једне светковине, у време цара *Калигуле*, није било осуђеника, који би се могли употребити за борбу против зверова. Бездушни цар нареди да се похватају људи, који су тада стајали око оградe аренске, и да се они баце зверовима, пошто се најпре сваком од њих језик одсече, како не би могли викати, ни њега проклињати! Шта више, тај је цар месом осуђеника и хранио зверове, спремане за борбу, јер му се друго месо чинило скупо!...

Такве сурове и бездушне борбе беху у доба царева најмилија и најсвечанија забава римских грађана и римске светине!

Рим, овај огромни град, негда поносан и славан са племенитих врлина својих грађана, постао је господаром света, испуњен је богатством стотину милиона подјармљених народа, утонуо је у море прекомерног уживања и раскоши, заборавио је на оне врлине које су га негда уздигле. Осећаји човечности и племенитости у Римљана беху у то доба потпуно затупљени; нестало је оне узоритости и карактерности, које негда руководише јавним и друштвеним животом римским; разврат је царовао почев од највиших у држави, па до гладних бескућника, који тражаху само: хлеба и забаве!

За Римљане постаде највеће уживање: гледати и задовољавати се печовечним и зверским призорима амфитеаторским, пљескати и одушевљавати се у тренутку самртног ропца оних бедника, којима је гркљан одсецао гладиаторским ножем, или оних несрећника, који су бездушно бацани у канџе и чељусти дивљих зверова!...

Борбе у амфитеатрима бивале су тим сјајније и величанственије, што су више људских жртава прогутале!...

По традицији, у време гоњења Хришћана амфитеатри су били места мучеништва многих верних, који мученички издисаху у чељустима гладних зверова, а на задовољство развратне светине. Доцније, кад је почетком 5. века хришћански утицај преотео маха, хришћански цареви забранише крваве гладиаторске борбе, и амфитеатри осташе само за борбе зверова.

Касиодор вели, да је Рим 523. год. гледао последњу гладиаторску представу.

Ср. Ј. Стојковић
професор.

ГИМНАЗИЈА У ГИСЕНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У ХЕСЕНСКОЈ

(НАСТАВАК)

13. Даљи корак у писменим вежбањима је да се напише, што се усмено вежбало. Постепено се, у свези са усменим вежбањем, изводе све то слободније варијације, за прве је пак покушаје потребно, да се што више ослањају на текст, као и усмена вежбања.

14. Овакови задаци — препричавања — чине прелаз ка оним вежбањима, што се називају „састави.“ У овим се тражи приказивање какве садржине у језиковно правилном облику, и саморадни се учениковој притом све то више даје слободан мах. Претпоставка је за оваке задатке техничка извезбаност ученикова и знање ортографије. Дотле је имао ученик да обраћа што већу пажњу на облик, сад, пошто је то постигао, на садржину, иначе, ако и сад узмора натезати са обликом, неће се моћи од писменог рада никакав повољан резултат ишчекивати.

Припрему за писмено приказивање чини овде усмена настава, и никако се не може тражити од ученика писмено ниједна радња, с којом се није усмено сасвим упознао и увежбао је. Састав се састоји од реченица; ако се говор у реченицама није непрекидно увежбавао, то ученик неће бити у стању, да реченице писмено ствара. При везивању реченица језик се служи свезама, ако су ученику оне у усменом саопштавању непознате, то се не може ишчекивати, да ће се у писменом њима послужити. Писмено приказивање тражи примену књижевног језика, али се ово не да извести, ако ученик није у њему усмено уважан. Напослетку ученик треба да се вежбао и у том, да извештај број редова мисли у свести одржи и да има прегледа преко њих; он мора бити вичан, да поједине делове држи одвојено и веже једне с другим; и ова готовост може му бити дата само многим усменим вежбањем. Што се садржине тиче, то се мора ту оштро одржати правило, да се ништа не задаје, што је изван видика и искуственог круга ученикова. —

Поступци су ови у настави матерњег језика с тога тако опширно изведени, пошто се ту у нашим школама највише грешни, и у том је први узрок многим неуспеху наших школа. Ученици се не уче, да сами посматрају и суде, усмено је вежбање готово сасвим забатаљено, а писмено вежбање, по правилу, није ни близу оно, што би требало да буде, оно је већином репродукција усменог гра-

матичког вежбања, што у најбољем случају може бити мерило само за добро механичко памћење. Настава у матерњем језику своди се на систематски преглед граматике, дедуктивно изведен — тако је бар у већини наших школа — и то чини, да настава у матерњем језику постаје страшило за ученике, а тако се дабогме не могу постићи захтеви, који се стављају на интелекат и на чувства ученикова.

Крајња би потреба била, да се пре свега изradi методика за наставу матерњег језика и инструкције за тај предмет, *пошто је ван сваке сумње, да се овај предмет најгоре предаје у нашим школама, тј. горе но ма који други предмет.* Циљ му је сасвим померен, а наставна су средства, у колико их има, већином сасвим слаба. Узроци су томе многострани, а пошто их не би било тешко пронаћи, то не би тако тешко било многимима ни доскочити. —

Пре по што пређем на начин предавања граматике и лектире у вишим разредима, рећи ћу још неколико речи о томе, како се задаци поправљају и каквих има врста задатака.

У нас је циљ писменом задатку — да се да оцена. Оцена из задатка рачуна се исто тако као и оцена из усменог одговора, и као што је опште познато, ученици често добивају у резултату ону оцену, која им је на задатку дата. Ми сви морамо признати, да смо много пута извели ученику двомесечну оцену тако, према задатку, и не знајући коме је управо дајемо и не сећајући се, ко је тај ученик и како изгледа. Гледа се на написану оцену и своди се у резултат, а на име ученика се често и не гледа.

Може ли така оцена бити и процена знања ученикова? Она то не може бити прво и прво с тога, што се задатак не одваја својим природним путем из наставе, што није нарочито спремљен, по што се осећа као нешто странно, наметнуто. Зар нисте приметили, како се наши ученици често изненађују, кад чују, какав им је задатак задат? Кад се приступи раду, пошто се задатак већином ослања на граматичка правила, неки ученици отварају књиге испод клупе, неки, ослањајући се на своје памћење, одмах пишу, неки, пошто још нису ни толико упућени, да умеју у књизи наћи што им треба, или можда што су и за то сувише комотни, преписују, и напослетку неки, који нити умеју у књизи што наћи, нити преписати, резигнују, те или као од беде надрљају нешто, или и не раде ништа. При поправљању наставник мора дабогме свести захтеве на minimum, па ипак, маса је слабих оцена да застрашује.

За поправљање првих задатака, диктованих, Шилер препоручује, да се, пошто су ученици на-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

писали задатак, одмах изваде читанке и да ученици сами потраже, где су погрешили. Тако им се даје прилика, да се сами исправе и то непосредно после учињене погрешке, а корист је од тога очевидна. Тек после тога наставник прегледа задатке и исправља, што се ученицима омакне. И тим се циљ писменог задатка схвата правилно: ученик долази до знања и примене најпоузданијим путем, а наставнику је, *поред многих других, једно средство за оцењивање знања и умења ученикова, а уједно му служи и као контрола за његов рад, јер ту између рада наставникова и писмених задатака ученичких постоји права сразмера.*¹⁾ Ну још нешто. При правилном раду и није велика разлика између усмених и писмених одговора ученичких. Код нас се ово сматра као реткост. Зар се једанпут чуло у нас у наставничким круговима: „Писмени су задаци за то, да се њима квари оцене ученицима“, и код нас није необична ствар, да одличан ученик добије на задатку добру (3) или чак и слабу (2) оцену.

Све нам то и сувише јасно доказује „где боли“, и где је потребно радикалних рефорама. Свакако да се реформе не могу зауставити само на гимназији, но да морају поћи и ниже, у основну школу, где је права писменост толико занемарена, да се човек мора просто згранути. Нису ретки у нас и одлични учитељи основних школа — не по ревизорским оценама, но иначе, — за које су писање и писменост идентични појмови. Таково настављање нема свога природног *завршетка*, но се само *прекида* на извесним степенима. А тако исто бива и у гимназији. —

Већ су напред поменути знаци за поправљање писмених задатака. *Шилер* је и у том постигао ретко јединство; сви се учитељи у свим разредима служе једним и истим знацима при поправљању задатака. Тим се постизава то, да ученик одмах увиди врсту своје погрешке, а и наставници могу да знају у ком погледу поједини ученици највише греше. Таблица је тих знакова обешена у проф. кан-

¹⁾ Врло добро примећује *Шилер* у својој Практичној педагогици (Стр. 377.): „Место да учитељима буде полазна тачка, да све ортографске погрешке избегну брижљивом припремом за задатак, претпоставља се, као да је то правило, да се погрешке морају правити, и кад се по неки пут десимо на таким часовима, чини се, као да се учитељи радују, што могу ученике за погрешке казњити, јер по њихову мњењу они су криви за све то због своје непажљивости, глаупости или лености, а не учитељи, због свога наопаког поступања“. И у нас су диктати потребни: 1) учитељ треба да се увери, да ли ученици добро чују и разликују гласове; 2) да би се увежбали гласовни закони, нарочито једначење сугласника по звучности и по говорним оруђима; 3) због интерпункције.

целарији тако, да је на догледу свима наставницима. Ево је:

- О — погрешка против ортографије (O)
- Ј — погрешка против интерпункције (J)
- И — погрешан израз (A [Ausdruck])
- П — погрешан положај т.ј. ред речи (St [Stellung])
- Р — погрешно начињена реченица (S [Satzbildung])
- Нл — погрешан реченични низ (SVл [Satzverbindung])
- Мл — нетачна мисао (Gl [Gedanke])
- Мо — излишна мисао (Gо)
- Перл — погрешно склопљена периода (Pl [Periode])
- Пер^{чр-чр} — непрегледна периода (P^{чр-чр})
- К — погрешна конструкција (C [Konstruktion])

Ову таблицу треба овако разумети: прво је стављен знак, како би се отириликe српски употребио, затим, шта би тај знак значео, у првој оградџи немачки знак а у другој по чему је тако оређен. Знаци су, као што се види, лако разумљиви, јер су управо само скраћене речи. Код српских знакова задржао сам латинско **J**, да би се избегла колизија са знаком одмах за њим.

Да се задаци морају одмах исправити и одмах вратити, није потребно ни да казујем. Тако се чини већ у свим бољим заводима, пошто се само тако може одржати заинтересовање за њих и непосредно грешке исправљати.

Све погрешке што их ученици начине, морају и исправити, а учитељ се уверити, да ли су исправљене. По правилу ученик исправља само оно што је погрешно написао и то у истом реду на другој половини или на крајку задатка. Велика је корист од тога, што ученик има ту нетачно поред тачнога и учи се, разликовати их. У нижим се разредима препоручује, да се цео задатак препише и то већ и с обзиром на лено писање, а и у старијим, ако је погрешака сувише много. Ако се која погрешка више пута у разреду понавља, то учитељ обраћа на њу нарочиту пажњу, и толико вежбања задаје у том правцу, док се погрешка не изгуби.

У старијим се разредима, где се израђују већи састави, тражи нарочита пажња учитељева при поправљању. Враћање задатка је уједно и понављање онога што је задато, јер тумачећи задатак и критикујући израду, учитељ увек истиче главне мисли и најпогоднији начин за њихово приказивање. Коректура ту не сме бити педантна, да ученик губи вољу на рад, нарочито што се тиче поједности у плана, али не треба имати никаква обзира према погрешкама у логичности, граматници, орто-

графији и интерпункцији. Нарочито се нази, да се немарност и небрижљивост периодичне литературе не увуче у стил ученика. Погрешке се истичу и расправљају у школи само оне, које се могу на све ученике односити, дакле против основних захтева за сваки задатак, а не и погрешке и појединих, у које већина не упада. Ако је који задатак нарочито пошао за руком, треба га прочитати целога или у појединостима, — у колико може као узор да послужи, — нема ли такога задатка, *то га наставник сам израђује и чита ученицима*. Јер како им се може ту, као што Шилер вели, закратити углед, када се свугде морамо за образовање ученика послужити угледима? Зашто да им га не дамо управо ту, где се ради на тако интензивном развићу њихова умења?

Укратко су већ поменути врсте писмених задатака. Полази се од диктовања, па се прелази на верно препривавање, од вернога на слободније, затим на описе, приказивања, изношење садржине, преводе и напослетку на саставе. Ну у гисенској се гимназији не задовољавају само тиме, да се пређу ти степени од диктовања до састава у настави матерњег језика. Ученици ће научити писати, ако се у писању што више буду вежбали, а тога писмени задаци не смеју бити ретки, али је уједно потребно, *и да сви наставни предмети* помогну настави матерњег језика. Главни су, дакле, захтеви: *треба писати често, и треба писати о свему, што се у школи учи*. Како ће се то постићи, а да се постигне потребна контрола за правилност рада и не оптерети један наставник? У Гисену је то удешено овако: у свима разредима се задају задаци из свих предмета, које увек предметни наставници исправљају. Ти се задаци називају *слободни радови* (freie Arbeiten). Циљ им је, да у сваком предмету ученик постигне и правилно писмено исказивање, а не само усмено. Матерњим се језиком служе сви предмети, зашто да се то ограничи само на усмене одговоре? Оно што се уме правилно и написати постаје тек потпуно јасно. Зар не дати никад прилике и осталим наставницима, да се о овоме и на овај најпоузданији начин увере?

Слободних радова има у најнижем разреду до двадесет, а у осталим од двадесет до тридесет преко године. Они су често тако кратки, да се за десетину минута могу свршити. Примера ради навешћу овде неколико таквих задатака из последње године школске, а и за њих ставићу, у ком су разреду рађени.

Немачки језик.

Атрибутиван и предикативан предикат. (VI).
Дрвени коњ. (VI)

Граматишно тумачење једне реченице. (VI)
Друзова смрт. (V)
Споредне реченице (V)
Сељачка кућа у Доњој Саксонској. (V)
Запета у простој реченици. (IV)
Ред речи у главној реченици. (IV)
Карактер песника у Гетеовој песми „Der Sänger“. (UШ)

Романски стил протумачен на дому у Бамбергу. (UШ)

Смелост у Биргеровој „Lied vom braven Mann, Уландовој „Der blinde König“ и Шилеровој „Taucher“. (OШ)

Ток мисли у Гајбелове песме: An Deutschland. (OШ)

По ком знаку познаје мајстор, кад да приступи ливењу звоа? (UШ)

Немачке позајмице из латинскога језика у називима биљака и грађења кућа. (OШ)

Песма и изрека (Lied und Spruch) код Валтера по облику и по садржини. (OШ)

Који се услови стекли, под којима је Лутер могао постати реформатором немачкога језика? (UI)

Какву је слику створио о Хансу Саксу Гете у својој познатој песми? (UI)

Шта сазнајемо из прве сцене првога чина Гетеове „Ифигеније“? (UI)

Зашто се свршује експозиција Ифигеније тек у другом чину? (UI)

Шта потиче у фабули „Месинске невесте“ из Краља Едипа? (UI)

Латински језик.

Род латинских именица. (VI)

Акузатив и инфинитив. (V)

Како ћу превести реченицу: Пошто је Дарије прешао Дунав, нападне на Скићане“ с помоћу партиципијалне конструкције. (IV)

Дактилски хексаметар. (UШ)

Демони мора. (Ov. Phaeton (OШ)

Римска пореза. (UШ)

Да се протумаче придеви velox и atrox и изнесе њихово значење у Хорацијевим делима. (UI)

Како се односи Хорације у трећој сатири прве књиге према учењу стопчара о врлини? (OI)

Грчки језик.

Тантал. (UШ)

Како Кир вара краља о својој намери? (OШ)

Шта сазнајемо из четврте песме Одисије о Итаци? (UШ)

Географски видик песника Одисеје? (OШ)

Како утиче Демостен у првој Филиници на честољубље Атињана? (UI)

Како велича Омир смрт Патроклову? (OI)

Француски језик.

Неправилно поређење. (UШ)

е ouvert. (OШ)

Participe passé. (OШ)

Gérondif. (UI)

Двор бургундских краљева. (OI)

Шта сазнајемо из Sandeau-ове драме „Made-moisselle de la Seglière o Stamply-ју и његову сину Bernhard-у? (UI)

Како је народна скупштина примила отпуштање Некерово? (OI)

Историја.

Ливургов устав. (IV)

Који су узроци пронасти римске државе. (UШ)

Повод седмогодишњем рату. (OШ)

Русија после бечкога конгреса. (UШ)

Via Anoraea у грчкој и у римској историји. (OI)

Политички односи године 91. пре Христа. (UI)

Како је Петар Велики отпочео да уводи Русију у ред европских држава? (OI)

Географија.

Висинска разграна Европе. (VI)

Воде шванско-баварске висоравни. (V)

Положај, облик и делови британских острва. (IV)

Физич. прилике источно-азијске височине. (UIV)

Саобраћајна средства немачке источне Африке. (OШ)

Математика.

Деливост бројева са 2, 3 и 5! (V)

У чему се разликују обични разломци од десетних разломака. (V)

Праве линије. (IV)

Прав и обрнут однос двеју количина. (IV)

Врсте троуглова. (IV)

Природне науке.

У чему се разликују рогови у срне од рогова у говечета? (V)

Делови уста у зоба. (UШ)

Опне очне јабучице и њихов смер. (OШ)

Цртање.

Главне ознаке романске цркве. (V)

Главне ознаке готске цркве. (V)

Основна правила за перспективу. (IV)

Осветљеност тела. (UШ)

Пошто се веома пази на концентрацију наставе то је често веома тешко одредити из кога је пред-

мета задатак управо задат. Један исти задатак може, према томе, бити задат из немачког језика или из историје, из класичне лектире или француске или из историје итд. — Овде су изнесени понеки задаци, без нарочитога одабирања, из свих предмета из којих су у прошлој школској години задавани слободни радови. Којих предмета нема, значи, да из њих нису задаци задавани.

О поменутој концентрацији наставе биће говора касније, а сад да пређемо на лектуру у средњим и у вишим разредима. —

И у средњим је разредима (IV и III) читанка средиште настави. У IV се после краткога увода, без претходнога причања наставникова, прелази на читање, у III је разумљиво читање постигнуто већ у толикој мери, да се ученицима може задати и читање код куће, с тим, да обележе све што им је непознато, те да се то у школи протумачи. Ученике треба навикавати, да и код својих кућа читају гласно, јер се тим постизава гинкост органа, а и ухо се навикава слушањем туђих добро исказаних мисли, на правилност у исказивању мисли те се с тога код властитих радова ученика, које такође гласно читати треба, јавља при погрешкама, на основу несвеснога језиковног чувства неугодност, и тада се суђењем погрешке исправљају. Сваки комад треба ученици бар два пута да прочитају, првога пута уједанпут, да би схватили целину, другога пута задржавајући се на појединостима и удубљујући се у њих.

Ако је комад задат, да се код куће прочита, не чита се сав у школи, пошто би то значило само узалудно траћење времена.

У тумачењу наставник се држи реда, којим је чланак написан и стара се да прикаже, како се једно из другога развија и како претходно помаже схватању каснијега. У описима и приказима служи се цртежима, где је потребно. Најбоље, ако који ученик, добар цртач, сам на табли нацрта, што се приказује. Где се год да извести, приказују се слике, или се ученици упућују, где могу што видети (н. пр. која је кућа у граду сазидана у готском стилу, на којој има каријатида итд.)

Настава у немачком језику бори се на овом степену нарочито и против опасности, које јој прете из наставе класичних, особито латинскога језика, а тиме онет и за усавршавање стила у немачком језику. Ученике ваља упутити, да избегавају партиципјалне конструкције, многе споредне реченице, на које се навикавају из латинске лектире.

Главна се брига поклања схватању односа између облика и садржине. Обраћа се и овде пажња на све оне стране, као и у нижим разредима, само

што се овде јаче истиче и психологијска страна. Приповетке овда уступају више испред описивања и приказивања. Ученик се упозорава на то, кад је тон у приказивању топлији, кад озбиљнији, која средства писаца за то употребљава, и како се то сдржином оправдава. Ово је од нарочитога значења, пошто готово сви састави ученички упадају у погрешку, што им је приказивање подједнако, без живости, не истиче се јачање или слабљење приказиване радње, а замена су за све то, не ретко, безукусна претеривања.

Пошто се усмена вежбања задржавају највише на описима и приказима, то је природна последица, да ће они бити и предметом писмених радова. Већ смо видели, да *Шилер* тражи, да се што више пише, али он уједно тражи и да задаци не буду велики и да сасвим подробно буду припремљени на часу. Тим се и наставнику много помаже: задаци су краћи, погрешака је мање. На овом се степену задају већ и преводи са латинскога, али се називају, да се израде тако, како се по стилу не би познало, да су превод са латинскога. Што се тиче изношења садржине једне песме, или управо њенога преводјења у прозу — тема, која је и у нас, а и иначе веома омиљена — оно се у Гисену избегава и наводи као писмено вежбање само у изузетним случајевима примене. С правом вели *Шилер*, да ће образован, фантазијом обдарен човек, који је познат са законима естетичкога приказивања као што треба решити овакав задатак; али тим је уједно и одлучено, да ће особеност песме и њезин поетски приказ бити разорени, ако се пружи децацима, да је растргају и распину. Изузетно се могу задати писмена вежбања на основу једне песме, ако се тражи, да се изнесе историјски догађај њезин, или да се пореди догађај историјски са догађајем изнесеним у песми, а у овом случају треба обратити пажњу на то, да ли су ученици умели схватити етичку тенденцију песникову и како су је у раду приказали. —

На највишем се степену (II и I) на место читанке читају дела немачких класика; ну поред класичних дела употребљавају се и одабрани комади немачке прозе. По правилу се у немачким гимназијама у обе секунде читају епске песме, а у обе приме лирске и драмске; од прозе се читају поједини естетички и филозофски списи од Лесинга, један Гетеов роман или писма о Дон Карлосу. Како је градиво у гисенској гимназији разређено, и колико се од поменутога распореда разликује, види се напред из распореда лектире у гисенској гимназији. *Шилер* жали што се у настави матерњег

језика занемарује беседништво, пошто за беседништво није довољно постарано класичним писцима. Модерно се беседништво од класичнога у многом разликује и не треба да остане ученицима непознато. Задатак је будућности, да и за оно прикупи потребан материјал.

Како немачка лектира служи концентрацији наставе видећемо касније, када се упознамо и са осталим предметима, а овде ћу се ограничити само на то, да прикажем начин, како се она на овом степену изводи.

Циљ јој је, да ученика васпита, да чита сам за се пажљиво и са разумевањем. Да ли ученици мало читају? У нас може бити, али где се настава јаче ослања на литерарну страну, чита се, по правилу, много више. Шта читају ученици? Правилан избор је реткост, осим ако школа или кућа као што треба не одређује лектуру ученика. Али се ипак може рећи, да ученици, који много читају, поред доста неподесних и рђавих књига, прочитају и многе добре. И сад настаје најважније питање: како читају ученици? Ученици читају тако, да виде само: шта је *било*, шта се *догодило*, задовољавају се, дакле, садржином или управо фабулом, током радње. Оно што је најважније, омиче им се, а то је *тотално схватање*. Већ је напред поменуто, да ученике треба навикавати, да два пута једну ствар прочитају и то да их зарана ваља на то навикавати. Ово треба нарочито нагласити, иначе од ученичкога читања неће бити оне добити, што се ишчекује.

Да би пак ученици могли доћи до тоталнога схватања, потребно је, да се удубе у појединости. Школа их мора научити, да је без појединости схватање целине непотпуно, и да *морају себи дати рачуна о проникнутом разумевању појединости*. Школа им мора дати не само правац, но мора у њима пробудити и вољу за циљу сходним и успешним читањем *код куће*. На сваки начин да се упуства за ово не дају тек на овом степену, но да се ученици морају на то оздо па на даље навикавати.

Ну ученик ваља да свикне, да при читању и самостално суди. Да би се то постигло, потребно је често задавати задатке, који неће сметати тоталном схватању и разумевању појединих делова из којих се оно састоји. Решавања тих задатака треба у настави увек брижљиво кориговати. На највишем степену он ће бити од веома велике користи, ако буду управљени на заједничке тачке, значења појединих делова за економију целине, прте, што се из појединих делова изводе за карактеристику лица, ређе језиковне појаве, метричке ствари

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

итд.¹⁾ Основ и припрема за састав увек мора бити усмено приказивање.

Кад сам био у Гисену, читала се баш у највишем разреду Гетеова „Ифигенија у Тавриди“. Ученици су код куће читали драму и наставник се — директор Шилер — на часу уверавао о том, и како су појединости разумели. Да би се наставник у првом реду уверио, да ли су ученици читали дело, тражи, да му изнесу ток радње при затвореној књизи или нађу места, о којима се говори. Затим се прелазе редом појединости. Одређује се место, време, лица главна и споредна, њихове радње и уверења.

Наставник увек управља само питања на ученике и одговара на њих сâм тек онда, кад не добије од ученика повољан одговор. Пре но што се прешло на тумачење самога дела, наставник је питао о делу: Кад је постало? Какав се утицај онака на њему? Кад се тај утицај нарочито истакао? Ученици у одговору спомињу Еврипидову „Ифигенију“ и Гетеов пут у Италију.

Прелазе се на драму и одређује место и време, затим лица. Откуд Ифигенија у Тавриди? Из којих места у драми сазнајемо то? С којим је великим догађајима то у свези? Тројански рат. Како је то било? Где нам се то у драми износи?

Која су главна лица? Шта сазнајемо о њима? Што сами говоре и творе, а што други о њима казују? Шта сазнајемо о Тоанту, пре но што се јави? Оно, што о њему казују Ифигенија и Аркад. Шта веле о њему? Којим речима? Кад је тек Тоант осетно жалост за сином? Зашто? Одредити сукоб тежња код Тоанта и Ифигеније.

Откуд Орест и Пилад у Тавриди? Знају ли они, да је ту Ифигенија? Шта верују они о њој?

Затим се изналазе сви сукоби различитих тежња, испаштање Ифигенијино и Орестово, постизавање циља.

Код појаве Орестове, кога прате ериније као матероубица, дала се наставнику прилика за екс-

¹⁾ Против овога устаје знаменити педагог Wilhelm Mitth (В. Neue pädagogische Beiträge. Стр. 103. и даље) и назива оваке задатке — омашкама најнаметнијих и најрелативнијих учитеља. Из граматике или из језика у опште, и из метрике, по Минху, не би требало ништа задавати, а тако исто и не разглабати дело на појединости и не извлачити споредности. Сваку техничку ствар код уметничкога дела треба избегавати. „Овај правац, чини се, носи време собом, то је „образовање“ нашега времена, које као да хоће све да разуме, а ништа да не прочувствује као што треба.... Главни је, садржину уметничкога дела опажати, сазнати унутрашњи живот радних лица, њихов развој, њихове оное, њихове мотиве, њихову вредност, везу и основе догађаја, цео тај у себи затворен и лепо расветљен свет отвореним очима посматрати“.

курзију у психологију. Шта су ериније? Које му представе не дају мира? Јесу ли то стварне или замисљене? Где смо још видели такве замисљене представе? Гетеов Erlikönig. Какве су тамо представе? Настаје тумачења плузије, халуцинација и слика снова. Наставник је и себе узео за пример и испричао је ученицима, како од младићкога доба свакога месеца бар једанпут снџ, како је у некој страниј вароши у гостионици, а никако не може да изиђе из ње; или нема новаца да плати рачун, или закасни на железници, па мора да се врати, или му се што било деси, што га задржи. Тај га сан непрекидно прати, а никако не може да се довије, шта може бити узрок тому, пошто му се на јави то никад није десило. — Дотакао се и поремећаја у душевном животу и споменуо једнога чиновника, који му је често долазио и тужакао наставнике и ученике, да се кезе на њ и ругају му се, па је напослетку и њега самога једног дана због тога позвао на одговор.

Код сукоба тежњи у Ифигеније — тежња за завичајем, која је за час превари, те се реши, да побегне у Грчку и понесе књи Дијанин, и тежња за истином и савесним вршењем дужности — дала се наставнику прилика да помене Кантов категорички императив. Питао је ученике како гласи, али му ниједан није умео рећи. Где је поникао категорички императив? У Кенигсбергу. Зашто баш тамо, да ли је то случајно? Није. Зашто није? Зато, одговори наставник, што је Кенигсберг био од свуд опкољен Словенима, те је сваки појединац морао имати јако чувство дужности, да се одржи. То јако чувство, што га је и сваки појединац имао, нашло је у филозофа Канта свога израза у категоричком императиву.

У извештајима нашао сам ове писмене саставе из „Ифигеније“: Како је песник исцељење Орестово припремио и како га је психологијски мотивовао? — Откуда су Гете и Шилер у „Ифигенији“ и у „Дон Карлосу“ створили две једнаке женске слике? — Карактерне прте краљице Јелисавете у „Дон Карлосу“ у упореди са Гетеовом Ифигенијом. —

Поменуто је већ, као захтев ваљане наставе при читању, схватање односа између облика и садржине. Видео сам, да се на то нарочито назива, где се год за то прилика укаже. Ифигенија је састављена у петостопним јамбима. На неким се местима од њих одступа. Узроке том одступању ученик ваља увек да нађе у садржини (прекид радње, промена расположења итд.) — Наставник је упозорио и на понављање свезе у говору, којим Ифигенија дочекује Тоанта [Sie!] *gewähre Sieg und Ruhm* und

¹⁾ Die Göttin.

Reichtum und das Wohl der Deinigen [und jenes frommen Wunsches Fülle dir!] и доводећи то у везу са понављањем свезе у Оченашу, истакао и овде однос између садржине и облика.

Цела је Пјигенија протумачена за две недеље, али је наставник за тумачење употребио и своје часове из историје.

Из свега овога види се, да лектира заступа заузима средишни положај у настави матерњег језика у гисенској гимназији, као што је то у почетку и истацнуто. Ну из тога не треба извести закључак, да је само у Гисену тако, не, тако је данас у целој Немачкој, па и ван Немачке, где су год наставни планови промишљено изведени, где се у наставно градиво уноси оно, што је од највеће образовне вредности, и где је то градиво примерено схватању ученичком.

У нас заузима лектира веома потчињен положај, а истичу се граматика, теорија књижевности и историја литературе. Како ли је пак са овим гранама наставе у матерњем језику у Гисену?

Грамматична се настава у Гисену, па и у свим осталим добрим школама, сасвим разликује од уобичајене грамматичне наставе у нас. Она пре свега није „филологија“ и не учи се оним стручним распоредом, као што је наука о словенским језицима приказана у Миклошићевим делима, (наука о гласовима, наука о основама, наука о облицима, наука о реченицама) и као што се до скоро и у нас сасвим, а и сада у неколико, учило и учи. Онде се учи *језик* и оно што је тим језиком створено. Полази се пак од овога и сва се грамматична вежбања везују за лектуру. Ну и ту се пази, да се утисак лектире не ремети грамматичним разглабањем, *те се с тога грамматична настава ослања у првом реду на писмена вежбања. Шилер* је, што се тиче грамматичне наставе *у опште*, мишљења, да грамматику треба учити по прилици, а не по реду, а затим враћати се на оно, што се прешло и прегледно ученицима приказивати.

У нас се веома много времена изгуби — учењем страних језика. Мислило се, да ће се тим удубити знање матерњег језика, а постигло се управо противно томе, као што сваки мора признати, ко хоће беспристрасно да суди. Кад узмемо у обзир, да Немци много мању потребу имају за учење страних језика но ми, па их ипак зато уче читаве две године раније (у њих је 1. разред средњих школа *четврта* година учења у опште, у нас се почиње стран језик у 2. разреду средњих школа, дакле *шесте* године учења у опште), то значи, да морају за то имати јаких и оправданих разлога. *Они уче стран језик ради матерњег.* У потврду

тога морам навести овде од речи до речи *Шилерове* речи: „Док се у страним језицима ради на томе, да се знање претвори у умење, код матерњег је обратно: што ученици одавна већ несвесно знају, треба да им се доведе до свести. У том је нарочита тешкоћа граматичне наставе, код које ученик има чувство, да треба да научи, што већ зна. То је сасвим друкче, кад се поред матерњег израза стави туђ, одступајући. Том опреком долази примена матерњег језика из сутона несвеснога на светлост свеснога знања.“¹⁾

Познато је, да се поређењем страног са матерњим језиком научи све, што је у оба заједничко, према томе остаје, да се у настави матерњег језика пређу само особености, одступања овога језика. Па и ако су ту Немци у горем положају од нас, пошто се у њих свугде језик, којим се у опхођењу служе, више разликује од књижевнога, но у нас, то ипак или и не уче систематски грамматику, или ако је и уче, не дају јој средишно или претежно место у настави, — но уче језик читајући, говорећи и пишући. Ја мислим, да су ови разлози и сувише очевидни и да би већ крајње време било да језиковна настава у опште, а нарочито настава у матерњем језику пође добрим т. ј. обратним путем од досадањег.

(Наставиће се)

МАТЕМАТИЧКА ГЕОГРАФИЈА

ПЕДАГОШКО – МЕТОДОЛОШКА СТУДИЈА

НАПИСАО

Др. Сигмунд Гинтер, проф. на техн. В. Шк. у Минхену

ПРЕВЕО

Б. Анђелковић, проф. I. Београд. Гимназије

(НАСТАВАК)

4.

Кретање сунца, месеца и планета.

Посматрање сунчевог тока на небу простије је од осталих посматрања јер се факат може посматрати сваки дан. Ученик се мора очима уверити да је сунчев пут завртањска линија и то кад се почне посматрати ток његов за пола године почев од најкраћег дана. Ова је линија између два паралелна круга и између обртника. Наставник је дужан да обрати особену пажњу, да сунце привидно с дана на дан описује један паралелни круг и у пркос том, ако се два паралелника нигде не поклапају, — сунце се све више пење. Кретање по

¹⁾ В. Schiller, Н. д. р. Р. Стр. 405—406.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

паралелницама је оптичка обмана, која се лако објашњава, ако се пртежем покаже низ тачака по разним паралелним круговима, које кад се споје дају завртањску линију. У исто доба ваља свратити пажњу и на ово да за све звезде непокретнице вреди правило да је јутарња ширина = вечерњој ширини, али да за сунчев ток то не вреди.

Кад смо већ објаснили ово завртањско кретање и оно се већ разумело, онда се то кретање обележи као привидно; право кретање сунчево мора се сазнати на други начин.¹⁾ Кад би се звезде могле видети као и сунце са хоризонталне равнине, онда би требало тако урадити као онај путник који свој пут, колики пређе, преноси и бележи на карту, тада би требало звезде које би биле крај сунца спојити линијама а оне би дале облик путање. Ну, почем сунчеви зраци спречавају распознавање звезда, то се као сталне тачке одберу такве звезде, које се увек тачно налазе на страни према сунцу потпуно супротној на небесној лопти, дакле 12 часова доцније пролазе кроз меридијан и имају исту висину над хоризонтом као и сам меридијан. Линија која би пролазила кроз ту звезду на небесној лопти поклапа се са сунчевим током. Ако се та конструкција изведе у ствари на звезданој лопти, види се да је сунчев пут један највећи круг који екватор сече по двама тачкама удаљеним за 180°. Овај нови круг пети према оним највећим о којима смо говорили и зове се еклиптика,²⁾ а обратни крузи имају по две тачке с њима заједно. Како ће се даље дати дефиниције солстиција и еквиноција итд. у вези са дефиницијом еклиптике — готово једва да треба и објашњавати. За ученике виших разреда не могу се дати доста прости задаци као н. пр. овај: који екваторски лук одгова календарским данима под претпоставкама да се сунце помера равномерно по еклиптици? Наравно да ваља радити на том како ће се упамтити кад се еклиптичка зона подели на 12 познатих знакова.

Мало је теже утврдити ток месечев од суп-

1) У ствари, наше сазнање о сунцу има да пређе кроз три фазе; по обичном посматрању сунчев је ход спирала према горњем посматрању, ток му је кружан тек после ових познавања може се узети обрнут ток појава који одговара самоме искуству т.ј. да се ове привидне појаве сматрају као пројекције стварног земљиног кретања,

2) Нека би било главно правило ово: да се никакав научни термин не употреби пре док се етимолошки не протумачи, као што се номенклатура не сме тек како му драго употребљавати у почетку наставе у геометрији. И ако у овом случају још није дата наука о помрчањима икак изгледа да је добро било, порекло речи еклиптике извести из грчке речи *εκλειπτικη* и у кратко показати да помрчања тада падају кад сунце и месец дођу у близину једне од двеју пресечених тачака екватора и еклиптике.

чевог, јер ваља водити рачуна како о тренутну његову положају, тако и самом облику пута који има у датом положају. Ученици којима је кућа на крају вароши тако да су ближе пуној слободној природи могу видети да и месец иде по завртанској линији, дуж једног главног круга који се много не разликује од еклиптичког, шта више заклана са њоме само мали угао. Ну пре свега ствара се правило из искуства да између положаја које заузимају и сунце и месец има један правилан просторни однос чим се лено објасни, да су, кад је нов месец, оба небеска тела у конјункцији, а кад је пун у опозицији, док је за време прве и последње четврти њихна лучна раздаљина 90° онда се може сматрати да је тиме правилно и циљ постигнут.

Жели се да се и за привидан ток планета нађе каква начина, који би могао ученицима створити непосредније знање, но то је у пракси тешко и по томе противно захтевима дидактике и ова се жеља не испуњава¹⁾ Наставник ипак треба да наведе неколике чињенице и ако није у положају да може изнети и саме доказе. По што је речено чиме се некретнице разликују чисто споља од планета²⁾ нагласиће се даље да се дође планете никада далеко не налазе од сунца³⁾, док се међу тим горње планете крећу по заплетенијим путањама, повратне су и пролазе једну исту тачку два пут. Сувише би рано било улазити у објашњење ових појава.

7.

Сверни елементарни задаци.

До сада се ни једном речи није говорило о земљину облику, а од сад се дају многе прилике да се ученици вежбају материјалом ове науке, који је до сада био изложен само у предавањима. Ко-

1) Ако би наставник хтео, који би био у повољнијим приликама за такав рад да ради са целом класом ученика а не само са неколиким вредним својим љубимцима и то: да одређује места планетама на небу, онда ће то наћи у спису Турајновом Thurein. Elementare Darstellung der Planetenbahnen durch Construction und Rechnung. Berlin 1896). Ово је дело управо писано само за оне који су већ упознати са Коперниковом системом, ну ми мислимо да је могуће са свим да се и без претходног знања може геометријски одређивати место.

2) Уобичајени критеријум — светлацање — сцинтилација, није од практичне вредности. Међу тим може се јасно ово рећи: да свака планета (без астероида) гледана кроз дурбин изгледа као котур док непокретнице изгледају као светле тачке без зракова, без обзира каква је јачина самог телескона.

3) Овде се може врло zgodно упутити ученик на посматрање звезде Данице, која се може угледати који пут као зорњача а који пут као вечерњача. Ова истоветност није никако таква да се може по себи разумети.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

рисно ће бити, да се та вежбања и изведу без обзира на то, каква су нам помоћна средства на расположењу. Овде се могу применити најпростија сверна геометријска правила. По који задатак обично се решава тригонометријски без потпоре сверне тригонометрије¹⁾ најзад, сад је небески глобус такав инструменат за ученике, с којим се може темељно упознати ученик највишег разреда гимназије²⁾ имао би сада да решава у духу речених наука, а ово ће бити тригонометријски рачунањем и употребом логаритамских таблица. Онај који буде рачунао веома ће се зарадовати кад своје рачуне овери мерењима на небеској лопти. Ну сем овога не треба заборавити још и на ово: манипулсање са троуглима на свери који су увек међу собом једнаки не захтева тако рећи никакву очигледност, али је врло близу опасности да се и главе математички спремне не занесу формулама³⁾ а забораве на ствари онакве какве јесу. С тога не треба заборавити да се узме емпиричка основа на којој се једино и може одржавати научна зграда и да она није тек онако без разлога дошла. Питања могу бити веома елементарна, она би смела бити чак и тривијална ако се њима долази до циља.⁴⁾

Прво ваља предузети опредељивање координата али, да би то било јасније, ваља најпре показати како се оне одређују у равнини. На небеској лопти по себи су дата три координатна система и то: дали положај опредељава у хоризонтовој лопти, еква-

¹⁾ Писац ове расправе још давна је изрекао своје мњење о том да свођењем сверних задатака на задатке из равне тригонометрије није потцењивање саме наставе и да је још тога мишљења. (Güthner, Ueber die planimetrische Behandlung elementarerastronomischer Probleme. Zeitschr. f. math. u. naturwissensch. Unterricht, 10. Bd. S. 98.). Како би се то извело изложено је врло вешто у програму од Пајна: Aufgaben p. Sphär. Astron. gelöst durch planimetr. Construcktionen und mit Hilfe d. Eben. Trigonometrie, Leipzig, 1893.)

²⁾ Онако исто, како је небески глобус старији од земљиног, тако се исто ваља држати, тога реда и при предавању. Припремање ваља да је са свим просто: дрвени хоризонт, армиларна свера, а меридијан месинџан, часовни прстен са казаљком на сев. полусу за тим еластичан метални квадранат за мерење сверних раздаљина. Са овим простим апаратом, може ученик изводити из сверице најважније задатке својом руком пре него пређе на само израчунавање.

³⁾ Вредно је прочитати чланак Израел — Холдварта поводом ових објашњења (Einige Worte über die Stellung, d. Mathem. Geogr. u. Z f. d. m. und n. Unter. 15 Bd. 214. итд.)

⁴⁾ Две врло корисне збирке питања ове врсте имамо Klöden-a 100. Fragen aus der astronom. Geographie Zeitschr. f. Schulgeographie 2. Bd. S. 168). Тако исто имамо и од Rusche-a (Beobachtungen, Fragen und Aufgaben aus dem Gebiete d. astronom. Geograph. Z. f. Sch. 8. Bd., S. 193). Оба низа ових питања имају нечега и заједничког ну код Ruscha има још тежих а леиш ствари.

торској или еклиптике. Ваља се постарати да се јасним илустрацијама и објашњењима утврде ови појмови о овим разноврсним координатама. За ово је згодна вештачка небесна лопта а и армиларна свера¹⁾.

Нарочито је важно да се лако може прелазити са једнога координатног система на други. Узмимо овај пример: Нека звезда, има азимут 245° а — 19 степени висине, колике су сад ректансцензије и деклинације, астрономска дужина и ширина? Да би се извршила ова трансформација премеравања шестарем и сверним врстаром, не треба никаквих математичких знања, него једино извесне пажње. Па и за тригонометријско рачунање уравнат је пут ако се још унапред обрати пажња да су дотичном лоптином троуглу звезде и оба полуса апсциених кругова (дакле односно троугао: зенит, небески полус и еклиптички полус) темена тога троугла. Док се апсцисе броје од исте тачке онда је то јасно по себи, но нећемо бити поуздани ако се употребљава хоризонтални систем, јер између јужне тачке од које мере азимут и тачке где је ознак овна одакле се мере ректансцензије и дужине већ није тако прост просторни однос а и лак за израчунавање. Овде дакле наступа потреба за нову координату а то бива увођењем часовног угла.

Као што се види ми много полагамо на објашњавање узајамног односа између часовног угла и ректасцензије, то чинимо због тога јер се по нашем искуству овде може лако наићи на једну празнину у разумевању која се доцније лако не може поунити.²⁾ Ствар није тако тешка, чим се ученик увери да се екваториска апсциса, било да се ректасцензија или часовни угао може изразити или у ступњевима или у часовима а ово је непосредна последица једноликог обртања небеске лопте. Самим собом се овде ствара појам о звезданом времену којим би се часовни угао ма које непомичне тачке звездане свере (н. пр. тачке групе звезда ових) тим звезданим временом изједначио и тиме је добивена ова једначина: Ректасцензија + звездано време = часовном углу што после одговара свакој звезди (а не само непомичној тачци које је Rectascens. = о тако да је за њу звездани дан = часовн. углу.)

¹⁾ R. Schmidt (Mathem. Geogr. in der Volksschule Z. f. Sch. 10 Bd. стр. 61.) истиче да се армиларна свера може употребити пре небеске лопте за почетак. И ако се не слажемо с овим са свим, не одричемо да једна лопта из 4—5 обручева може заменити глобус а нарочито за разумевање саме природе сверног координатног система.

²⁾ Један од темељних зналаца ове наше науке признао је да се систем што је исказат местом звезде и часовним углом има сматрати као самостални четврти координатни систем на сверици (Martns. Astronomische Geographie, ein Lehrbuch angewandter Matematik, Leipzig 1880).

Суштина правога сунчаног времена звезданог дана и правога сунчаног дана дата је истовремено ако се једном утврди знање о звезданом времену.

Ну почем ученик већ ће зна се сунце креће заједно са звездама ипак ће увидети звездани и прави сунчани дан. Нешто се теже развија доказ о том да прави сунчани дан не одговара грађанским захтевима и, да се због тога место стварнога сунца узима једно идеално са једноликом брзином у екватору. Нек наставник сматра као веома важну дужност да о средњем сунчаном времену, средњем сунчаном дану и о једначини времена да што тачније објашњење јер нека само помисли каква невероватна забуна постоји о тим стварима и код иначе школованих људи.¹⁾

Један од најважнијих задатака у овоме одељку је тај како би се одредило трајање видности и обрнуто. Са глобусом се ово може врло очигледно извести. Тачка на лопти коју хоћемо да испитамо постави се тако да управо лежи на хоризонту и забележимо казаљком часовног прстена стање онога тренутка. После овога ваља обртати глобус дотле док тачка о којој је реч не доспе опет на хоризонт и загледајмо сад који час показује казаљка. Међувреме показаше тада колико се звезда бави над хоризонтом ако се то време допуни до 24 часа онда ће допуна бити трајање невидљивости. Сверна тригонометрија такође води брзо к циљу ако се само пође од троугла зенит-полус-звезда а висина звезде што излази стави се да је $= 0$, и онда се одмах добија часовни угао залажења. Овај часовни угао је сразмеран са половином трајања видности²⁾.

Даљи се задаци добијају појавама свитања и смркавања.³⁾ Тада се могу поставити ова питања: колико је потребно времена једном котурастом небеском телу да изађе и зађе: какав правац даје некој улици да ју сву сунце обасја у одређено

¹⁾ Добро би било да наставник разгледа књигу Мартусову пре него ће прећи на излагање једначине времена. Ту ће се наћи грађанска представа годишњег тока једначине времена у облику таласне линије која је за наставне циљеве веома практична.

²⁾ Са ученицима који разумевају шта значи дискусија формула може се испитати и специјални случај који би одговарао за циркумполарне звезде код којих, као што знамо, нема ни залажења ни залажења.

³⁾ Услед ломљивости сунчевих зракова, оно се пре рађања види и то ломљење и чини ону видност пре сунца као и сутон по заласку његову. Ако узмемо да сутон престаје чим сунчева (негативна) висина добија вредност H , онда се задатак своди да се одреди трајање тога сутона кад се часовни угао одреди у троуглу којег су стране: φ = висина полуса, $a \mp d$ = деклинација а сем тога, $-90^\circ \pm h, 90 \mp d$ и $90 - \phi$. Ако се одузме од овога часовног угла онај угао тачке рађања онда је разлика сразмерна трајању сутона.

време; под којим се углом азимутом — мора подићи неки зид да за извесно време добија непосредне сунчеве зраке.¹⁾ Сад ће наставнику бити лако да према збиркама задатака и списа и сѐм изнесе што више примера. Између осталог не треба пропустити: да се добије најкраћа сверна раздаљина двеју датих тачака координатама на небесној лопти.

Један богат арсенал материјала за вежбање даје у првом реду Гномоника, поука о сунчаницима. Свакојако ова вежбања не заузимају сада висок положај као што је то било у XVIII в. јер су тада улазила у систем математичких дисциплина. Што данас та вежбања немају положај и значај као и пре узрок је у том, што је вештина градити тачне часовнике учинила веома велики напредак. Али је ипак од јаког педагошког значаја, исто тако данас као и пређе, да се ученици поучавају у конструисању простих сунчаника, екваторијалних часовника, хоризонталних и вертикалних. Све се ово може показати почетнику и без тригонометрије и сваки поглед на сунчаник даје прилику да се упореди цени часовник и да се одреди једначина времена које у том тренутку вреди.

8.

Земљин облик

До сада се претпостављало да посматралац не мења место које је једном заузео. Ну док је год ово овако посматралац нема повода да напусти своје мишљење: како је земља над којом се наднео небески свод један котур округла облика. Старо Хомерско гледиште о земљину облику не мора се мењати све док се посматрање и научне истине о појавама на небеској лопти прибирају на основу непомичног места посматрачевог. На против, из свега овога треба да следује чињеница, да се без непомичности посматрачевог места не може више увећати сума до сада добивеног знања.

Пошто смо ово сазнали, можемо се упитати у којем би се правцу могао кретати посматралац кад би му то било могућно. Није тешко ученику увидети да би се могао кретати по кардиналним правцима хоризонталне равнине (подневне линије и линије источно-западне). Сем тога могло би се ићи од севера к југу и обратно.

Кад се пак пође ка јужној тачци онда је укупан лик другојачи. Број циркумполарних звезда све је мањи; звезде, које су до сад биле у тој категорији прешле су у звезде које се рађају и за-

¹⁾ Интересан је спис Адам-а о овом Bruchstück aus der mathematischen Geographie mit besonderer Berücksichtigung einiger Beleuchtungsverhältnisse, Wien 1885.).

лазе; нове звезде ступају сад пред нас. После тога ће се опазити још и то, да су углови које граде кругови дневнога кретања све већи са хоризонтом а паралелници су све стрменијега изгледа. Ну ако би пут ишао ка северу, онда се речени углови смањују (северни), полус све више и више уздиже на небу, а број циркуларних звезда је све већи и већи. На равной земљи то не би могло бити и пре је ово јасно да је и фирмаменат небеског свода крива површина те да тако нешто мора бити и са нашом земљом.

Резултати до којих се долази тиме што посматралац мења своје место у реченим правцима могу се овако исказати:

1.) Земљина површина правцем подневне линије има правилну кривину.

2.) Ако се предузму мерења астрономским инструментима, то ће се у брзо показати да та кривина не само што је правилна већ је и једнолика. Оно, што ми зовемо подневном линијом није права линија већ концентрични круг са меридијанским кругом и наводи се у истој равнини. Једнаким линеарним раздаљинама одговарају, северојужним правцем једнаки луци меридијанског круга¹⁾.

Показав начин како се променом места посматрања северојужним правцем ствара слика о земљи, можемо тако исто очекивати да ћемо ту слику имати још тачнију ако узмемо па мењамо место посматрања управним правцем на пређашњи тј. правцем ка истоку или западу. Идући тим путем ми не налазимо на нове звезде а тако исто остају и сви кругови сем тога ни полусна тачка не мења своје место. Ну и ако све ово остаје исто ипак, има једне промене коју можемо потврдити а та је: ако идемо истоку раније нам (се јављају) излазе и залазе извесне звезде а идући западу све бива доцније.²⁾ Разлог за што је ово све овако није у звездама већ једино у облику земљину т. ј. земља је и у том правцу источно-западном једна правилна кривина. Тачније мерење времена може нас поучити да једнаким дужинама које су у том правцу учињене одговарају подједнака задоцњења и једнака подра-

¹⁾ Почем се у овом правцу наводи основа за науку о облику земљину зато га треба свестрано објаснити. Овде се може употребити и земљин глобус ако се меридијанов прстен не узме као земљин већ као небески. Ако се сад тим меридијанским прстеном на самом глобусу дуж меридијана измере раздаљине неких тачака на глобусу видеће се да тим раздаљинама потпуно одговарају луци на небеском меридијану. Ово се може употребити и при предавању на нижем ступњу наставе и ако се само по себи разуме да је згодно за напредније ученике.

²⁾ Једва да је потребно напоменути да ако се жели тачније мерење боље је посматрати њен пролаз кроз меридијанску равнину него њено излажење и залажење.

њивања — на исти начин као и горе закључујемо да земља нема само правилну кривину већ да је та кривина лоптаста облика. Земља је ограничена површином чији су пресеци како северојужни тако и у источно-западном правцу правилне кривине и за то морају бити кругови.

Почем нема ни једног тела, које према нормалним пресецима даје кругове за пресек, до лопте, тиме је утврђен и доказ о сверну земљину изгледу и то очигледно у најбољој сагласности са чињеницама као и у сагласности са геометријском стро-гошћу. Овим доказом ваља нам се задовољити а и смемо се задовољити јер сви други покушаји да се ова велика основна истина у математичкој географији још више¹⁾ ујасни, подлеже сумњи од које се клони савестан наставник.

Оваким досадашњим излагањима ученик је добио сад савршено други круг мисли према пређашњој наивној представи народној, али сад ваља настојавати да те истине уђу у крв. За ово је на првом месту потребно да се понове они резултати до којих смо дошли идући, (по претпоставци) правцима северо-јужним и источно-западним а од ове индукције ваља прећи на дедукуцију.

Понајпре ваља очигледно представити појмове о *Sphaera obliqua* (Коса свера), *Sphaera recta* и *Sphaera parallela* (управна и паралелна свера) и то на земљиним глобусу.²⁾ Ученик мора бити на

¹⁾ Једини коректан начин доказивања пореклом је свакојако, према основној замисли, од Аристотела (*Arist. de Coelo*, II, 14, Berger, *Geschichte d. wissenshaftl. Erdkunde d. Griechen* 2. Abteil., Leipzig 1889.). У строго научној форми наводи се по свој прилици први пут код Deschales. Други докази за земљину округлину тек су у новије време подвргнути стројој оцени (Birnbäum, *Grundzüge der Astron. Geographie*, Leipzig, 1852). За релативну је употребу још и посматрање предмета који се примичу или одмичу од морске обале. Ну овим се доказује да је водена маса крива површина, али да ли је сверна кривина тим није још јасно утврђено. Ако би школа била близу језера или мора наставник, разуме се, да неће пропустити прилику да обавести ученике. Под извесним погодбама могу се чинити посматрања са дурбином који има крстати конац. Тим ће се се сазнати да се доњи део куће с ону страну језера, неће видети по што је ту на сметњи кривина воде, док величина сакривеног дела варира према променљивости ломљења светлости. Без вредности је навођење путовања морепловаца. Још мању вредност има доказ о округлини планета. Па и први Аристотелов доказ (кружно ограничавање земљ. сенке при месец. помрчању) нема унутарњу вредност; таква сенка може бити и од других тела. Духовити поступак Форела и Дичура, да је дејство морске површине као конвексно огледало, није на жалост за ниже разреде већ само за више.

²⁾ По себи се разуме да се глобус у школу не сме пре уносити док се није ученицима доказао округли облик земљин. Што се тиче оне демонстрације (доказивања) треба да

чисто с тим да велика већина људи живи под ком свером, да усправној свери (Sphaera recta) одговара један једини главни круг земљин, а да има само две тачке на земљи где би се представила паралелна свера.¹⁾ На екватору су дан и ноћ увек једнаки (у свима годишњим временима); на полусима влада по пола године дан и ноћ. Који може себи дати о том рачуна тај је у главном савладао тегобе које доноси собом наука о сверичности а о њеном дидактичним утицају се може обмањивати само површни наставник. При узредној контроли стања ове науке ваља на ову тачку обратити нарочиту пажњу.

Једно врло згодно средство за овај циљ јесте класификација земљиних становника на антоике (ближње) и периоике (даљне) и антиподе²⁾. Што се тиче овога последњег, ваља нарочито разликовати једно од другог да ли је дечко речену дефиницију научно на помет или је егзистенцију антипода потпуно схватио, — то би требало сазнати пропитивањем а за упоређење нека послужи рупа која је позната по имену Мацпертијева.³⁾ Језгра наставникове вештине долази овде до врха ако се дају како треба појмови за речи: *горе* и *доле*. Кретање на горе увек је од земљина средишта, а доле, ка земљину средишту. Неки географски примери за супротне и упоредне становнике и антипода не треба да изостану⁴⁾ Варенијусова (Varenius) подела земљиног кретања по односима сенака помаже да се можемо лако оријентисати на лоптастој земљи а то има и свој педагошки значај.⁵⁾

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

се поларни часовни прстен глобусов одврти јер се лопта не може тако обртати, да оба полуса леже у хоризонту као што то прописује свера ректа.

¹⁾ Напомињемо да још ни један смртни није успео да ступи ногом онде где се зенит и полус поклањају али познаваоцу ствари излази веома жива слика о паралелној свери на ширини од 83° која је до сад позната.

²⁾ Кад би земљина лопта била кроз пробušена кроз средреду и, кад би у ту рупу ушао човек пита се како би изашао на други њен крај: *главом* или *ногама*? Ако би биле стубе толико дугачке колики је земљин пречник, то би се такав човек спуштао до центра као и обично ну овде би се и невољно окренуо тако да би на противну страну главом изашао а не ногама на *активну тачку*.

³⁾ У овом погледу се може најтоплије препоручити чланак Пајкеров (Peucker, *Unsere Artipode, Deutsche Rundschau*, 17. Jahrg., стр. 385). Овде се може сазнати то да врло мали број чврсте земље има своју антиподну земљу. Приложене карте су веома поучне.

⁴⁾ Ова класификација нема класички значај али је своје место задобила у географском систему Варенијусовом (*Geographica generalis*, Amsterdam, 1614).

⁵⁾ Литературу о Ератостеновом мерењу оставио је Н. Berger (*Geschichte der Wissenschaftlichen Erdkunde*, Leipzig 1891).

Напомене о платама учитељским и надзору основних школа у неким европским државама

Да бих упознао заинтересоване читаоце са ове две важне чињенице у основној настави, износим најкраће напомене о томе у неким европским државама. За остале земље учинићу то доцније.

Аустрија.

Дашањња организација основне наставе у овој земљи датира се од 1869. год.

Школе се деле на *ниже основне школе* и *грађанске школе*. Ове школе имају према потреби 1—8 разреда.

Допуном од 1883. године план је ових школа: наставни језик, веронаука, земљопис и историја, природна историја и физика, рачуница, књиговодство, геометрија, геом. цртање, краснопис и певање. Гимнастика је обавезна само за мушкарце.

Грађанске су школе наставак основних школа. У њих се ступа по свршетку 5. разреда основне школе. Оне трају 3 године; имају три разреда.

Општим законом за целу царевину утврђени су главни принципи основног школовања; посебним провинцијалним законима, утврђени су детаљи.

Свака је општина дужна подићи школу кад има 40 деце за школовање. Тек кад буде 80 ђака на једног учитеља, тражи се други учитељ.

Заснивање грађанских школа регулисано је провинцијалним законима.

У 1892. год. било је основних школа 18087, од којих су 534 биле грађанске школе, са 3,160.837 ђака. У приватним школама било је ђака 115521.

Привремене учитеље постављају окружни надзорници, а стално их утврђује провинцијска власт тек по предлогу оних који школу издржавају.

Плата учитељска је разна у разним провинцијама. Минимум је варирао између 300 и 600 флорината.

Године 1893. било је 46 учитељских школа за учитеље и 30 за учитељице. У њима је било 7053 ученика и 774 ученице. У Аустрији, као и у Немачкој, има много више учитеља но учитељица.

Поред основних школа има доста и забавишта. Приватне школе морају имати квалификоване учитеље. Њих има двојаких: са правима јавних школа и без тога права. Оне прве дају сведоцбе које вреде и као сведоцбе јавних школа. Ових школа било је 1890. године 900 са 115.521 учеником.

Надзорника има двојаких: *обласних* и *окружних*.

Школски програми су разни у разним провинцијама, али при свем том опажа се извештан напредак. Године 1866. било је 66 % неписмених регрута а 1888. год. само 31 %.

Мађарска

Основа данашњем школском уређењу постављена је још 1848. год. а дотерана је 1868.

Основно школовање је обавезно од 6—15 год.

Школа има двојаких: *ниже основне школе*, у којима школовање траје 6 година; и *продужне и вечерње школе*, које обавезно походе сва она деца, која не походе гимназију.

Основне школе су: државне, општинске, конфесионалне и приватне. Свако лице са прописним квалификацијама може отворити приватну школу по одобрењу виших власти.

Поред поменутих школа у варошима са већим бројем становника од 5000, постоје *више основне школе*. Њих походе дечаци 3, а девојчице 2 године. У овим се школама притврђује и проширује раније стечено знање.

Мушке су школе одвојене од женских.

И Мађарска има своје *грађанске школе*. Њих издржавају саме вароши. У њима курс траје за мушкарце 6 година, а за девојчице 4 године. Њих походе од 10.—15. године. Из четвртог разреда грађанске школе може ђак прећи у пети разред гимназије, пошто положи прописан испит. Без испита се прелази из грађанских школа у трговачку академију, у индустријске школе итд.

Ко сврши грађанску школу има права на нижа чиновничка звања у државној или општинској администрацији.

1894. год. било је свега школа 16838, од којих 2940, државних или општинских, не имаћаху професионални карактер. Ученика је било 2,342.939.

Интересно је напоменути, да је прво забавиште отворено у Мађарској на 12 година пре школе Фребелове. Ова је установа знатно напредовала тако да је 1895. било 1.972 забавишта, а 154.622 детета посећиваху забавишта у тој години.

Плату учитељима у појединим местима одређује месни школски одбор. Минимум је по селима 300 а по варошима 700 фор. Она се увећава са година службе.

У Мађарској има 71 учитељска школа. 25 припадају држави. Од тог броја је 18 за учитеље, а 7 за учитељице. Остале школе припадају појединим вероисповестима.

Надзор врше краљевски надзорници, њихови помоћници и школски одбори. Надзорника има 64, а помоћника 24.

Надзорнике именује министар. Поред старана о вршењу свих законских прописа, они су дужни походити годишње бар једанпут сваку основну школу у своме подручју; они подносе министру сваке године нарочити извештај. Они су председници школског савета учит. шк. у своме округу, чланови окр. шк. одбора итд.

Школски одбор бирају они који школу издржавају. Он има најмање 9 чланова. Они, у споразуму са окружним шк. одбором бирају учитеља и брину се о моралном напредовању свих својих основних школа. Свака вероисповест има у овом одбору по једног духовника.

1871. године заснован је био *Главни Просветни Савет*. У њему је био нарочити одељак који се бринуо само о основној настави и реформама у њој. Он је преустројен 1895. год. Чланови су савета виђени педагози и научари.

Укупна плата наставном особљу у 1893. год. износила је: 11,922.876 форината.

Постоји школски фонд под надзором државним. Учитељи и учитељице уплаћују у тај фонд 2% од своје плате. После 40 година своје службе они добијају из тог фонда пензију. 1893. год. 498 учитеља добили су пензије 250.688 форината; 1793 учит. удовице добило је пензије 178.550 фор.; по-можено је 2122 сирочета са 63.553 форинта.

Италија.

Настава је у ресору министра просвете. О њој се стара Просветни Савет, који је установљен законом од 1859. год.

Општине су дужне издржавати једну или више осн. школа, према потреби свога становништва.

Основне су школе јавне; настава је у њима бесплатна.

Један учитељ не може имати више од 70 ученика. Преко овог броја отвара се ново одељење или нова школа.

Основне су школе *ниже и више*. Ниже школе мора издржавати свака општина, а више само оне општине које имају више од 4000 становника и оне општине, без обзира на становништво у којим има каква средња или учитељска школа!

Обавезе издржавања своје школе може се ослободити општина само тако, ако јој ко легатом покљони или подигне школу. Сиромашне општине спајају се у већу школску општину.

Законом од 1877. године заведено је обавезно школовање за децу од 6. до 9. године. Повољци остају у школи и до 12. год. За неуредно похађање школе прописане су за родитеље новчане казне.

У почетку школске године општинска власт даје листу деце дорасле за школовање.

Ниже школе имају три разреда, а више два. Ниже се школе обавезно походе. По програму наука вере није обавезан предмет. У основној се школи уче поред осталих предмета и грађанске поуке.

На крају трећег разреда нижих осн. школа држи се испит, који се зове испит за ослобођавање даљег школовања. Само са сведоџбом о свршеној нижој основној школи може се прећи у вишу осн. школу; само онај грађанин који има ту сведоџбу може бити бирач на изборима. По свршеној вишој школи полаже се онет испит. Тек по положеном нарочитом испиту, кандидат може прећи у средњу школу, гимназију или реалку итд.

Школски одбор постоји у свакој општини. Преко свог нарочитог члана одбор контролише рад школски. Некад општине постављају и нарочите управитеље.

И држава врши надзор преко обласног гувернера.

Министра представља *обласни школски надзорник*, који надгледа и средњу и основну наставу у својој области. У томе га помаже *обласни школски одбор*.

У окрузима постоје *окружни надзорници*. Они су под непосредном управом обласних надзорника и обласних гувернера. Поред ових окружних надзорника постоје и нарочити делегати који у појединим општинама мотре да се извршују сви законски прописи, да деца уредно школу походе, руководе моралним и физичким васпитањем деџим итд. Ово је звање почасно и бесплатно.

По минимуму плате школе су подељене на варошке и сеоске. И сеоске и варошке деле се у три врсте, којима одговарају три класе учитеља и три класе учитељица. Највећи минимум плате у градским школама варира између 1000 и 1320 дин. (lires) за мушке школе и 800—1056 за жен. школе. Минимум плате наставницима најниже класе износи 900—1000 динара у мушким и 720—800 у женским школама. У сеоским је школама минимум плате наставницима најстарије класе 800 до 900 у мушким, а 640—720 у женским школама. Сеоски наставници најниже класе имају 700—800 у мушким школама, а 560—640 дин. у женским школама. После 6 година непрекидне службе плата се повећава на $\frac{1}{10}$ дотадање плате. Тих повећања може бити свега четири. Срачунавање повишица почиње свагда од одређена минимума.

Пенције су одређене законима од 1878. 1888. и 1894. год. За пенције постоји нарочита установа Monte delle pensioni. Свака општина плаћа годишње

у тај фонд, да га тако назовем, 5% од легалног минимума за сваког свог учитеља, а учитељи и учитељице плаћају годишње такође 4% од легалног минимума своје плате. Ако је овај фонд исцрпен, онда општине дају пензију, својим учитељима из свога буџета.

Учитељске школе деле се на ниже и више. Сведоџба ниже учитељске школе даје кандидату права на учит. службу у нижим осн. школама, а из више у вишој осн. школи. Сведоџбе жен. школе дају кандидаткињама право на звање учитељице или управитељице забавишта или домова за напуштену децу.

Школовање у учитељским школама је бесплатно. У нижој уч. школи курс траје 2 године а у вишој 3. Свака учит. школа има своју вежбаоницу. За ступање у учит. школу полаже се пријемни испит ако кандидат нема сведоџбу о свршеној вишој основној школи.

Поред државних учит. школа има их још обласних, општинских и приватних.

Упражњена места учитељска попуњавају се конкурсом, који расписује обласни школски одбор. Овај одбор пробере од пријављених кандидата неколико и шаље их на избор општинском одбору оног места коме треба учитељ. Пријављени кандидати морају имати сведоџбу о свршеној учитељској школи.

По именовану сваки учитељ треба да проведе 2 године у истој општини. Ако му се не откаже место на шест месеци пре истека двогодишњег рока, онда остаје ту још шест година. После тих шест година добија, према надзорничким оценама, нарочиту сведоџбу о својој учитељској подобности и тада га стално утврђују за учитеља с пристанком општинског одбора дотичне општине. Нико не може бити стално утврђен за учитеља ако нема 22 године. Учитељи пре своје 18. а учитељице пре 17. године не могу радити у школи као наставници.

Швајцарска.

Сваки кантон у овој републици има засебно школско уређење. Над свима се у овом погледу истиче цирншки кантон.

Изддржавање школа пада у главном на кантоне, а општине помажу само са незнатном сумом. Негде општине подносе половину тих трошкова.

У неким кантонима постоје окружни школски одбори, а у неким и окружни школски надзорници. Месни надзор врши или општински одбор или школски одбор преко једног свог члана.

Учитељи морају имати сведоџбе о своме школовању. Већином су свршили Учит. Школу. Њих

бира и поставља месни општински збор или месни школски одбор. Учитељи се узимају, како у ком кантону, или само на неко време или на цео живот.

Они се чешће скупљају у учитељске кантонске конференције. У неким кантонима учитељи морају отићи на те конференције.

Минималну плату учитељску одређује сама кантонална управа. Плате остале одређују саме општине. Оне не могу бити ни у ком случају мање од одређена минимума.

У царишком кантону средња плата за учитеље била је 1881. године 2228, а за учитељице 1805 динара. У једном кантону било је плата и од 342 динара!

Основно је школовање бесплатно. Оно се попуњава стручним занатским и индустријским школама. Похођење ових школа у неким је кантонима обавезно а у неким факултативно.

У 1893. год. било је у Швајцарској 8390 шк. са 469.760 ученика.

Француска.

Данашње уређење основне наставе у овој напредној земљи засновано је посебним законима у размаку од 16. јула 1881. год. до 25 јула 1893. год. Овим првим законом зајемчено је бесплатно школовање; 1882. год. заведена је обавеза школовања; 1889. изведено је потпуно уређење основне наставе; 1889. и 1893. год. одређене су учитељске плате.

Основна се настава шири: забавиштима, нижим, вишим и продужним осн. школама и школама за ручни рад.

Свака општина мора имати бар једну основну школу. Окружни школски одбор може допустити да се две или више политичких општина групишу у једну школску општину. Ако општина има најмање 500 становника мора имати мушку и женску основну школу. Оне општине које немају горњи број становника, ако већ имају жен. школу, морају је и даље издржавати.

Окружни школски одбор по допуштењу министарском, а на предлог општинских шк. одбора одређује број и место основних школа у своме подругу.

Настава је обавезна за децу од навршене 6. до навршене 13. године.

У свакој општини постоји *општински школски одбор*, који се углавном брине о уредном похођењу школе.

Програм је сличан програму наших основних школа.

Наставно је особље двојако: стални учитељи и приправници.

Стани учитељи морају провести најмање две године као приправници и морају имати сведоштво о својој педагошкој спреми. Учитеље поставља начелник окружни на предлог надзорника.

Минимална је плата приправничка 900, а сталних учитеља 1000 динара. Уз ово свака је општина дужна дати своме учитељу стан и огрев или новчану награду за то.

Приватне школе могу отворати и појединци. Ове школе подлеже надзору. Ако оне не испуњавају све школске и гигијенске погодбе, сопственик се школе кажњава. Ако прва казна буде без резултата, школа се затвара.

Наставник јавних школа може бити само Француз; у приватним школама могу радити и странци, али морају бити француски поданици.

О надзору говорио сам на другом месту опширније. Потпуности ради да изнесем само ово:

У свакој области (департаменту) постоји *обласни надзорник*, под чијом су управом *окружни надзорници*. Политичка подела земље, не слаже се са школском поделом, јер је 1892. године било у 362 округа, 455 окружних надзорника. Ови последњи обилазе јавне и приватне осн. школе, испитују ученике и о свему подносе извештај обласном надзорнику.

Пруска.

Наставом управља министар просвете. Њему помажу нарочити надзорници.

У свакој области настава је под непосредном управом обласног гувернера. Он поставља, по одобрењу министровом, месне и окружне надзорнике.

У општинама постоје *општински школски одбори*. Они се старају о снабдевању школа и о кандидацији учитеља.

Свака општина има своју школу. Основно је школовање обавезно и бесплатно од 1888. године. Оно обухвата време од 6. до 14. године. Обавезно школовање је скоро потпуно изведено, јер нема више од 0.05 — 0.06 % деце која школу не походе.

Школе су са једним, два или три учитеља. При постављању учитеља има удела и месни школски одбор. Он предлаже надзорнику три кандидата, који са својим мишљењем предлог шаље обласном гувернеру. Он поставља једнога од предложених кандидата.

Учитељи полажу прописни испит. Учитељ не може бити отпуштен.

Плату учитељима даје у главном општина. Држава мало помаже општинама у плаћању учитеља.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Стални учитељ не може имати мању плату од 1053 дин., не рачунајући ту стан и огрев. Средња је плата по селима 1280 дин. а 1600 дин. по варошима. У Берлину се плата пење до 4875 динара.

Учитељски помоћници имају мању плату.

Учитељи могу постати државни чиновници.

Надзор над основном наставом заведен је законом од 11. марта 1872. год.

Надзорника има двојаких: *обласних и месних*.

Они су државни чиновници.

Обласни надзорник мора бар двапут годишње обићи сваку школу у својој области, а по могућству и сваки разред. Приватне школе обилазе годишње једанпут. О прегледу се подноси извештај влади. Месни надзорници подносе извештај обласном надзорнику.

Обласни надзорник је председник учитељских конференција, које се држе с времена на време.

Поред основних школа, Пруска има приватних, вечерњих и недељних школа, школа за напуштену и сиротну децу, школа за глувонеми, за слепе итд.

Приватне школе не подлеже никаквој државној контроли, само у њима учитељи морају имати исту квалификацију коју и учитељи у јавним школама.

Саксонска.

Основних школа има тројаких: нижих, средњих и виших. Наставом управља министар просвете и цркв. послова. Он одобрава и отварање нових школа.

Свака општина може имати једну или више основних школа. Више полит. општина могу се спојити у једну школску општину.

Основна је настава обавезна. У школама се заједнички школују и мушка и женска деца. Школа је било у 1894. години 2254. Учитеља и учитељица је било 18940. Учитељица је много мање по учитеља. Приватних школа било је само 64.

Ученика је било поменуто године 617.848.

Месечну плату учитељи добијају унапред из школских каса. Она не сме бити мања од 1300 динара. Средња плата износи 1950 динара. Поред плате учитељи имају стан и огрев или новчану накнаду за то.

Управитељи, који имају под својом управом више од 10 учитеља, имају годишње плате најмање 3410 динара. Управитељи са мањим бројем учитеља имају годишње плате, од прилике 2900 дин.

Учитељски заступници или помоћници имају годишње плате 936 динара, не рачунајући ту стан и огрев. Накнаду за ово последње даје учитељима округ, по нахођењу окружног надзорника.

Учитељима, који раде са већим бројем од 40 ђака, плате се овако повишавају:

После 5 година службе 1560 дин. (1200 мар.) II и III повишица је по 150 марака; последње три по сто марака тако да после 30 година, плата износи 1800 марака или 2340 динара.

Петогодишње повишице оних учитеља који раде са мање од 40 ђака износе 75 марака или 97.50 д.

Надзор врше стручни надзорници. Они контролишу наставу и васпитање у основним школама. Сваком је надзорнику одређен извесан део школе. Они морају што чешће обилазити своје школе; они одобравају привремене измене у програму и попуњавају одмах сва упражњена учитељска места у својој области.

Сваке године скупљају се *обласни надзорници* у конференцију која се држи у министарству просвете и цркв. послова. У ову се конференцију каткад позивају и виђенији учитељи, духовници, лекари итд. На овим се конференцијама претресају школска питања која задиру у наставу, васпитање, школску хигијену итд. Закључци су пуноважни тек пошто их министар одобри.

Локални надзор врши школски управитељ ако га школа има, или месни духовник ако министар не одреди нарочито лице за месног надзорника. Ово је звање почасно и без награде. Локални надзорник помаже учитељу у набавкама, брине се о уредном похођењу школе итд.

Наставу из веронауке контролише обично месни свештеник.

Приватне се школе отварају по доказаној потреби. Учитељи њихови морају такође подлагати прописани испит. Поједине вероисповести могу отворити приватну школу тек по нарочитом одобрењу. Све приватне школе подлеже државном надзору.

Вечерње и недељне школе обавезно походе деца три године по свршетку ниже основне школе. Нарочите недељне и вечерње школе оснивају се и за девојчице које их обавезно походе две године. У овим школама било је 1894. год. 79741 ученик и 1747 ученица.

Саксонска се наводи одвајкада као земља са јако раширеном писменошћу. Према једном скорашњем попису у земљи има свега од прилике 10000 неписмених становника.

Хесенска.

Основна настава у овом војводству регулисана је законом од 1874. године.

Школовање је обавезно. Школе су мешовите, заједничке за мушку и женску децу.

Поред нижих основних школа свака општина мора имати и продужну школу (Fortbildungsschule). Сва деца што сврше нижу основну школу обавезна

су да три године походе и продужну школу. У њима се утврђује и у неколико проширује знање стечено у нижим основним школама. Часови се држе зими; има их 4—6 недељно.

Приватне школе могу отворати и појединци, пошто докажу да имају свих потребних квалификација за то. Надзор је над овим школама веома строг.

Школски одбор постоји у свакој школској општини. Учитељ је члан одбора с правом гласа. Председника одбора одређује виша власт, а чланове бира општински одбор. По један духовник сваке вероисповести којих има у дотичној општини такође је члан овог одбора.

Све веће општине имају управитеља својих школа. Он је по своме положају члан школског одбора.

Основна је настава у ресору министра унутрашњих дела. О њој се брине нарочити одбор у коме су људи са вишом спремом.

Надзор врше окружни школски надзорници. Њих поставља министар.

Учитељи се спремају за свој позив у семинарима. По свршетку свога школовања полажу прописани испит и постају *учитељски помоћници*. Две године доцније полажу други испит и постају *стални учитељи*. Учитељице, по положеним испитима, имају иста права као и учитељи.

Учитеље поставља и разрешава виша власт школска.

Један учитељ не треба да има више од 80 ђака или у извесним приликама 100. Он мора држати 30 часова недељно. Поред плате учитељ има права на стан и огрев.

Плата се учитељима одређује према месту у коме служе и према годинама службе. Учитељски помоћници имају најмање 910 дин. годишње; 1040 дин. стални учитељи у варошима испод 10000 становника, а 1170—1560 у варошима са већим бројем становника. Плата се повишава сваких пет година и досеже свој максимум од 2080 динара.

Пензије су овако регулисане: после 10 година службе учитељ добија 40 % своје плате, а за сваку потоњу годину добија учитељ само $\frac{1}{2}$ % тако да пуну пензију може добити тек после 50 год. службе. И пензије и додаци падају на терет државни.

Удовице и сирочад учитељска добијају помоћ из варочитог фонда. Сви учитељи морају бити чланови тога фонда.

Баварска.

Школовање је обавезно за децу од 6. до 13. године. Недељне и празничне школе деца походе

до своје 16. године. За неуредно похођење школе родитељи се кажњавају новчано и затвором.

Свака општина издржава своју школу. Свака имућнија породица плаћа школски прирез (33 паре дин. месечно). По варошима је овај прирез двапут или трипут већи. Држава помаже у издржавању школа само сиромашним општинама.

Школски одбор постоји у свакој општини. Председник му је месни духовник. Учитељ има само саветодавни глас.

Обласни школски одбор постоји у свакој области.

Надзор врше обласни и окружни надзорници. У целој Баварској има свега осам обласних надзорника. Њих поставља сам министар.

Дужност је обласних надзорника да се у свему брину о основ. настави у својој области. У томе их помаже и обласни школски одбор. Свака област прописује за своје школе програм, који се заснива на општем плану и програму још од 1811. године.

У окрузима су *окружни надзорници*. Некада су они били духовна лица.

У Баварској има 44 приправне школе за учитеље (*écoles préparatoires*) и 22 учитељске школе.

Гимнастика и цртање је обавезно у варошким школама, а факултативно у сеоским школама.

У 1895. години било је 7202 јавне школе и 50 приватних школа. Бака је било 819565.

Продужне школе проширују и утврђују знање стечено у основној школи. Часови се држе обично недељом 2 сата, а зими се држе у вече, обично 3 часа недељно.

Учитеље поставља обласни гувернер.

Минимална је плата учитељска по селима 780 динара, а по варошима са већим бројем становника од 2500 је око 1000 динара. Пет година по изласку из семинара учитељ добија повишицу 117 динара. Од петнаесте године на даље на сваких пет година службе добија се повишица од 117 динара.

Великоварошке општине дају учитељима поред плате свагда велике додатке.

Виртемберг.

Школовање је обавезно за сву децу од 7.—14. године. За напуштену децу постоје домови у којима је настава такође обавезна. Родитељи могу дати своје дете у школу и одмах по навршетку 6. године. Тек по одобрењу виших власти може дете напустити школу и пре навршене 14. године.

Поред редовних основних школа, Виртемберг има још продужних и недељних школа. По свршетку редовне основ. школе, деца су дужна похо-

Удети још 2 године продужне школе где их има, а где их нема ту иду 3 године у недељне школе. У овим се школама држи годишње бар 80 часова.

Подизање школских зграда и издржавање школа пада на терет општинама. Свака општина мора имати бар једну школу а по потреби и више. Школе се издржавају школским прирезом. У неким варошима од ових приреза није ослобођена ни сама сиротиња.

Основне су школе конфесионалне. Учитељ мора бити оне вероисповести којој припада већина породица школске деце. Кад мањина може да издржава школу, онда се и за њу отвара конфесионална школа.

Врховна је управа над школама у рукама министра просвете. Над религијском наставом води надзор виша духовна власт појединих вероисповести.

Надзор врше окружни надзорници. Они су свештеници оне конфесије, којој припадају учитељи којима су одређени за надзорнике. Они могу бити и смењивани. Окружни надзорник са окружним начелником саставља вишу окружну школску власт. Дужности су надзорникове да се стара о отварању школа, о постављању учитеља, о плаћању учитеља, о здравственим приликама школским итд.

Месни надзор врши месни школски одбор у који улази месни свештеник, председник општински, 3 стална учитеља и 3 изабрана члана. Ако у месту има више свештеника једне вероисповести, онда виша школска власт одређује једнога од њих за месног надзорника.

Интересно је напоменути да су гимнастика и певање обавезни, а цртање и ручни рад факултативни предмети.

Недељних часова у разреду мора бити 26, а учитељ је дужан држати и 30 часова ако то потреба захте.

У једном разреду може бити до 90 ђака. Изнад овог броја учитељ је у праву да тражи поделу разреда или нарочити хонорар за оне часове које држи преко прописног броја часова.

Школска година почиње 1. маја. Испити се држе у пролеће пред окружним и у јесен пред месним надзорником.

Школски одмор за годину дана, не рачунајући недеље и празнике, не сме изнети више од 50 дана.

Приватне се школе отварају тек по одобрењу више шк. власти. И оне подлеже државном надзору.

Учитеља има сталних и привремених. Ови се последњи и по плати и по називима деле у пет врста.

Најмања је плата учитељска 1228 динара.

У варошима које имају 2—4000 становника средња је плата 1530 динара; у варошима са 4—6000 становника 1660 динара, а у варошима са још већим бројем становника је 1790 динара.

Овим платама држава додаје годишњи додатак који после извесног броја година може да изнесе 650 динара.

Учитељи имају стан и огрев или накнаду за то.

Пензија учитељска овако расте; после 10 година службе добија се 40%, а после за сваку годину још 1 $\frac{3}{4}$ % и пење се до 3120 динара. Највећа пензија износи 92 $\frac{1}{2}$ % од целокупне плате.

Удовице и сирочад учитељска такође добијају пензију.

Школски прирез разрезају сама општина. Он не може бити већи од 2 форинте годишње.

Шпанија

Данашње уређење основне наставе засновано је у велико још законом од 1857. године. По том закону основ. је настава подељена на нижу и вишу.

Програм за нижу основну наставу је био обичан: наука хришћанска, читање, писање, матерњи језик, рачун и напомене о трговини, индустрији и агрикултури.

У вишој основној настави проширивано је знање из ниже основне школе и предавана: геометрија, историја с географијом Шпаније, елементи физике и природне историје с погледом на свакидање животне потребе.

У свакој општини на сваких 500 становника морала се отворити 1 школа за мушку а друга за женску децу. Број школа повећавао се сразмерно броју становника.

У варошима са већим бројем становника од 1000 мора се отворити једна виша основна школа.

Учитељи виших основних школа морају имати сведоџбу о својој спреми за свој позив. Они сами управљају својом школом и предају све предмете. За то имају додатак од 250 пезета (динара).

Настава је поверена једном одбору и главном директору. Поред њега постоје још и *обласни надзорници*.

Поред обласних надзорника постоје *општински и обласни школски* одбори. Општински одбор је састављен из председника, духовника и три члана. Духовници мотре да настава у вери одговара у свему верским догмама.

Школовање је обавезно од 6. до 9. године. Школа има јавних и приватних. Приватну школу може отворити сваки Шпанолоац који је навршио

20. годину и ко има прописне учитељске квалификације.

У 1880. години било је 23132 јавне и 6996 приватних школа, са 1442577 ђака у јавним и 326879 ђака у приватним школама. На 100 становника долазе 10 ученика.

Од 1881. године живо се настоји да се поправе што је могуће више зграде основних школа.

Становништво не цени много основну школу. Отуда и та појава да од 100 уписаних ученика само 75 походе школу.

Плате су учитељске веома скромне. 1885. године било је само 180 учитеља са платом од 2000 дина.; 1450 имаћаху плату од 1100—1600 динара; 14926 њих имаћаше мање плате од 1000 динара, а 8715. плату од 125 до 400 динара, и ако је минимум плате био законом одређен од 625 динара. И ове злехуде плате општине веома неуредно издају.

Школске трошкове одређује општински одбор по одобрењу обласних одбора.

Шпанија има 48 учит. школа за учитеље, а 33 за учитељице. Подаци су из 1885. године.

Португалска

Јавна настава је у ресору министарства унутрашњих дела. О њој се брине Главни Просветни Савет. Законом од 1885. године организована је настава, а законом од 1892. год. заведен је државни надзор.

Законом од 1892. године дато је право локалним јавним установама да заводе нарочити порез ради свога одржавања. То исто право имала је и школа. Од тога времена број школа је знатно порастао.

Школа је било тројакних: државних односно окружних, општинских и парохијских. Све су стајале под државним надзором. Основне ниже и више и учитељске школе издржавале су поменуте административне јединице.

Школа је било јавних и приватних.

Школовање је необавезно.

У 1888-89 шк. години било је у 5339 школа, јавних и приватних, 237,700 ђака (152667 ученика и 85033 ученица) или 4.6 ученика на 100 становника.

Стручан надзор није још уређен. Учители се веома слабо плаћају. О овом надзору и платама учитељским морамо се за сада задовољити само са овим кратким напоменама.

Британија

У овој краљевини свака парохија или град гради засебну школску општину или округ (school

district). Лондон има друкчију школску поделу. Више школских општина састављају *школски савез* (United school district).

Свака школска општина бира *школски одбор*. Дужност му је да се брине о снабдевању школа, или поглавито да се стара о уредном похођењу школа. Интересно је да се родитељи неуредне деце поред новчане казне могу казнити и затвором.

Школовање је обавезно. Програм је у главном сведен на: читање писање и рачунање. У мушким школама се предаје још цртање а у женским шивење. Факултативно се предаје: певање, географија елементи природних наука, француски и немачки језик и домаћа економија.

Основно школовање траје од 5. до 14. године. Али дете које положи испит из четвртог разреда и наврши 10 година не може бити више задржано у школи. У овом добу оставља школу $\frac{3}{4}$ школске деце. —

Нико не сме узети дете у радњу, на занат итд. ако нема сведоштво о свршеном IV. раз. основне школе. Веома корисна мера да се обавезна настава изведе у свим својим одредбама.

Школске прирезе не плаћа само сиротиња. Бесплатно школовање појединцима или целој општини може дати сам школски одбор према своме нахођењу. Од 1891. године школовање је бесплатно готово у целој Енглеској и Ирској.

У *школском одбору* има 5—15 чланова. Бирају се на три године. Бирају их сви опи — и људи и жене — који плаћају школ. трошкове, а који имају и деце у школи. Сам одбор поред обичних својих послова, решава и о увећавању броја школа у своме подручју. Одбори су *општински и савезни*. О колико се школа брине један савезни одбор најбоље се види из броја одбора и школа. На 19709 школа било је 1895. год. 2452 одбора. Онда где нема правих школских одбора, постоје, тако да их назовем, пододбори (School attendance Comitée). Ових пододбора било је 1895. год. свега 771.

Школа има двојакних: *приватних* (Voluntary schools), и *јавних школа* (Board schools). Првих има $\frac{3}{4}$ од целокупног броја школа. Оне не подлеже државном школском надзору. Њима управљају нарочити одбори (managers). Оне су у самој ствари ниже осн. школе. У њима је професионална настава. Немају никакве државне субвенције; о њима државна статистика не води рачуна.

Јавне основне школе су праве основ. школе. Горњи статистички подаци односе се само на њих.

У 1894. години било је одрасле деце за осн. школу 7838000. Од тога броја било је уписато 5198741, а на испиту било је 4802209. У јавним

школама било је свега 1777897. $\frac{3}{4}$ деце од овог целокупног броја било је између 7. и 13. године; $\frac{1}{5}$ млађа од 7 година, а само 47000 деце било је старије од 14 година. Старија деца најуредније походе школу.

Учитеље поставља и плаћа школски одбор. Школа може добити државну субвенцију само тако ако има учитеља са прописаним квалификацијама. Поред тих сталних учитеља има још од прилике: привремених учитеља, заступника и учитељских помоћника. Сталних (дипломисаних) учитеља било је 50689, а свих осталих 67002.

Плате учитељске нису једнаке у целој земљи. Њих одређују месни одбори према месним приликама. Средња плата варира између 2500 и 3750; у Ирској је средња плата учитељима 1750 а учитељцима 1250 динара. Управник осн. школа у Лондону има плате 10000 дин.

Надзор је сталан. За Енглеску има 12 главних надзорника. Под њиховом су влашћу окружни надзорници. Они се постављају краљичиним указом. Надзор је инструктиван.

У Шотској надзорници обилазе годишње бар једанпут све школе. Пред њима се врше испити.

У Ирској је настава под непосредним руковођењем једнога одбора за васпитавање. Он је састављен из 7 чланова. Свака вероисповест има свога заступника у овом одбору. 1892. год. овај је одбор опуномоћен да у Ирској заведе обавезу школовања.

Холандија.

Основна је настава у ресору министра унутрашњих дела; о њој се непосредно старају главни надзорници. Школе издржава држава или поједине општине.

Свака општина бира школски одбор. Његова је дужност да се састара о потребном броју школа, како би се могла школовати сва деца, без разлике вероисповести.

Школарине се ослобођавају само сиротињска деца. Минимум школарине је два фор. годишње.

Школовање је необавезно. Обично се награђују она деца која уредно походе школу.

Учитељи. За звање учитељско тражи се сведоџба о свршеном школовању и уверење о добром владању. Странци морају имати и нарочити допуст од владе.

Учитељска се места попуњавају конкурсом. У државним школама учитеља утврђује сам министар а у општинским општински одбор.

Плате учитељске су приличне. Најмања плата учитељска варира између 400 и 600 фор. Управи-

тељима је најмања плата 700 форината. Они могу имати стан, огрев и врт. Држава може повећавати овај минимум плата, према месним приликама.

Држава помаже општинама у плаћању општинских учитеља. Та помоћ је сразмерна броју ђака у појединим општинама. У школама где нема више од 90 ђака додатак износи 250 форината, а у школама са 91—199 ђака додатак је 300 форината. Он се неће, сразмерно броју ђака, и до 600 фор. Учитељски додатак иде од 150—300 фор.

Држава подноси 20% трошкова око подизања и оправљања школских зграда у сиротним општинама, а где-где је овај проценат још и већи. Држава потпомаже и приватне школе.

Надзор врше обласни надзорници. Сваки обласни надзорник има под својом управом 24 окружна надзорника. Већина округа се дели на 4 среза, а сваки срез има ереског надзорника. Има округа са 2, 3 и 5 срезова.

Школа има јавних, субвенционисаних и приватних. Јавне су школе оне које издржава држава или општина, друге само потпомаже држава, а приватне издржавају поједине корпорације или појединци.

1893. године било је прве врсте школа 3022, друге врсте само 34, а треће 1317.

Ученика је било 683529. Држава издржава шест учитељских школа.

Белгија.

Законом од 1884. и 1895. уређена је основна настава у овој земљи. Она је под управом министра унутрашњих дела. О настави се нарочито стара један одбор од 7—9 чланова. Чланове овог одбора и председника поставља краљ указом.

Свака општина мора имати бар једну школу. Само краљевим указом општине могу бити ослобођене ове обавезе, али ни у ком случају општина не може бити без школе ако је затраже само 20 породица које имају дораслу децу за школовање. Општине издржавају своје школе.

Законом од 1895. год. програмом је дато веровауци сваки дан $\frac{1}{2}$ часа.

Општине саме одређују школски прирез за оне породице које га могу плаћати. Оне постављају и разрешавају учитеље. Ово последње бива тек по одобрењу сталног школског одбора у министарству.

Учитељи могу бити само белгијски грађани. Они морају своју спремину доказивати школовањем и сведоџбама о издржаним испитима.

Плате учитељске одређују саме општине. Законом је утврђено да плата не сме бити мања за привремене учитеље од 1000 дин., а 1200 за

сталне. У већим варошима овај се минимум пење 2400 дин. не рачунајући ту стан и огрев. Плата им расте после сваке четврте године са 100 динара.

Надзор је сталан. У Белгији има 18 главних надзорника који обилазе и прегледају рад кантоналних надзорника.

Свака три месеца кантонални надзорник сазива у конференцију све учитеље свога кантона. Главни надзорник сазива све учитеље из свога рејона на годишњу учитељску скупштину. О раду ове скупштине подноси нарочити извештај министру. У том се извештају излаже и стање основне наставе у минулој години.

Сваку школу мора прегледати, годишње бар једанпут, кантонални надзорник; главни надзорник; мера обићи сваку школу у своме подручју једанпут

бар у две године. Преглед се не протеже и на веронауку. Гимнастичку наставу прегледају нарочити надзорници.

И саме општине врше неки месни надзор над својом школом.

У 1894. години било је јавних основних школа 4238, а приватних 1971.

Школовање је готово бесплатно. 1894. години било је 696211 ђака. $\frac{8}{9}$ од овога броја имало је бесплатно школовање, а $\frac{1}{9}$ је плаћала школарину. Сваки појединац може без нарочитог одобрења отворити приватну школу и уредити је по свом нахођењу.

У 1894. год. било је 19 учитељских школа за учитеље а 32 за учитељице.

Белгија има и дечјих забавишта.

О Ц Е Н Е И П Р И К А З И

Годишњица Николе Чуића, издаје његова Задужбина. Књига XVII. У Београду. Штампано у Државној Штампарији 1897. Цена 2 динара. Има страна X и 413. 8°.

Ово је педесета књига од издања Чуићеве Задужбине, коју је она дала читаоцима српске публике у руке и то у року од 22 године а Годишњица XVII, као што се и по наслову види. Ова задужбина пружила је доста одабраних дела српској публици, а много више лепих и одабраних чланака у својим годишњицама. Ова књига годишњице и по обиму и по садржини измакла је од осталих књига. Она долази међу највеће по материјалу, који садржи (чини ми се само је III књига годишњице већа).

Ова књига годишњице састоји се из два дела, као и досадашње. Први део обухвата записнике одбора Чуићеве Задужбине и то свега лист и по текста, а остатак 413 страна захвата други део, у коме има 9 чланака разне садржине. Да разгледамо у кратко сваки чланак.

1) На прво место долази чланак г. *М. Ђ. Милићевића*: „Из својих успомена“ достиже непуну 71 страну. Овај је чланак наставак ранијих чланака. И сâм г. писац обележава као четврту групу успомена. Овде долазе пишчеве успомене из времена његове службе у ваљевском окружном суду. Ту су описане у кратким потезима животи појединих службеника у Београду (као Алексе Симића) и у Ваљеву (као Јована Мићића, Степана Китића, Милутина Поповића, Јевтимија Васића и Јована

Милинковића доцније адвоката шабачког). Од свих ових биографија врло је занимљиво оно што је речено у животу Ј. Милинковића о тајној организацији за агитацију по Босни, Херцеговини, Старој Србији, Мађедонији, Бугарској и Арбанији. Могло би служити за поуку и данашњем колену као синовима независне Србије и Краљевине, ово, што су пре скоро пола века радили синови зависне Кнежевине Србије.

Друга кита успомена јесте из београдског окружног суда. И овде су изнесене карактерне црте из живота појединих јавних службеника из оног доба када је писац дошао у београдски окружни суд. Одмах за овим долазе успомене из „Попечитељства Просвете“. Исти начин изношења успомена и овде као раније. Само за нас има више интереса овај одељак успомена што говори о појединим личностима, које су биле у просветној струци почетком друге половине овога века. Од осталих успомена заслужују још нарочиту пажњу чланак: „Моји послови ван службе“ где се говори и о оснивању Народне Библиотеке, али о њој је г. писац говорио опширније на другом месту. Исто тако није без значаја чланак „Шпачекова школа“, јер је то био покушај прве В. Ж. Школе у Србији и ако приватним путем. Врло је занимљив чланчић на 48. страни: „За устанак у Босни“ где је изнесен рад два ширем кругу непозната радника на српској мисли и то Алексе Шушталовића и Тодора Мијушковића. За овим долазе чланчићи „Београдска Чи-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

таоница“, „Благодејанци на страни“, „Попечитељева болест“, „Подвала Попечитељу“, „Кондуита“, и најпосле чланак „Стефан Марковић“ као попечитељ просвете и правде после Алексе Јанковића.

Ову групу успомена г. писац је назвао: „Припрема за државну службу“. Успомене су доста јасно претстављене, али су где где и сувуше кратке.

2) Други је чланак г. *Ст. Новаковића*: „Путничке белешке о Балканском Полуострву XVII и XVIII“. Овај чланак захвата 92 стране (од 73 до 165 Годишњице). Подељен је на пет одељака.

I Белешке енглескога племића Џона Бурбури с пута аустријског посланика грофа Леслеја из Беча у Цариград у години 1664—1665. (стр. 73—100).

II Опис Турског Царства од непознатог Руса заробљеника из друге половине XVII века (страна 100—113)

III Белешке енглеског научника Џ. Хвелера о путу по Далмацији и Грчкој из 1675—1676 године (стр. 113—136).

IV. Белешке турског путника Евлија-ефендије из средине XVII века (стр. 136.—145.).

и V. Белешке о путу Његове Преузвишености витеза од Сен-Приста (St.-Priest), посланика код Отоманске Порте, од уласка у Београд до доласка у Цариград (стр. 145.—165.).

Овај последњи путник путовао је друге половине 1768. године.

Све ове путописне белешке врло су занимљиве и важне с тога, шта бацају по који зрачак на време српског робовања Турцима. Истина њима се свагда не може поклонити потпуна пажња али су ипак добродошле кад немамо других података и домаћих извора за историју тога доба. У сваком од ових путописа има по неки врло занимљив податак о нашем народу. Ми ћемо овде само један навести, који се одликује својом занимљивошћу, а то је опис одела код једног дела Далматинаца. Податак је научника *Џ. Хвелера* из 1675. године: „Хаљине су им различите боје. Обућа им је парче коже, учињене или каткад просто само осушене и то вежу за ногу канима или узицама, које се врх ноге укрштају, те тако тај ђон (опанак) држе. На ногама до колена носе доколенице од чохе или од коже које се састављају с чакширама боје црвене или какве друге, која се коме допада. Пршљаци им немају рукава, већ их замењују рукави од кошуље, дугачки и широки, без икаквих запонаца, који су околу као гајтаном опвичени. Кане су им дугачке од црвене чохе, те падају час на једну час на другу страну; на њима има спреда камен за који су заденута три пера од гвожђа танко начињена“.

И у другим путописним белешкама има овако врло занимљивих места, која се с пажњом могу читати.

3) Трећи чланак *Б. Поповића*: „Писмо кнеза Николе Вasoјевића сину Алтоману“ које је занимљиво за Николу као независна господара племена Вasoјевића за пуних 14 месеци. Занимљиво је и језика ради.

4) Четврти је чланак од *Ђорђа Стратимировића*: „Православна црква у Боци Которској. Постанак и судбине њене“. Овај чланак захвата простор од стр. 192—238. Овде је изложена историја православне српске цркве у Боци Которској, и за историју српске цркве врло важан прилог.

5) Пети чланак је од *Срете Стојковића*: „Физичко васпитање и његове реформе“. Обухвата простор од 239—330 стране. Ово је један од највећих а по школу најважнији чланак у Годишњици 1897. год. Како говори о телесном васпитању нашега подмлатка, дакле једном од најзапуштенијих питања код нас, то ћемо се на њему дуже задржати.

Писац прво разлаже „о потреби физичког васпитања“. Али писац овде говори у опште о потреби физичког васпитања како у школи тако и у целом нашем народу. Управо њему је важније васпитање у целом народу па ту долази и школа као део једне целине. На овом месту ми ћемо гледати само што вели о физичком васпитању у школи не подцењујући ни оно што говори о физичком васпитању народа.

Нама изгледа да му је од велике важности напомена у овом делу што вели:

„Најштетније и најосетливије последице занемаривања физичког развитка показале су се на младом поколењу *школском*. Ни кућа ни школа не брину се много о правилном и довољном васпитању тела. И сам систем данашњег школовања толико је штетан по телесно и духовно здравље деце, да ни најбољи учитељ, ни најбољи методи не могу детету уштедети низ шкољивих утицаја школскога живота. Узроци су: у дугом седењу за клупом, у рђавом ваздуху поквареном множином деце, у једностраном и увећаном духовном напрезању, поред усиљеног мировања и безгласне непомичности, на које је осуђена жива и немирна природа *„детиња“*...“

Ова напомена толико је важна, да би о њој требало врло много говорити. Она је кратка, али врло много каже; толико много да се на први мах и не види онај прави њен значај. Цело наше друштво а особито интелигенција, која је прошла кроз школе, осећа на себи последице телесног неразвића. То осећа највише подмладак наше интелигенције

то знају наши апотекари а знају добро и лекари. О томе би врло много могло да прича и старо и ново гробље а у последње време доста, о, врло много према броју становништва и „докторова кула“ на Западном Врачару...

Деца васпитана у затвору без чиста ваздуха и сунчева зрака, без покрета и игре, биљке су одгајене у затвореном простору, осуђене или за гробље или за болницу или да се вечито муче са недузима у животу подижући децу на лековима и остављајући их после себе слабе и неподобне за живот.

Ова напомена тим је значајнија, што је чини човек, који је преко 20 година провео у школи као јаван радник њен.

Пошто је г. писац изложио рђаве стране данашњег школског васпитавања на посе и телесног развитка код народа уопште, доказавши неопходност физичког васпитања како за школу тако и за народ, прелази на други чланак своје расправе. у коме излаже *грчку, немачку и шведску гимнастику*. Од необичне је вредности видети колико су и какву пажњу обраћали стари Грци телесном развићу омладине. У томе би могли бити учитељи свима данашњим народима. Особито су Атињани обраћали пажњу на хармониско васпитање тела, ума и срца. Г. писац изнео је Солоново, Платоново и Аристотелово гледиште на гимнастику као део васпитања.

За овим се разлаже у кратким потезима историјски развитак гимнастике у *Немачки* и увођење њено у школе и војску. Па за тим прилази шведској гимнастички, и излаже њен развој. У исто време истиче њену превагу над немачком гимнастиком у томе *што је она проста и природна у кретању и што се обазире на физиологију и хигијену*.

За овим писац излаже трећи оделчић своје расправе „Оцену немачке и атлетске гимнастике“ (стр. 269. 286).

За овим прелази *реформама у гимнастички*, јер је доказао да атлетска гимнастика и у опште немачка гимнастика на справама има поред добрих и рђавих последица. Излаже у истом чланку само нешто ниже и *покрет у корист игара* и најпосле излаже *игре у Енглеској*. Излажући покрет у корист иде редом и прати га какав је у Немачкој, па у Француској, Италији па се најпосле дотиче гимнастике и у Русији. За овим се задржава у Енглеској, у земљи где је игра најраспрострањенија и највећма цењена. Утицај ових игара код Енглезана од неоцењене је вредности. Г. писац је изложно какву и колику пажњу обраћају *Енглезани на игре по школама* (стр. 309—314). Желео би да

сваки пријатељ своје деце, омладине и школе нарочито прочита овај део ове расправе, те да се види колико пажње обраћају просвећени народи телесном васпитању своје омладине.

Најпосле г. писац излаже у V. одељку своје расправе и кратак преглед *телесног васпитања у нас*. Не знам да ли да наведем што из овог чланка пишчева! Да ли да истичем нашу опште познату немарност у том погледу? Не да не говорим сам ево шта г. писац вели:

„Говорити о телесном васпитавању у нас, значи износити само нашу немарност, износити јадиковање и осуде противу нас самих, против школе, против општине, против државе...”

„Мало се шта може, у опште говорити о телесном васпитавању у нас а најмање о васпитавању по школама“ ...

Г. писац износи сад у кратко преглед телесног васпитавања у старих Срба. У овом одељчићу писац је врло оскудан. Види се да није имао грађе при рукама и да је не познаје, али и ово што је изнео, више по народним песмама, добро је, и ако мало.

За овим писац излаже даљи развој рада на томе да се гимнастика заведе у школе. А то је почело од 1871. год. па нешто јаче после наших ратова с Турцима. Па доцније пошло је нешто боље од 1891. год. И то са основном школом. Ускоро по овоме г. писац завршује своју расправу о телесном или физичком васпитавању. Ми би желели да је сваки најмарљивије прочита, а нарочито они који су пријатељи омладине и њенога здравља, а понајвише они од којих зависи школа и васпитавање. Нек се постарају прво за здравље школске деце па тек после за умно васпитање, те да престане једном та несразмера између умног и телесног васпитавања, која вуче за собом страховите последице.

6) После овог чланка г. Срете Стојковића, долази други чланак г. *Ст. Новаковића: Српски штампари у Румунији*. Ово су белешке како их и сам г. писац назива, али су врло добар прилог историји слов. језика на румунском земљишту у опште, а особито на земљишту краљевине Румуније. Овај чланак обухвата простор од 331—348.

7) За овим долази врло занимљив чланак г. *Д-р Миленка Р. Веснића: „Предлози за деобу Турске“*. *Грађа за политичко-историјску студију“* (стр. 349—387).

Г. писац прво износи у уводу како су се практичне дипломате још за време кретањских ратова заносиле мишљу о подели Баджанског Полуострва.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У овом уводу врло је утешно за свакога Србина родољуба оно место на страни 352. друга алинеја где писац говори да је српска будућност на Балкан. Полуострву. За овим писац износи предлог Кардинала Ђулија Алберонија. Писац под I говори о самом кардиналу и о његовим политичким подвизима. За тим под II. говори писац о једном делу, које је изашло по смрти кардинала Алберонија а сматра се да је његово. Печатано је 1753. г. **Testament politique du cardinal Jules Alberoni etc.** Али раније још за живота Алберонија 1736 изашло је на немачком и енглеском језику дело у коме се говори о подели Турске. У III. делу своје расправе г. писац наводи сам предлог о подели. Наслов сам то каже: „Његовога Високопросвеш-

твенства Господина Кардинала Алберонија Предлог о потчињењу Турског Царства под власт хришћанских сила“. Са овим је и свршен чланак.

8) За овим долази од г. *Драг. Милутиновића* из Сарајлина Тројесестарства песма „**Проживљавка**“ тј. пјесна друга тројесестарства. Песма је од стране 388—392, а даље од 393 до 406 настаје опширан коментар ове песме. Овим коментаром много што шта објашњено је, што је у несми нејасно.

9) И најпосле долази 9. чланак *Годишњице*. а трећи од г. *Ст. Новаковића*: **Гица**. Чланак врло занимљив за филолога у осталом овај је чланак у изводу штампан и у Јагићеву: Archiv-y für slavische Philologie Bd. XX.

М. Вукићевић.

ПРЕГЛЕД ШКОЛСКИХ ЛИСТОВА

Журналъ Министарства Народнаго Просвѣщенія. Књиге за јануар—фебруар. 1898.

Ове су две књиге богате садржином, као и све раније, само што су прилози, којих има доста у свима одељцима, по предмету такве природе, да нас не могу много интересовати, јер се сви готово тичу руске историје и књижевности. Од великог броја оцена, штампаних у ове две књиге, наше читаоце може интересовати само В. В. Качановскога оцена студије М. Шрепела „О Gunduličević Suzana sina razmetnoga“. У оцени се, после неколико речи о литерарној радњи Ив. Гундулића, износи у кратко садржина студије и завршује тврђењем, „да се г. Шрепел врло марљиво трудио да пронађе слична места и мотиве у италијанских песника, који су имали утицаја на дубровачке песнике, ма да те сличности могу изгледати по некад и мало убедљиве“.

У јануарској свесци имамо опширан некролог бив. министру нар. просвете, грофу *И. Д. Деланову*, који је умро 29. децембра прошле године у осамдесетој години свога живота. Старост покојнику није сметала да се сав посвети плодном раду око народне просвете, за коју је много учинио најпре као дугогодишњи инспектор школа петроградског школског округа, за тим као управитељ „Публичне Библиотеке“, а најпосле као министар народ. просвете. — Гроф *И. Д. Деланов* родио се 1818. године. У двадесетој години свршио је правни факултет у московском универзитету као *први кандидат*, и одмах је ступио у службу као чиновник II одељења дворске канцеларије, која је имала да ради на правничким задаћама кодификације. Гроф Деланов је, као млад чиновник, обратио на себе пажњу, те су му с тога поверавали да ради нарочито поверљиве послове. Други период службовања грофа Деланова припада искључиво служби у министарству народне просвете. У четрдесетој години постављен је,

у чину тајног саветника, за надзорника петроградског школског округа, за тим је 1866. назначен био за помоћника министра народне просвете, а 1874. године напустио је тај положај и постављен је био за директора императорске Публичне Библиотеке, за коју је такође врло много урадио. На свима овим положајима гроф Деланов се одликовао неуморним радом и просвећеним хуманим посредништвом између државе и друштва. Као надзорник школски он је стално обилазио све школе у пространој области, како је имао врло добро памћење, знао је не само све наставнике по средњим школама, него чак и већину ученика старијих разреда. Омладину је волео и био је код ње популаран. Њему се има захвалити, што се, после озбиљних нереда ђачких, почело помишљати на бољу организацију универзитетског предавања. Био је врло добар човек и код њега су имали приступа сви који су имали какву било невољу. Примао је сваког дана из јутра, до 9 часова, и тада је к њему могао доћи ко је год хтео. Све би он лепо саслушао, па ако не би сваком могао помоћи, он је за све умео наћи речи од утехе и наде. За то су њему увек говори отворени и искрени. За министра просвете назначен је гроф Деланов 16. марта 1882. године, а после шест година подарено му је, у знак потпуног царевог поверења, грофовско достојанство. За време његова министровања кренула се мало напред просвета у Русији. Ово су главнији послови изведени за његова министровања: универзитетима је 1884. дан нови устав; отворен је нов универзитет у Томску; прегледани су и упрошћени наставни програми класичких гимназија; на рачун класичних језика дато више места народном језику; ограничено примање Евреја у средње и више школе; отворен нов технолошки институт у Харкову и измењен устав технолошког института у Харкову; проширени и реформисани устави многих професионалних

виших и нижих школа и отворене неке нове по разним крајевима Русије; поново су, на нешто измењеним основима, отворени курсеви за више образовање женскиња итд. итд. Између свих ових послова, од којих нису овде изнесени ни најглавнији, највише се истиче рад грофа Дељанова на реформисању школа, које се налазе на пограничним странама простране руске царевине. У кратко речено гроф Дељанов је био веран и предан слуга престолу, просвећен и снисходљив управник и врло добар човек... Мир нека је његову пепелу.

Нигде се у свету не поклања толико пажње вишем образовању женскиња, колико у Русији. Нарочито је вредно пажње и угледања љубав, са којом руско друштво притиче у помоћ сваком предузећу, којему је задатак обезбедити правилно развиће женског образовања. Приватној иницијативи има да се захвали, што су 1889. године обновљени „Виши женски курсеви“ у Петрограду. За оснивање и обнављање ових курсева имао је највише заслуга сад већ покојни академик К. Н. Бесгужев-Грумлин. Према правилима, на основу којих су обновљени, ови курсеви су једини завод за више женско образовање; карактер им је академички, а тако исто и метод предавања. Имају два одељења: историјско-филолошко и физичко-математичко, које се по том дели на чисто математичко и хемијско.

У јануарској књизи штампан је извештај о стању ових Виших Женских курсева за 1896/97 школ. год. По том извештају уписано је било у почетку године 673 редовне и 68 ванредних ученица, свега 741. По факултетима биле су подељене овако: у историјско-филолошком било их је редовних 508, ванредних 56; у физичко-математичком — редовних 122, а ванредних 11; у хемијском — редовних 41, а ванредних 3. У току године школу је напустило из разних узрока 108, свршило потпуни курс 107, а 19 нередовних завршило потпуни курс. — У августу и септембру примане су пријаве нових ученица. Јавило их се 505, а примљено 301, дакле 151 више него што је правилима утврђено. Од ових су се уписале у историјско-филолошки одсек 214, у физичко-математички — 87 ученица. Према томе број ученица је у овој школској години 808, и оне су расподељене овако:

У историјско-филолошком одсеку:

I курс	208 редовних	13 нередовних	=	221
II "	132 "	9 "	=	141
III "	149 "	15 "	=	164
IV "	87 "	11 "	=	98
	576 "	48 "	=	624

У физичко-математичком одељењу:

а) у математичком:

I курс	91 редовних	4 нередовних	=	95
II "	15 "	1 "	=	16
III "	11 "	1 "	=	12
IV "	6 "	5 "	=	11
	123 "	11 "	=	134

б) у хемијском:

II курс	20 редовних	1 нередовних	=	21
III "	23 "	— "	=	23
IV "	5 "	1 "	=	6
	48 "	1 "	=	50

Ови бројеви показују, како брзо и стално напредује овај завод. Да није још тескобе, то би напредовање ишло још брже. Од ученица у овом заводу свршиле су учење у гимназијама са наградама 513. По веронсповести су православне 720, католичке 19, лутеранске 25, реформаторске 4, јерменско-грегоријанске 9, јеврејске 23, караимскога закона 7. Девојака има 772, удатих 34, а удовица 2. По годинама старости највише их је између 18—22 (571), а по положају родитеља највише их је које су кћери чиновничке (449).

На испитима су се показали ови резултати: свршиле су курс у историјско-филолошком 89, а у математичко-хемијском одсеку 18; положиле испите и прелазе у старије курсеве у историјско-филолош. одсеку 364 редовне и 34 нередовне ученице, у физичко-математичком — 112 редовних и 11 нередовних ученица.

Библиотека је имала у почетку године 6262 дела у 14758 свезака, а у току године је обогаћена са 1521 делом у 5125 свезака.

У овој је години завршено зидање и отворена астрономска опсерваторија за ученице Виших Жен. Курсева. Исто су тако умножена учила, која служе као помоћна средства за изучавање разних грана научних.

На издржавање курсева добивено је у овој години 139.791 рубаља, а потрошено је 223.513 рубаља; оволики је вишак дошао отуда, што је купљена нова кућа за интернат, и за њу је плаћено 75.535 рубаља.

Ове године је установљено друштво за помагање ученица, за време учења.

Св.

Училищенъ Прѣгледъ, мѣсечно списание. Књига за јануар—фебруар.

Обе су свеске пуне прилога, који су распоређени по разним одељцима. Најразноврснији има у одељку „из науке и школина живота“, а најзанимљивији су у одељку „Белешке из школске практике“. Већина је ових прилога превод из разних педагошких журнала. Нас се могу изближе тичати само чланци, који се до тичу разноликих питања о школовању у Бугарској.

У јануарској књизи штампан је чланак познатог педагога бугарског *И. П. Пљачкава* „Три потребе и реорганизација Наше Велике Школе“. Од неког времена искрело је у Бугарској на дневни ред питање о реорганизацији Велике Школе и г. Пљачков је држао да је то згодан повод да се расправе и нека споредна питања која решењем овога треба да буду обухваћена.

Прво од тих питања тиче се школе: у Бугарској се осећа потреба да наставници средњих школа буду и педагошки образовани, а то образовање треба да стекну у Великој Школи.

Друго се тиче бугарске науке: Велика Школа треба да створи погодбе, које ће омогућити брже, свестраније и здравије развиће домаће науке.

Треће се питање тиче самога друштва: Велика Школа треба да се стави на чело покрету коме треба да је сврха промицање просвете у најшире слојеве народне.

Писац је само указао на значај ова два последња питања, а чланку му је био главни задатак да расправи прво питање.

Полазећи од поставке, да наставнику средњих школа није доста да темељно зна свој предмет на да

та може у исто време и добро предавати, писац осуђује оне наставнике који говоре с презирањем о педагозици. Да покаже, како је апсурдно тражити само од учитеља основних школа да су педагошки образовани, г. Плачков се послужио овим тумачењем: „свако више специјализирање даје могућност ономе који се специјализира да буде у исто време и добар педагог тј. тако излази, да је довољно научити једног студента Велике Школе да познаје на пр. минерале, да им зна одредити облик, тежину, састав итд. па сте га онда успели научити тим самим да зна, какви су закони човекове душе, како се она развија и како прима нова знања и подстицје за јаче развиће. Другим речима, одовуд истиче и то; да бисте научили распознавати минерале треба да учите три године Велику Школу, а да бисте успели познати законе који управљају човековом душом, особито у периоду њена развића, није вам потребна никаква припрема, никакво педагошко образовање, доста вам је што знате законе о минералима; по њима ћете изводити закључке о човековој души.“

Није Бугарска једина земља, у којој се овако криво мисли о педагошком образовању наставника средњих школа. Писац је то показао цитирајући из дела и репората разних педагога из разних земаља. Тек се у новије доба почела свуда осећати потреба да и наставници средњих школа имају доста педагошког образовања. Свуда се већ почело напуштати уверење, да је наставнику доста, ако зна само свој предмет, па да може сам израдити и метод, по коме треба да га предаје ученицима. Већ је постало банално наводити доказе против таквог уверења, које треба одбацити и с тога, што се њиме игноришу и искуство и закључци, до којих су могли доћи до данас вешти педагози, а отвара се широк пут рутини, која кочи и умртвљује сваки напредак у настави.

Да би се, дакле, могла задовољити потреба, која се свуда осећа, да наставници средњих школа, поред темељног знања својих предмета, имају и педагошко образовање, треба се пре свега постарати, да се у универзитетима читају и лекције из педагогије. У већини немачких универзитета професори који предају филозофију читају и лекције из педагогије, у четири од тих универзитета, ученици, поред слушања лекција, имају прилике да практички раде у семинарима. Тако се почело радити и по другим странама. За сваку се вештину, да би се добро изучила, хоће практика, а и наставнички је посао вештина, зато је потребно да ученици не само слушају у универзитету педагогију, него да им се да прилика да виде, како раде искусни радници, кад предају, па да и сами, на њих се угледајући, предају, држећи се начела, које за то препоручује методика. Такво зближавање идеала са стварношћу разуме се само по себи, кад је реч о медицини, дакле о вештини, која се стара о телу, али чим је у питању вештина, која се стара о души, истичу се противности. Кад се ствар тиче школа, у којима се спремају учитељи основних школа, сви признају, да теорија треба да иде напред с практичким вежбањима. Зашто се онда не захтева то исто, кад је реч о спреми наставника за средње школе?

Показавши како се где ради и шта се у којој земљи предузима, неби ли се практика удружила са теоријом, писац долази до ових закључака, које препоручује да

се имају на уму, кад се приступи реорганизацији Велике Школе:

1. Да се удеси тако програм, да сваки ученик изнесе из Велике Школе такво заокружено знање, какво захтева задатак, који се поставља нашим средњим школама.

2. Да се нареди, да сви ученици В. Школе буду дужни слушати лекције из теорије васпитања у опште, дидактике, методике предмета, којима се искључиво посвећују, школске организације и законодавства, уз које би ишао упоредан преглед данашњег стања школовања у разним земљама, и најпосле из историје педагогије, уз коју би се нарочито изучавала сувремена педагошка литература.

3. Да се одвоје од софијске мушке гимназије седам разреда и споје са Великом Школом као засебан завод. У овим разредима да не буде више од 20—25 ученика, да предају у свему најбољи наставници педагози под руководством професора педагогије и уз помоћ професора разних предмета, који су неопходни за академску припрему будућих наставника наших средњих школа. У те разреде да се воде студенти Велике Школе да хоспитују и сами практички раде.

4. Да се у Великој Школи заведу педагошке конференције, у којима би се разматрала и оцењивала разна принципијелна питања из педагошке науке и критиковали и расветљавали практички радови појединих ученика и реферати које би они израђивали у вези са својим педагошким задатком.

То су у овом чланку главне мисли, које изнесмо с тога, што држимо да би им и код нас требало поклонити пажњу.

У фебруарској књизи заслужује да се на њ сврати пажња чланак *Б. Ангелова* „Историја бугарске литературе као наставни предмет.“ Овим се предметом завршује учење предмета, помоћу којих се скупа остварује задаћа литерарног образовања. Осим естетичког и моралног васпитања, литерарно образовање, има и ту практичку сврху, привићи ученика да логички и граматички правилно излаже, усмено и писмено, своје мисли о теми која му се зада. Историја литературе има, покрај ових општих задаћа, и ову специјалну сврху: она излаже прагматички, и у хронолошком реду, чињенице, у којима се огледа књижевна рађања једног народа тежећи да представи, помоћу, околне тих чињеница и у вези са нарочитим умним и друштвено политичким погодбама, слику душевног живота тога народа кроз све време његовога историјскога живота.

Писац се подухватио да покаже и оцени, у којој мери постиже тај задатак историја бугарске литературе.

Бугари имају четири уџбеника за овај предмет. Најбољи је и најсистематичнији међу њима уџбеник г. *А. Теодорова*. Бугарска се литература, као и наша јавила напредно са усвајањем вере и развијала под утицајем византијске књижевности. Тај факат објашњује основни карактер старе бугарске литературе. С гледишта идеје она је сиромашна и једнострана, а у погледу облика занемарује са свим естетичке духовне потребе. Тај аргуменат говори против ње, али није, по пишчеву мишљењу, довољан, да уништи са свим њезин значај као наставног предмета. Историја литературе има задаћу да нас упозна с духовним животом једног народа, и то непосредно и специјална задаћа оправдава значај који има као наставни предмет. Питање је, у

колико идеје, које су нашле у њој одјека, могу да послуже као елементи за развиће ученика. А имајући на уму факат, да ни стара ни нова наша литература не могу да покажу уметничког стварања, ово питање треба да оцењујемо трезвено с чисто историског гледишта. Садржину старе литературе чине поглавито религиозне идеје, а оне су недовољне да задовоље све потребе духовне које има сувремен човек. Кад се ово питање разматра с гледишта историјског, излази, да се у литерарним производима једне историјске епохе огледа у уметничком облику унутрашњи живот народни, заједно са свима моралним, философским, религиозним и политичким идејама, које су нашле земљишта у духу тога народа. А ми немамо право захтевати од наше средњевековне литературе више нешто по што може да покаже и ма која друга литература. Међу духовним интересима у средњем веку религија стоји на првом месту, значење јој је било опште и с тога споменници свих култура тога времена, па дакле и литерарни, носе њено обележје. И ако је сиромашна идејама у бугарској се средњевековној литератури огледа унутрашњи духовни живот ако не свих слојева народних а оно бар оног највишега, најразвијенијег и најобразованијег свештенства. А историја бугарске литературе, осим општих, има и једну не мање важну задаћу да покаже ученицима, како су се историјски развијали мисао и дух народни, у колико се тај развитак огледа у специфичним литерарним облицима и појединим производима. А у програмима се такав задатак и поставља историји бугарске литературе.

Да би се пак тај задатак постигао, писац захтева, да се предавање овога предмета не сведе на просто набрајање биографских, библиографских и хронолошких података, него да се главна пажња сврати на изучавање самих споменика. А да би се то олакшало, тражи да се изради, као помоћна књига уз Историју и доста пространа Христоматија, какву ми имамо у „Примерима“ г. Ст. Новаковића.

Св.

Revue pédagogique, nouvelle série, tome XXXII. № 1. (Janvier) 1898.

У првом чланку јануарске свеске Louis Liard бави се просветним пословима Bardoux-а, бив. министра просвете у Француској. Као и у свим чланчињима, писаним по смрти каквог државника, и овде се говори са више хвале а мање покуде. Уобичајени изрази: о преданој и искреној служби општем добру, о жељама за напредак Француске, о енергији развијеној у раду на просветном унапређењу, итп. пису ни овде изостали. Истина за љубав Liard ипак истиче, с невесто удешеним комплиментима, конзервативност погледа Bardoux-а, његово противљење принципу световности наставе, његове симпатије за класичну културу и подцењивање сувременог васпитања. Време његовог просветног рада, Liard означава као периоду спреме и прелазна. Прави дани просветног преображаја настали су од Жил Ферија, после одступања Мак-Маконова.

Други чланак, од Felix Martel-а, бави се тумачењем лектуре при испитима за професорат у учит. школама. Од 1892. напредак и ако није велики, ипак је приметан. Кандидати се не улаштују више у ситне биографске детаље: њих занимају идеје појединих књижевника, особине слога, јачина логике, концизност из-

лагања. Ипак, савлађујући ту некорисну разбацаност, млади кандидати греше у другом правцу. Њима се дају извесни одломци да их протумаче и расветле, што је могуће свестраније. То се лакше постиже ако кандидат познаје дух и темперамент ауторов, ако је посвећен у главне идеје и основне тежње његове, ако уме саставити аутора са сродном групом мислилаца и песника, а опет схватити његову индивидуалност. Одређени чланак тада излази јаснији, и радови његови откривају лако оно, што би се иначе тешко нашло. Него, то све не значи да треба из ограниченог одломка извести оно, што он не може дати тј. пронаћи целог књижевника у једном, често незнатном чланчињу. То је по некад и опасно. У читавом низу радова и код најјејачијих духова има тамних места, слабих и трошних идеја, радова несавршене форме, који су поникли у часовима духовне слабости. Примењујући и на ове побачене књижевне радове суд основан на општем претресу свих дела, долази се до незгоде да се уздигне и оно, чега се често и сам писац одриче.

Друга мања тиче се начина излагања. Треба, прочитавши одређени одељак, одредити којој врсти припада, шта показује, какве идеје износи, како их доводи у везу и јединство, из каквих се делова састоји. Кандидати често не појме јасно ову тражњу, и с неком наивном вером у све захтеве књижевне теорије траже у појединим комадима све облике озбиљно израђених књижевних производа. И како има много примера, да ваљани чланци, песме, расправе итп. намерно или нехотично измичу из прописа и наредба реторике и поезике, сироти кандидати у извесној илузији виде у њима оно, чега никако и нема.

Није за одобравање ни просто парафразирање ауторовог чланка. То би значило слабом изражајношћу заменити јаку, и изговорити извесне идеје развијајући у комадиће њихову чврсту организацију. Треба да тумачење буде потпуно, прецизно и довољно, јер без тога остају многе реченице нејасне. На историјским и географским подацима треба се мало и задржати, дајући о њима кратка и неопходна саопштења. Извесна тврђења треба кориговати, друга одбити, трећа примити с огледом, увек с довољно разлога.

И само читање није увек јасно и правилно, а ретко је кад лепо и складно. То каткад долази од страха и стидљивости, а најчешће са недовољном вежбања.

Главна је ипак ствар у смишљеној оцени прочитаног одељка. Највећа је вештина пронаћи битне особине: одредити осећања ауторов и њихову јачину, погодити основне идеје, бележити тон исказа, лепоту стила итп.

У завршетку свога чланка Martel се обраћа кандидатима, резимјујући своја упуства. Он их светује да уложи свој дар и своје знање у проучавање одређеног комада, да не траже ништа ван онога што је ту, да приме Корнеја и кад је благ и нежан као Расин, и Расина кад је узвишен и спор као Корнеј, да се не чуде Босијету, ако је по некад прост и фамилијаран, нити да се збуњују кад је и Фонтен величанствен. Не треба нагађати, већ тумачити и остављајући на страну општи суд удубити се без предубеђења у одређене умне производе, независно од других дела ауторових.

Под кратким називом „Учитељница“ уредништво R. Pédagogique износи беседу Dèries-а, инспектора ака-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

демије у департману Ла Маншу, говорену поводом оснивања удружења учитељица ради васпитања мале деце. Dégies налази да ово удружење треба да има један заједнички идеал, и да буде једнога духа у погледу на дисциплину. Наставнице треба да се одликују простотом у држању и говору, да су доброг осећања, валане речи, честитих мисли. Њима је неопходна душевна чистота, избегавање ђаскања и оговарања, које неосетно прелази у клевету. Посоа треба радити предано и смишљено не ограничавајући свој утицај једино на школу, већ распирстирући га и ван ње. Треба деци прибавити и забаве и поуке и не реметећи њихово задовољство васпитавати их умно и морално. То се постиже дружењем с децом, извођењем на игре, шетњама по пољу, причањима у зимским ноћима итн. Морална је дужност тежа од материјалне, јер се за њу тражи више воље и спреме. Али пред великим задатком, да се отаџбина унапреди не само по богатству и слави већ и по свести и енергији не може се малаксати, ако сваки родољуб учини, колико може за ову општу ствар, сам, или у друштву с другима.

*

А. Aignan се бави *пољопривредном наставом у основним школама*. Пошто је признао велику важност ове наставе, писац прелази на неке тачке практичног програма. Он износи четири лекције, од којих једна треба да се бави *ватром и горењем*, друга особинама и важношћу *воде*, трећа *ваздухом* и његовим састојцима, а четврта да разматра *земљу* разуме се у смислу агрикултурном. Све ове лекције треба да кажу само *резултате* а не и процесе научног испитивања.

За ботанику треба такође четири лекције. Прва би била о *корену*, за тим о *лишћу, стаблу* (и гранама) и најзад *цвету и плоду*. Све ово треба обрадити практично, у привредној примени, не заборављајући уз то још и објашњења о *расилођавању* биљака и односима његовим са плодношћу земље.

Из зоологије могле би се обрадити опет четири лекције: о *варењу, дисању, крвотоку* и најзад о *коштима, мишићима и нервима*. Уз то треба бацити поглед на исхрану животиња и човека, имајући на уму практични смер ове наставе.

Писац прелази даље на методу, али нема ничега важнијег ни новог у његовим погледима. Они не излазе из круга званичних наредба, нити се његова размисљања уздижу ма у чему изнад свакодневних радова у коле бољих наставника. Тога ради прелазимо преко њих на даље чланке.

*

Важно питање о *борби против алкохолизма* претреса се и овом приликом у R. Pédagogique. Dr Roubinovitch, шеф клинике на медицинском факултету у Паризу држао је о томе предавање на шестом интернационалном конгресу против алкохолизма (од 30. августа до 3. септембра 1897. држане су седнице конгреса). Напомињући наредбу Рамбовљеву од 8. марта 1897. год. којом је уведена настава против алкохолизма у лицеје, колеже, учитељске школе, више основне и комуналне школе, Dr Roubinovitch налази да је најбоље средство против алкохолизма васпитавање омладине у правцу антиалкохолном. Треба деци, у поучним лекцијама представити зла дејства што их алкохол

производи на органима за варење, дисање и крвоток, и његов несрећан утицај на свест и осећајност. Треба им разјаснити да без алкохолних пића здравље постаје боље и организам јачи и снажнији. Од физиолошких појава треба прећи на моралне, и објаснити деци моралан пад који чека пијанице, убиства и самоубиства у пијанству, крађе, нападе, преступе... све што пијанство или ствара или потпомаже.

У старијим школама добро је говорити о наслеђу пијанства, о разорљивом утицају на нервни систем, о слабости карактера и пропадању воље, о ниским осећањима што их пијанство изазива. Најзад није погрешно говорити и о економској страни овог питања, о осиромашењу породице пијанчеве, о пропадању деце његове.

Све то ипак није довољно. Савети могу бити најбољи, али без практичног примера не могу много утицати. Учитељ треба да животом својим потврди речи и васпитавајући децу, да претходно себе васпита. Тада се може веровати у успех, јер млађи, по нагону имитације, а често из љубави према васпитачима, примају њихов живот за образац своје владању.

Уз то, треба деци стварати прилике за игру, излете, весеље. То ће заменити надражаје што их пиће изазива, и дати здраво расположење. Додајте томе и стварање друштва за умереност у самом децем кругу, навикавање деце да собом владају, па је питање о борби против алкохолизма бар донекле приведено крају.

*

У чланку *„школске колоније“* бави се Jules Carlier леним обичајем да се варошка деца шаљу за време одмора у села. Напомињући како је тај обичај добро изведен у Енглеској, писац се задржава на Брислу и даје нам неколико интересних података о тој ствари.

Деца се примају само ако су уписана у ма коју школу, ако немају мање од девет ни више од дванаест година, ако нису слаба, и ако нису у току године већ слата у колонију. Деца треба у моменту одласка да су просто а топло одевена, да носе собом у ђачкој торбици потребне ствари и да се повинују наредбама старијих.

Правила којих се друштво држи ова су:

- 1). Деца се шаљу у породице моралне и чисте.
- 2). Деца ће становати у нарочитим собама.
- 3). Деца ће имати надзор у погледу чистоте и владања.
- 4). Домаћин ће показивати деци ручни рад, а жепска ће се учити домазлуку.
- 5). Деци ће се давати: доручак у 7 ч. у јутру, ручак у подне, ужина у 4 ч. и вечера у 7 ч.
- 6). Деца ће чистити своју обућу; фикс дају домаћини а четке друштво.
- 7). За свако дете плаћа се по 5 дин. од понедељника у јутру до суботе у вече.
- 8). Управитељка колоније и њене помоћнице имају права да у свако доба долазе у поједине куће и врше надзор над домаћинским старањем за храну децу. У случају незадовољства деца се изводе из таквих кућа без накнаде домаћину, сем плаћања до дана бављења деце.

Друштво *L' Oeuvre du Grand Air*, које се стара за бирање колонија, одређивање управитељица, одлазак и повратак деце има своју управу, од 28 чланова. Деца се одређују у споразуму са школским властима а у

сразмери са насељеношћу места. 1897. год. за време ускршњег одмора изабрано је 610 деце а о главном одмору 1000. Највише је било деце из Брисла (111 мушкараца и 998 девојчица) а из других места 73 м. и 425 ж. укупно. За мушкарце су свега биле две колоније, за девојчице три. Све су колоније сем једне близу Брисла.

Пре поласка децу прегледа лекар, што бива увек с великом пажњом. И станове прегледају лекари. Надзор врше управитељице и помоћнице, а оне изводе децу и у шетњу, присуствују при једу у појединим кућама и обилазе децу пре спавања. На сваку од њих долази од прилике по 30 деце.

Корисност је овог обичаја неоспорна. То није само чист ваздух, другарско задовољство заједнице, сеоски поточићи, дрвета, брежуљци, цвеће итп. То је рад сеоски, који децу учи раду, реду и економији, то је додир сеоске деце с варошком и везе које се тиме утврђују, то је пријатељство престонице и провинција, што чини највећу корист ових излета. Ствара се интиман живот међ домаћинима и гостима те и једни и други с радошћу чекају дан састанка, а тужно се растају једни од других. Гостовање је кратко, недељу до две, али успомене остају и често се писмима походе домаћини и мали гости или њихови родитељи.

Друштво L' Oeuvre du Grand Air непрекидно напредује материјално, и придобија све већи број приврженика. Дело започето у августу 1896. год. данас већ одлично стоји и врши с успехом своју корисну мисију.

*

Чланак *дегенерисана деца у јавним школама* указује нам на испитивања која је чинио Монгое, професор педагогије и психологије у учитељској школи у Westfield-у (Massachusetts). Ова се испитивања односе на децу епилептичну, болешљиву, идиоте итп. Од 10,842 деце у Калифорнији око 1000 њих нису били способна за школу и ваљало их је смештати у какву школу болницу или сличан завод. Такав је један завод основао Osborne у Калифорнији, а има их добро уређених и у Норвешкој и Енглеској. Ту деца имају добру храну, коју код куће никад не могу имати, удобну негу, пријатност и смишљене забаве. Монгое жели да идеја о потреби и корисности ових завода продре и у Сједињене Државе, а писац чланка Maurice Kuhn жели их у Француској.

*

Последњи чланак (изузев козерију из географије) бави се питањем о телесним казнама у немачким школама, поводом књиге Adolf Fricke-a: Das Züchtigungsrecht der Volksschullehrer nach Urteilen des Reichsgerichtes (наставничко право кажњавања, према пресудама држав. суда). Писац чланка, L. C. Von, проф. учитељске школе изводи кратку паралелу међ средствима дисциплинским у Француској и у Немачкој. Француска педагогија, инспирисана идејама Раблеовим, Монтевегим, Фенелоновим и Русовљевим сматра да се дисциплина одржава моралним ауторитетом учитељским, а не страхом од телесне казни. Погрешке духа не треба да се лече боловима тела. Треба душу лечити и управљати да би је довели к добру. Мучити тело понекад је што и стварати тврдоглавце или уништити индивидуалност и упропастити карактер. Ученик у место да

љуби наставника задахнут је мржњом противу њега; у место пријатељског опхођења и симпатије јавља се непријатељство.

У Енглеској и Немачкој, без обзира на мишљење Спенсерово и Песталоцијево, телесна казна спада у главна дисциплинска средства. Њу у Немачкој, до извесне мере одобрава и виша школска власт и државни суд. Истина закон ограничава то право само на неопходне случајеве и на извесну меру удараца, умерену по каквоћи и количини. Поједине наредбе, у разним државама Немачке ближе одређују број удараца, делове тела који су неприкосновени, величину штапа итп.

Међутим, практика иде даље. Ко ће сваки пут да мери тачно број удараца и да скрупулозно pazi на место куда удара и на снагу којом ударце упућује? Љутина и узбуђење скрећу руку десно и лево, дају ударцима удвојену снагу и стварају често несрећне последице. Судови каткад осуђују наставнике, али често разлога у њихову корист нађе се повише, и ствар остаје као што је и била. Fricke наводи више интересантних примера, из којих се види сва суровост телесне казни. За једну неизрађену лекцију мали С. добио је десет удараца по леђима и десној руци. Штап беше прописан али сиротом детету кржаве бразде избраздаше тело, те неколико дана није могло лећи на леђа. Други пут је брзо дете добило још јаче ране, а нису ретки ни удари по глави итп.

Највише се казне употребљавају у сеоским осн. школама (Volksschulen) а врло ретко у мушким или женским грађан. школама. (По Bürgerschulen, Töchter-schulen). Честа употреба телесних казни тако може да упропасти морално децу, да дрхте од сваког непознатог лица, које им се у школи приближи.

Србији на част служи, што су батине званично забрањене. Оне се ипак понегде употребљавају, али то није ни јавно мњење ни школска власт која их препоручује, већ изузетно држање појединих наставника. Последњих година напредак је огроман, и школе су престале да буду мучионице, да би постале праве учионице. Добра и пријатељска реч замењује батину; стрљеше паралише гнев; хумана осећања истисла су ону варварску равнодушност с којом су се некад делили ударци. Тај дух треба једнако одржати; јер школа треба да настави кућу срећној деци, а да буде утеха несрећној. Вара се ко мисли да батине стварају карактер; оне га могу само уништити или искварити. Физички боли у место да поправе чине дете подмуклим и злобним, и рушећи добра осећања развијају му злочиначке инстинкте. Ништа боље не утиче на децу од лепе речи и пријатељског понашања. Кроз дуги низ година деца не заборављају своје добротворе из детињства, и њихова осећања ваза су топла за оне, који су им омилили тешке часове умнога рада.

*

У *козерији из географије* P. Dupuy говори о четвртој свесци дела Cours de géographie, коју је издао Vidal de la Blache а редиговао заједно са Camena d' Almeida. Ова се свеска бави *Француском*, и има велику научну вредност и оригиналност.

У рубрици *штапа и књиге* приказују се ова дела: *Одабрани прозни комади из В. Хига*, од Jules Heeg-a, *тунишка цивилизација* од P. Larié, *одабране комедије Голдонијеве* од Ern. Masí нови зборник

основне наставе. Прво је дело приказао Ernest Dupuy друго Th. Heeg, треће Ch. Rabany, а четврто R. Sabatié. Најисцрпнија је оцена другог дела.

Хроника основне наставе у овој свесци је добро заступљена и заузима 14 страна (82—96).

Мил.

Lehrproben und Lehrgänge aus der Praxis der Gymnasien und Realschulen Dr. W. Fries und Prof. Dr. R. Menge 49. Heft. 1896*).

У овој свесци има седам расправа. Прва је од W. Fries-a: *Претходно спремање наставника за службу* (Die Vorbildung der Lehrer für das Lehramt). У збирци: Baumeisters Handbuch der Erziehung — und Unterrichtslehre написао је Fries под горњим насловом дело о образовању (спремању) наставника средњих школа; то је дело приказано од више стручњака (W. Schrader, P. Denweiler и др.) у неколико часописа. На све те приказе одговара и допуњује своје мисли Fries у овом чланку.

За спрему наставника потребно је научно спремање у Вел. Школи и практично — педагошко упућивање у гимназији. *Темељно научно образовање је први захтев за будућег наставника*; он мора сваку прилику у Вел. Школи употребити, да се удуби у своју струку, јер ће тиме бити стално подстакнут на успешан рад у своме животу. Пре свега морамо од наставника тражити, да је своје предмете јасно и поуздано савладао, али и да разуме остале наставне предмете, који укупно утичу на образовање ђачко; с тога је важно, да наставник поред стручног знања стекне у Вел. Школи и опште образовање. Срећан је онај наставник, који је и поред заморног школског рада у непрестаном додиру са својом струком, и који непрестано загледа у целокупно развиће своје струке; још је срећнији онај наставник, који се задубио у поједине одељке своје струке, где својим опитроумљем и неуморним радом може и нешто ново да ствара; такав рад ствара му извор сталног задовољства. Овако је занимање корисно и за сам позив; услед уморног рада преко дана губи наставник од своје природне веселости и расположења, али чим се дохвати својих омиљених књига, одмах се расположи и постаје задовољан.

Занимање наставниково са својом струком не сме да се изоначи, те да се отуђи од свога позива, и да своју дужност сматра, као терет, којег би се радо ослободио, кад би могао. Ко тако мисли, тај је као наставник погрешно свој позив. С друге стране прети опасност, да такав наставник прецењује своју струку, те не познаје задатак и циљ васпитања омладине, и не може да смањи своје стручне захтеве у корист школе. Таки су наставници за поштовање, и они не жале труда, да својој настави даду научно обележје; али што више наглашују научни циљ, тиме је више за осуду њихово гледиште, и тиме су штетније последице: ученици се заморе и услед наглашавања и нагомилавања појединости изгубе сваку вољу и интересовање за тај предмет. То је много шкодило немачким школама, и неће тако лако престати ни после школске реформе од 1891. год. Због тога предлаже Хорнешан, да се у другој половини школовања у Вел. Школи код будућих наставника обрати већа пажња на будући позив; према

томе Вел. Школа пружала би предавања, у којима би се поједини одељци науке тако обрађивали, како је то наставнику потребно, на пр. при тумачењу неког књижевника била би искључена свака критика, а објашњавао би се са језиковне, стварне и естетичке стране; ну тако спремање у Вел. Школи мора се у интересу темељног научног образовања одбацити.

Према правилима за полагање професорског испита у Пруској од 5. фебр. 1887. год. испитује се сваки кандидат из главних предмета и из филозофије, педагогије, веронауке и немачког језика, као општих предмета; најбоље би било, кад би се испит из ових споредних предмета, из којих сваки кандидат полаже, одвојио од стручног испита, па да се полаже на крају двогодишњег практичног рада (семинарске и пробне године); тада би тај испит требало поверити практичном раднику у школи. То одвајање треба тражити у интересу боље стручне и опште спреме; ова последња је у опште недовољна. Из немачког језика, као општег предмета, тражи се, да је кандидат са разумевањем прочитао класична дела из новије књижевности, и да се упознао са погодбама правилног говора. Да се испуни овај захтев, довољно је да кандидат сачува оно знање из матерњег језика, које је стекао у средњој школи; али према душевном развићу, и суд о прочитаним делима треба да је зрелији. Ако нећемо да улепшавамо ствар — вели Fries, — онда се мора признати, да просечна спрема кандидата чини ђачки утисак, јер се кандидати у Вел. Школи нису ни мало занимали књижевношћу; њихова спрема изгледа као сећање, као непоуздано и површно познавање раније прочитаних класичних дела. Да би се постигао бољи резултат, потребно је, да се у правилима за испит тачно одреди и да се поименце наведу они књижевници и дела, која се морају знати, ако пак у корену хоћемо то зло да уклонимо, онда морамо бити за то, да се испит из општих предмета одвоји од стручног испита; за тај други испит треба оставити и педагогију; а филозофија треба да буде предмет државног (стручног) испита; филозофија, као озбиљна наука, треба да буде предмет у Вел. Школи. Пракса је довољно доказала, да кандидати не могу да споје спремање из стручних предмета са спремањем из општих предмета; кандидати се на овај начин само терете, а циљ испита се не постижава. Ако се испит из општих предмета одложи после практичног вежбања, то ће кандидати имати довољно прилика, да се увере о значају општих предмета за целокупну наставу, а имаће времена, да савесно одговоре на испиту својој дужности.

Практично-педагошку спрему добивају наставници пруских средњих школа по положеном испиту у гимназиским семинарима; у којима траје спремање годину дана; даље у пробној години, која се може провести ма у којој гимназији. И ако је овакој установи приступило више државица немачких, ипак има државица, у којима се стручњаци не слажу у свему са оваком установом. Тако у Лајпцигу од 1893. год. постоје на универзитету за практично-педагошко вежбање наставника ове установе: 1. *Филзофско-педагошки семинар* за самостално и непрекидно филозофско размишљање; овде се обрађују педагошка питања из будућег наставничког живота, и проширује се свест о етичним и психолошким основама васпитања. Наизменце по семестрима обрађују се усмено и писмено питања из

*) Види „Просв. Гласник“ окт. 1897.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

филозофске педагогике и филозофије. — 2. *Практично-педагошки семинар*, који се дели на три одсека, на математ. — природни, на нове језике и на остале предмете. Сваке недеље — или сваке друге — држе поједини одсеци седницу, која траје два часа. У једном одсеку се чита о дидактици средњих школа, о неким питањима из гимназијске педагогике, о претходној спреми за средњу наставу, о историји средњих школа.

Вежбање у овом практичном семинару састоји се из угледних предавања, из предавања кандидата, која се претходно по упуштима напишу, из претресања тих предавања, из обрађивања других дидактично-педагошких питања, из похађања нарочито удешених часова у гимназији. За предавања кандидата склапају се семинарски разреди од 20 ученика.

Слаба страна ових установа је у томе, што у овим вежбањима не могу да учествују сви будући наставници, и што овако образовање није темељно; то признаје и сам управитељ једног одсека Рихтер, који вели: „Или ми тражимо од ученика, да утхроше више времена и рада, него што то допушта њихово стручно спремање, или им ми пружамо одвише мало упуштава и вежбања“. И овако уређење у Лајпцигу показује, да су гимназијски семинари од веће користи. Да теорија педагогије треба да дође у Вел. Школу (или се мора установити државни семинар по плану v. Sallwürka), и да практична спрема наставника треба да буде по положеном испиту у гимн. семинару тврди и В. Шрадер, који вели: „И заиста теорија ове струке (педагогије) спада у круг рада Вел. Школе... Али употреба општих правила, вежбање будућих наставника у настави, додавање угледних школа универзитетима треба, као туђ саставни део, у интересу универзитета и школе да буде далеко од универзитета“.

Тако је исто занимљиво, како се ово питање развијало у Баварској. Збор гимназ. професора у Баварској у Нирибергу (1886) и у Регенсбургу (1888) изјаснио се, да реформу у образовању наставника треба да изврше универзитети оснивањем педагошких семинара уз универзитете. Важно је, да су сви факултети одбили ову дужност од универзитета. Против педаг. семинара уз универзитете изјаснила се 1891. год. и државна комисија, која је обишла боље семинаре у другим државицама немачким, међу овима семинаре у Хали, Гисену и Јени. Разлози ове комисије ови су: „За постизавање жељеног циља нису довољни семинари, у које се ради педагошко-дидактичког образовања узимају ђаци, који још нису довршили своје стручно школовање на универзитету, и који још нису положили стручни испит за наставника; јер а) и у будуће се мора осигурати темељна научна (претходна) спрема, која се мешањем са другим задацима не сме доводити у опасност, нити се сме научна спрема спречавати, б) као погодба за пуштање на рад у државним заводима, па и за допуштање наставних покушаја, који служе педаг. дидактичном образовању, мора се безусловно и даље гражити доказана стручна спрема, в) извесна стручна зрелост јесте неопходна претпоставка за постизавање знатнијег, не само површног успеха у педагошко-дидактичном образовању. г) Академска слобода ђачка не слаже се са дужностима дубљег педагошко-дидактичног упућивања; овде је основа строга дужност и озбиљност.“

За образовање свију кандидата незгодно је нарочито за тај циљ уређена тако звана вежбаоница или угледна школа; не имајући на уму важне практичне тешкоће, које сметају подизању таквих школа, показују се разне, стварне сумње, као на пр.: а) Таква је школа вештачки створена установа; она не даје прилике за посматрање живота, у којем ће почетни гимн. наставник доцније радити; за постизавање педаг. дидактичког циља сумњиво је, кад се полази од прилика, које нису поникле на земљишту стварног живота. б) Код тако вештачки створене школе постоји опасност претераног систематизирања, ту је већа опасност да се неплодно трчи за методом, него код потпуних гимназија, које морају да рачунају са приликама стварног школског живота. в) из многих разлога не препоручује се за наш циљ подизање једног формалног средништа“.

— После ове комисије 1893. године установљени су поред 5. гимназија педаг. — дидактични курсеви за 4—6 кандидата филол. — историске струке. 1895. год. донесена су нова правила за полагање проф. испита, по којима се као нови предмети траже и педагогија са историјом педагогије; скоро ће доћи и гимн. семинари.

Код гимн. семинара треба имати на уму, да они нису место, где недовољну стручну спрему кандидата треба допунити; то је посао универзитета. Циљ педагошког образовања у гимн. семинарима је, да кандидати науче, како ће стално и смишљено у школи примењивати начела васпитања и наставе, која начела у опште важе. У семинарској години јесте главно теориско-педагошко образовање ослањајући се стално на праксу; у пробној години је главно практичан рад у настављању под претпоставком теориско-педагошког знања; тамо су кандидати више везани за поуку и пример, овде самостално вежбање у настави под слободнијом управом. По распису пруског министра (од 24. окт. 1892.), допушта се кандидатима нових језика, да пробну годину проведу у иностранству, а то је врло корисно, јер правилно изговарање и говор може се само у дотичном народу научити.

У другом чланку претреса Др. Р. Менге, други уредник листа садашња (од 1891. г.) *правила испита зрелости у гимназ. пруским*. Тако по садашњим правилима сврха испита зрелости је, да се дозна, да ли је ђак савладао програм најстаријег разреда гимназије; место овога предлаже писац: циљ испита зрелости је, да се утврди, да ли је ђак постигао ону моралну и душевну зрелост, која се према циљу гимназије тражи. Даље по реду претреса план, поједина правила, и место њих предлаже друга боља.

Трећи је чланак: *Историја француске револуције* у најстаријем разреду гимназије од Др. *Најбауера*. Наставнику историје је врло тешко, да да ученицима јасну слику о историји француске револуције. И сами уџбеници доказују, да велика неслога влада у избору и распореду грађе, а нарочито у облику извођења друштвених и економских прилика; писац у пет одељака износи (наглашује) укратко целу историју француске револуције. Одељци су ови: Претходна историја, почеци револуције и скупштине, која се конституише; законодавна скупштина; национални конвенат; исход револуције. По писцу исход је револуције: Револуција је привремено завршена, јер угушивање јавног мишљења, уништење уставног живота, злоупотреба народне

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

снаге за планове ненаситиме политике за светском влашћу, није могло бити стална основа политичком животу народа, који је таквом револуцијом за навек прекинуо са прошлошћу, угледом, историским традицијама. Француска је од царства I. Наполеона пет пута доживела укидање свога устава. За Европу је француска револуција од двоструког значаја; она је створила низ толиких ратова, који су разорили досадашње облике државне, и у којима су се од утицаја показале нове снаге народног живота; она је изbacила на површину читав низ значајних проблема — учествовање народно у управи, самоуправу општина, друштвену једнакост, слободу мисли, ослобођење рада и својине од наслеђених остатака феудалства; практично извођење свега овог већином чини доцније унутрашњу историју земаља у Европи.

Четврти је чланак: *Две студије за школско излагање четврте декаде Ливијеве* од Др. О. Алгенбурга. У овој расправи разгледа писац историски, политички и друштвени живот старих Римљана; у овом раду ослања се писац на десет (31—40) књига Ливијеве историје. На основи 31. књиге излаже писац објаву рата како је то код Римљана вршено; свуда је упоређује са објавом рата у данашњих Немаца. Право да објави рат имао је код старих Римљана за време републике народ — *universus populus* а не сенат, а за време цара сам *imperator*. Из Ливија се види тачно однос између сената и народа. Главно право народа у старом Риму било је бирање чиновника и покретање нових закона; сав процес око вршења овог права народног упоређује писац са садашњим законодавством у Немаца и др. Из ове расправе добијамо јасну слику о објављивању рата; расправа је рађена у духу данашње методике, да ученици за то уче латински језик, да се упознају са душевним и културним животом старих Римљана.

Петти је чланак: *О почетној настави у латинском језику од Д. Милдера*. По наставном плану за пруске гимназије тражи се, да се латинска граматика учи индуктивним путем; уџбеници латинског језика пружају грађу за индуктивно учење латинског језика; како треба у појединостима радити при индукцији, показује овај чланак. На два начина може да се врши индукција: или се научи извешан број речи, па се на њима учи деklinација, или се научи деklinација, па се одмах прелази на превод; последњи се начин више препоручује. Само у реченичној вези постаје јасна промена; за то је боље, кад се у старијим разредима у почетку наставе почиње са непрекидним штивом; али и овде је индукција у прво време упућена на поједине реченице; јер промена је јасна само онда, када поједини падежи долазе једно за другим, а не цела деklinација у један пут; прво је потребна јасна представа о појединој ствари, па за тим долази схватање извесне целине. Код прве деklinације напише наставник на табли реченицу, из које изводи падеже прве деklinације, на пр. *Puella amat rosam*; испод познатог *amat* напише се превод; питањем долази њак до појединих падежа. Код аблатива треба избегавати разна значења; доста је да се узме најјасније значење на пр. *in silva* у шуми. Код друге деklinације треба истаћи заједничке наставке (*is*), за тим особене падеже (*um, os, o*) за тим падеже, који су највише удаљени (*i*). Код треће деklinације не сме се почети номина-

тивом, што се разликује (по слоговима и словима) од осталих падежа. У почетку наставе нека је њак без граматике и без читанке.

Механичко учење речи никако да се искорени у учењу старих језика. Латинске речи нека се дају у реченици оку, уху и душевном схватању. Лакше се запамти значење латинске речи на матерњем језику, него замењивање тог значења лат. речју: узрок је у томе, што је лат. реч прешла у памћење само асоцијацијом немачког значења, међутим је немачка реч много дубље са другим представама, пре свега више са садржином свога значења спојена, него са туђом сликом речи. Речи се уче два пут; прво када се у латин. реченици упознају и преведу; друго када се употребе у преводу на латински. Нове речи дају се прво у латин. реченицама, при чему се немачко значење напише под лат. речју; после преводуња и излагања граматичког питају се непознате речи у разним падежима; тако добивене речи напишу се на табли и науче у школи, у прво време 5—10, доцније око 15 речи. Код куће се те речи само понављају.

Тако се исто казује у чланку, како треба индуктивним путем научити промену глагола; чланак је веома важан за наставнике језика.

Шести је чланак: *Штиво из јеврејског језика у гимназији од П. Дервалда*. У пруским гимназијама учи се у последња три разреда необавезно јеврејски језик, који је потребан будућим богословима. Према захтеву дидактичком, да штиво треба да занима ученике, и да се путем штива даде ученицима извесна целина, одабира писац штиво из старог завета.

Последњи је чланак: *Пртање у гимназијама од проф. Р. Бауера*. Писац разлаже, шта је циљ пртању у гимназији, а шта у реалци; у врло поучној и занимљивој расправи казује писац, како се може тај циљ у гимназији постићи. Овај чланак треба у целини да прочитају сви наставници без разлике по струкама.

У додатку ове свеске приказују се седам дела.
С. М.

Zeitschrift für das Realschulwesen издају и уређују: Емануел Чубер професор политехнике, Адолф Бехтел и Мориц Глезер професори реалака у Бечу. XXIII година свеска II.

I. *Расправе и чланци*. О избору и диспозицији немачких тема у четвртном разреду средњих школа, од проф. С. Горгеа. У уводу овог чланка писац напомиње, како сваки стручњак сматра свој предмет за среднште концентратије, али свакако у настави немачког језика има највише концентративне силе. То, што се у овом чланку каже за немачки језик, важи у опште за сваки материњи језик, дакле за нас за српски. Писац је при изради овог чланка узео за основу Кулер — Стејскалову читанку. Како настава у историји новог века почиње са хуманизмом, као претечом реформације, то се може препоручити, да се према томе избере права тема. С обзиром на то писац и предлаже згодну тему, која би имала облик приповетке. Друга тема имала би бити опис, нпр. опис јесени или други који чланак, који се налази у поменутој читанци. Трећи начин излагања — или трећа тема — могао би се узети из земљописа и то из оних делова, који се изучавају или који ће се учити. За четврту категорију задатака могли би се узети задаци који се ослањају на лектуру из

модерних и старих језика. У исту групу тема уврстили би се чисто историјски састави, а шесту и последњу групу састављају задаци из природних наука. — Као други чланак долази расправа проф. Розома: „Über den mikrochemischen Nachweis und die Localisation des Datisein in *Datisea cannabina*“. Писац описује ову биљку и после испитује седнице датисеина у ткиву. Ботаничари нека прочитају ту расправу. Трећи је чланак од проф. Ђорђа Мајцена о конструкцији пресека једне справе са елипсоном. —

Школске вести. Виша настава у кантону Воду. По закону од 19. фебруара 1892. средњешколска настава служи за допуну основне наставе, тиме, што спрема ученике за стручне позиве или за велику школу. У кантону су ове средње школе: 1) средње школе (*écoles secondaires*), 2) више женске школе, 3) комуналне гимназије (*collèges*), 4) кантонска земљоделска школа, 5) обртна и трговачка школа, 9) нижа гимназија, 7) виша гимназија, 8) мушка и женска учитељска школа. Школе под 4, 5, 7 и 8 државне су и налазе се у главној вароши кантона, остале су општинске, које држава потпомаже. Средње школе — за 12 годишњу децу имају исте предмете као и обртна школа. Сем тих предмета долазе још за женску децу ручни рад и наука о газдинству, али општине могу по одобрењу просветне власти додати и друге предмете, а неке могу и брисати. — Више девојачке школе — за девојчице почев од 10 године — треба да даду својим ученицима добро и темељно опште образовање и да их спреме за њихов будући позив у породици или за разне позиве, који им се пружају у индустрији, трговини или просвети. Главни предмети су: француски, немачки и енглески језик са литературом, рачун, књиговодство и основи математике, земљопис и историја, основи природних наука (физика, хемија, ботаника и зоологија), писање и цртање, певање, ручни рад, наука о вођењу куће, гимнастика и наука хришћанска. — У комуналним гимназијама добијају ученици класично или занатлиско образовање или обоје комбиновано. Предмети су исти као и у кантонској гимназији или обртној школи. — Земљоделска школа — овде се примају младићи, који имају најмање 16 година — спрема своје ученике за земљоделце. — Обртне и трговачке школе дају спрему која је потребна за занате, трговину и техничку струку. У њима је под истом управом: 1) индустријска школа, 2) занатлиска школа, 3) трговачка школа и 4) реалка (*le gymnase mathématique*). —

У индустријској школи предају се ови предмети: француски и немачки језик, рачун, геометрија и алгебра; књиговодство, земљопис и космографија, историја; лепо писање; уметничко и обртничко цртање; физика и хемија; природне науке; основи механике; настава у ручним вештинама; певање, гимнастика. У ову школу примају се ученици, који су навршили бар 12. годину. Школа има три разреда. —

У занатској школи уче ове предмете: француски и немачки језик; светску историју с погледом на трговину и индустрију; математику, науку о грађењу машина, књиговодство; уметничко и обртничко цртање; моделовање; физику и хемију; природне науке; законе о занатима; наставу у ручним вештинама у дрвету, камену и металима. У школу долазе ученици са навр-

шеном 15. годином. И ова има три разреда и издаје сведочанства. —

У трговачку се школу примају ученици пошто наврше 15. годину. Она има три разреда а предмети су ови: француски, немачки, енглески, талијански и шпански језик; лепо писање, цртање, књиговодство, трговачка рачуница; трговачки земљопис; општа историја с погледом на трговину; физика, хемија; грађанско право; трговачки законик; наука о пољопривреди; познавање робе, практична вежбања.

Троразредна реалка за 15. годишње ученике има овај наставни план: француски и немачки језик с литературом; историја, математике, топографија и астрономија, цртање, физика и хемија, природне науке, наука о машинама. Свршеним ђацима издају се сведочанства о испиту зрелости.

Нижа гимназија има шест разреда и прима ученике, који су навршили бар десет година а спрема их за хуманистичку гимназију. Наставни план је овај: француски, латински, грчки и немачки језик; историја и земљопис, рачун, књиговодство; геометрија и алгебра; писање, грађанско право, увод у природне науке; певање, цртање и гимнастика, факултативна настава веронауке.

Виша гимназија има два разреда; прима ученике који имају најмање 16 година а спрема их за велику школу. Наставни план: француски језик и литература; латински и грчки језик са литературом; немачки, енглески и талијански језик са литературом; историја; филозофска пропедевтика; елементарна математика: тригонометрија и аналитична геометрија (нарочити течај математички и часови за техничко цртање за оне ученике, који желе ићи на технику); физика; основи хемије, природних наука и астрономије; јеврејски за кандидате теологије. Ученици добијају сведочанство о испиту зрелости.

У мушке и женске учитељске школе долазе ученици-це са навршеном 15. годином. Школовање траје четири године. Уче се ови предмети: педагогика, француски језик са литературом; рачун и књиговодство трговачко и пољопривредно; основи алгебре и геометрије са практичним вежбањима у премеравању; географија и космографија; историја, грађански законик; немачки језик, физика, основи хемије и природних наука; наука о здрављу, лепо писање, певање и лирика, цртање и ручне вештине, наука о пољопривреди, гимнастика. Сем тога одређује просветна власт оне предмете, које ученици морају слушати на гимназији или универзитету. У женској препарандији отпада физика и ручне вештине, а долазе ручни рад и наука о вођењу куће, сем тога се немачки језик учи факултативно. Исто тако и наука хришћанска. — (Види таблицу на страни 267.).

Напомена. Књиговодство: 1 час (три месеца), грађански законик: 1 час (у II. разреду узима се од земљописа); војно вежбање 2 часа (у 4 године).

Француски: VI. разред: Вежбања у говору; причање Лафонтенових басана. Граматичка настава на основи очигледности; 10 врста речи. Синтакса супстантива, члана, адјектива, пронома и верба. Диктати и вежбања у израдама слободним. V. разред: Неправилни глаголи; синтакса као и у VI разреду. Очигледна настава: неколико појмова о човековом телу, о минералима и обртним гранама. IV. разред: Синтакса за ad-

Наставни план за нижу гимназију

Разред	латински	грчки	француски	немачки	математ.	рачуни	историја	земљопис	прир. науке	блиска историја	цртање	писање	писање	гимнаст.	Свега
VI	9	—	6	2	—	3	2	1	—	1	2	2	2	2	32
V	7	—	6	4	—	3	2	1	—	1	2	2	2	2	32
IV	7	4	5	4	—	3	2	1	—	1	2	1	1	2	33
III	6	5	5	4	—	3	2	2	—	1	2	1	—	2	33
II	6	5	5	4	4	—	2	2	—	—	2	1	—	2	33
I	6	6	5	4	4	—	2	1	1	—	2	1	—	2	34
Свега	41	20	32	22	8	12	12	8	1	4	12	8	5	12	197

jestit indéfini, потпуно излагање партиципа, синтакса непроменљивих речи, основни закони о реченици. Диктати и слободне израде. Очигледна настава: Средства за промет и саобраћај. III. разред: читање и сређивање одабраног текста из „Chrestomathie de Vinet“. Вежбања у слободном говору и декламацији. Извођење и слагање речи. Синтакса просте реченице, супетатива, члана, адјектива и партиципа пасе-а. Темати слободни и диспозиције. II. разред: Вежбања у препричавању. Синтакса компаративног и негативног адверба. Употреба актива и пасива, синтакса реченица и знаци. Усмено исказивање садржине неких лакших трагедија и шаљивих игара, које су ученици читали код куће. I. разред: Реторика: Проналазак, диспозиција, изражај, фигура. Наука о стиховима; синоними. Усмено исказивање садржине оних комада, који су код куће читани.

Немачки: IV. разред: Основни појмови: писмена, изговор, читање, вежбања у говору, преводјење на француски и са француског (само у II. семестру). V. разред: Деклинација, помоћни глаголи и слаба промена у активном стању. Читање, вежбања у говору и причања. Писмени преводи. IV. разред: Коњугација, иначе као и у V. III. разред: Читање Хауфових прича и у Рајцеловим: „Lectures allemandes“. II. разред: Понављање деклинације и коњугације. Читање и вежбање као у III. разреду. I. разред: Лектира: Шилерова девица орлеанска, иначе као и у II. разреду.

Аритметика: VI. разред: Понављање четири вида рачуна са целим бројевима, одузимање по аустријском начину и дељење а да се не потписују почесни производ; тачна дефиниција сваког поступка и употребљених израза. Множење са 10, 100, 1000 и са 5, 15, 25, 50 и 11; тако исто и дељење. Дељивост бројева. Усмено рачунање. V. разред: Понављање бројања. Децимали, метарски систем и његова употреба. IV. разред: Обични разломци (исприно). Прости бројеви, највећа заједничка мера и најмањи заједнички садржатељ. Претварање обичних разломака у децималне и обрнуто. Правило тројно. III. разред: Понављање градива из IV. разреда. Именовани бројеви примењени на данашње мере. Правило тројно и рачуни који се оснивају на њему: интересни и дисконтни рачуни, рачуни алегације и ренте. II. разред: **Алгебра:** Употреба знакова и писмена. Рачунање са позитивним и негативним бројевима. Алгебарски разломци. Рачунање са алгебарским изразима. Извлачење квадратног корена. Једначине првог степена са једном и више непознатих. Проблеми за постављање једначина. **Елементарна геометрија:** за-

кључно до пропорционалних линија. Површина праволиних слика. I. разред: Правила о претварању једначине у другу исте вредности, о претварању низа једначина у једну исте вредности. Израчунавање корена другог степена; рационалисање именованих. Решавање једначина другог степена и примена. Биквадратне једначине. Односи између сачинитеља и корена. Дискусија једначине другог степена. Задачи о примени адебре на геометрију. Прогресије и логаритми. Сложени интересни рачуни. Свршетак равне геометрије. Просторна геометрија — сферни троугао.

Историја и Земљопис. VI. разред: Приче из тачне и грчке историје. Појмови из земљописа с обзиром на историско градиво. Америка и Аустралија. V. разред: Приче из римске историје, историја Швајцарске и географски појмови с обзиром на њу. Употреба Пуцлерова историског атласа. Азија и Африка. IV. разред: Историја средњег века и Швајцарске у то доба. Земљопис као у V. разреду. Европа, цртање карата. III. разред: Средњи век: Пропаст ритерског доба. Новија историја 16. столећа и историја Швајцарске. Земљопис као у IV. раз. II. разред: 17. и 18. век са историјом Швајцарске. Понављање историје до 1291 год. Физична географија земље: општи појмови. I. разред: Проглед 19. века. Понављање историје 19. века. Понављање швајцарске историје и средњег века. Земљопис старог века и понављање грчке и римске историје.

Цртање. VI. разред: Основи цртања, вежбања на основу геометријских комбинација, које чине равне орнаменте. V. разред: Вежбања узета из разних врста стилова. Терминологија главних орнамената. IV. разред: студије по чврстим телима, наука о сенчењу, основи перспективе, перспектива са једне дате тачке. III. разред: орнаментско цртање по моделима из гипса. Главе и ландшафти по моделу. Перспективе тела. II. разред: фигуре и орнаменти по моделима из гипса. Рефлексе у води, сенке. I. разред: цртање по моделима. Перспектива. Сенчење.

Наставни план у вишој гимназији:

Латински. II. разред: Plautus, Pseudolus. Livius, liber 1. 24, 25, 26, Cicero, Epistolae. Преводи из латинског и на латински. Основни римске литературе, I. разред: Tacitus, Historiae, liber I—II, Lucretius, liber V, Cicero, pro Roscio, pro Murena, Horatius, Satirae et Epistolae, иначе као у II. разреду.

Грчки: II. разред: Euripides, Jphigenia in Aulide. Ilias, liber 14, 15, 16, Lucian, Care, Tuion, Prometheus, Charon, Plutarch, одабране биографије. Преводи са грчког. I. разред: Aristophanes (по избору) Odyssee књига 18, 19, 20, Thukydidis, књига VII, преводи са грчког.

Француски. II. разред: Историја француског језика: Историја француске литературе: средњи век, 16. и 17. век. Теме. I. разред: Историја француске литературе од 17. столећа до 1830. године. Темати.

Немачки. II. разред; Шилеров Дон Карлос. Neuer deutscher Novellenschatz, св. XVII. X. de Maistre, la jeune Sibérienne. Преводи и теме. I. разред. A. Гетеов Торквато Тасо, Ауербах, госпођа професорка.

Прелиска између Шилера и Гетеа, В. Гетеов Фауст I. део, Фрајталов, Зол и Хабен. Проводи и теме.

Историја. II. разред: Средњи век и новија историја до 17. века. I. разред: 17. 18. и 19. век.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Филозофска прошедствика: II. разред логика. I. разред психологија.

Математика: II. разред: Равна и сферна тригонометрија. Алгебра, Трином другог степена, Максима и Минима, Неједначине 1. и 2. степена. Наука о комбинацијама. Њутнов бином. **Специјални разред** (на место грчког језика) нацртна геометрија, задаци о тачки правој и равнини по методи двеју ортогоналних пројекција. Појмови о конусним и цилиндричним површинама. I. разред: основи аналитичке геометрије по двама димензијама. **Специјални разред:** Алгебра, једначине II. степена са више непознатих. Верижни разломци, редови, уображене количине. Теорија алгебарских једначина.

Физика: II. разред: Опште особине тела, основни појмови физичне механике. Особине течних тела и гасова. Молекуларне силе. Таласно кретање. Акустика. Наука о топлоти, експансија, специфична топлота, процес топљења. Испаравање. Основи механичке теорије топлоте. I. разред: Оптика. Електрина.

Хемија: II. разред: Хемиске појаве. Анализа и синтеза, проста и сложена тела. Молекули, атоми, одржање силе и енергије. Хемиски знаци. Терминологија, класификација елемената, водоник, кисеоник, нитроген, угљеник. I. разред: металоиди, фамилија, хлорида, кисеоника, нитрогена и угљеника. Метали, њихове физичне и хемиске особине, њина једињења, соли.

Природне науке: II. разред: (зимски семестар) Увод у природопис. Анатомија и физиологија човека. Општа Зоологија, зоолошки системи, главни типови животињског света. (летњи семестар): Општа Ботаника. Хистологија, морфологија и физиологија биљке. Биљни системи и главни типови биљног царства. I. разред: Геологија и Минералологија. Састав земљине коре. Спољни и унутрашњи утицаји. Подела земљиних врста. Геолошке епохе.

Напомена. Редовни ученици су они, који су задобили уредну сведоџбу о свршеној нижој гимназији (или сведоџбу, која се са поменутом равна), ванредни ученици могу бити они, који могу поднети ваљане сведоџбе или који положе пријамни испит. Ученици, који у месту наставе у грчком језику посећују специјални курс математике и техничког цртања, добијају сведоџбу о испиту зрелости, која им даје право, да се упишу у инжењерску школу или у Faculté des Sciences у Лозани.

Нов нормални наставни план за реалке у Аустрији. Министар просвете беше сазвао 28. децембра пр. г. комисију, која је имала задатак, да изради нов наставни план за реалке. У комисији било је професора са технике, инспектора, директора и професора са релатива. Комисија је поздравно министар просвете и у свом говору нагласио је оне тачке, са којима има да се бави комисија. Комисија радила је два дана. Најпре је претресано питање о преоптерећености реалца па је комисија закључила, да та преоптерећеност заиста постоји, те је и предложила разна средства и путове, како да се иста укине. После тога се је комисија бавила питањем, како да се смањи број часова

за математичко-природне предмете и да се повиси број часова за језичну наставу и да се заведе наука хришћанска у целој реалци. Резултат саветовања био је, да се подесним скраћивањем градива и смањивањем часова за реалстичне предмете може добити десет часова недељно за поменути сврху. Сви су се чланови сагласили да у опште треба градиво редуцирати, а у исто време бавили су се и са методским питањем. Друга питања, као што је проширење реалке за осам година, преоптерећеност наставника филологије са коректурама итд. нису расправљена, јер је министар у свом говору нагласио, да се та питања не би могла брзо решити због заплетених легислативних прилика. —

После је на реду продужење из I. свеске о професорским испитима. Ми смо у једној свесци Просв. Гласника у кратко изнели одредбе из 15 чланова. Има их још 13. Чланови 16. 17. и 18. садрже програме за полагање испита из модерних језика, нацртне геометрије и хемије. У члану 19. говори се о домаћим темама, члан 20. о клаузурним радовима а члан 21. о усменом испиту. Чланом 22. одређују се прописи, како се кандидати оглашују, да су положили испит. У 23. члану је форма сведочанства, у 24. важност сведочанства а у 25. члану говори се о пробној години. Последња три члана садрже одредбе о платама, и прелазним наређењима. — (О испитима у Аустрији и Немачкој читај последњу свеску Просв. Гласника).

Преглед књига листова и програма. Малфертајнер А. статистичке таблице као допуна за статистику успеха у аустр. гимназијама. Референт препоручује ове таблице и књигу, јер су врло поучне, и жели, да многи учитељи о њима проговоре. Писац доказује таблицама ова факта: Од како су заведени пријамни испити, долази више незреле деце у I. разред. То се потврђује бројем ученика, који у току године напусте сами разред, и бројем ученика који као незрели не прелазе у старији разред. Сем тога дође сразмерно доста незреле деце и у 3. и 4. разред. Испит зрелости положи сразмерно мало ученика, нарочито су слаби успеси из језика. Писац мисли, да су главни узроци слабом успеху у гимназијама ови: велика попустљивост на пријемним испитима и благост при класификацији од IV. разреда. — Сем тога препоручују се још и ове књиге Леман Р. Настава немачког језика, методика за више школе, Фрајталова школска издања за наставу немачког језика, Умлафтове слике народâ у Аустро-Угарској, Буслер, основи географије за више школе, и друге. После овог долазе прикази припосланих књига и листова, који се махом препоручују.

Преглед програма. Има их 12. У програму гимназије у Б. Цркви (Моравске) налази се уводни чланак у коме се говори о приватној лектури ученичкој. У програму трићанске реалке пише проф. Сола о болестима код биљака, а у програму бечке реалке (I. кварт) расправља проф. Петрик питање о безваздушастим девицама, које служе за произвођење Рентгенових зракова. У том члану су исцрпно осветљени главни моменти произвођења Рентгенових зракова. —

К О В Ч Е Ж И Ђ

УЧИТЕЉСКИ ИСПИТИ У ПРУСКОЈ¹⁾

I.

Испити учитеља основних („народних“) школа

По свршеном курсу у учитељском семинару сви се семинаристи, као и код нас, подвргавају школском отпусном испиту. Сведочанство таквог отпусног испита је квалификација за провизорно постављење дотичног семинаристе у извесној школи. На овај отпусни испит се не пуштају други учитељски кандидати, који се нису васпитавали у семинару, ако нису навршили двадесету годину. Иначе се пуштају ако још поред тога положе сведочанства о довољној шк. спреми, о моралном примерном владању и о телесној способности за рад у школи, а поред тога још и крштениду и свој кратки животопис. Они се јављају у року од 3 недеље најмање пре испитнога рока, који се увек објављује у званичном листу дотичне провинције.²⁾ Испитна комисија се састоји из комесара краљевскога провинциског школског колегијума, који је у исто време и председник испита, затим комесара дотичнога округа, у коме је учитељски семинар, директора и свију редовних наставника дотичнога учитељ. семинара. Такође окружни школски надзорници могу присуствовати тим испитима.

Сви кандидати, који нису у дотичном семинару образовани, морају да приложе своје самосталне радове из опсега цртања и писмених савета, а семинаристи прилажу све своје писмене вежбање и цртеже из последње школске године.

Писмени испити су ово:

1.) Задатак писмени о каквом предмету из науке о настави и васпитању или из области наставе немачког језика и литературе.

2.) Писмени задатак из области религиозне наставе.

3.) Израда три питања из геометрије и аритметике. И

4.) 5.) и 6.) Одговор на три питања из сваке од ових наука; историје, природословља и географије; а за оне, који су суделовали у настави свирања на оргуљи долази још и

7.) један задатак из тога предмета.

Осим тога долази факултативно превод једног комада с немачког на страни и са страног на немачки језик.

¹⁾ *Ad. Liese*, Allg. Bestimmungen über das preussische Volksschul-Präparanden-und-Seminar-Wesen etc. стр. 76.

²⁾ Пруска се дели на 10 провинција.

За први рад даје се времена 4, а за сваки од осталих задатака долази по 2 часа времена. Теме одређује провинциски комесар на предлог семинарског наставничког савета.

Практични испит се састоји из израде једнога предавања, које се на два дана раније даје на израду. А они, који желе да буду испитани и из једног факултативног предмета, треба и из тога, ако је могућно, да положе практички испит.

Усмени испити се протежу на све учене предмете у семинару, али провинциски комесар има права, да неке предмете изостави, ако би дошао до убеђења, да није потребно и из њих испитивати. Формални захтев је, да кандидат уме лепо и у вези исказивати своје мисли. На основу успеха на писменим испитима испитна комисија може поједине кандидате или делимично или са свим ослободити од усменог испитивања. Испитаници Мојсијеве вере се и не испитују из религије, ако полажу у хришћанским семинарима учитељски испит, али и тај испит полажу у јеврејским учитељским семинарима у Берлину и ХанOVERу. Усмене одговоре оцењује цела комисија, а о успесима појединих ученика се води протокол. За сваки предмет ученик се оцењује овим предикатима: врло добар, добар, довољан, недовољан. По општем резултату одлучује се, да ли да се дотичном кандидату призна квалификација или не. Кандидату се не признаје квалификација, ако буде имао предикат „недовољан“ из религије или из немачког језика или рачуна или из три друга предмета (педагогике, певања, цртања, писања, историје, географије, природословља, геометрије).

На основу положенога испита кандидат добија сведочанство, у којем је обележено његово име и други лични подаци, начин његове претходне спреме (да ли је школован у семинару или ван семинара), оцена његове марљивости и владања, оцене писмених радова, практичних и усмених испита. У сведочанству се износи и оспособљеност у оргуљском свирању и страном језику, ако је дотични кандидат и те (необавезне) предмете полагао. На тај начин кандидат добија квалификацију за *провизорно* постављење на извесно учитељско место.

Две године најмање, а пет година највише после тога испита обавезни су сви учитељи, који су провизорно постављени, да се обрате једноме од учитељских семинара онога округа, у коме су

постављени, и да се подвргну *другом испиту*, који ће им, ако га положи, донети квалификацију за *дефинитивно постављење*. Комисија је састављена као и за отпусни испит, рок за те испите се објављује у званичним новинама. Пријаве се морају послати најмање 4 недеље пре рока и то преко окружних школских надзорника. Уз пријаве се прилаже: 1.) сведочанство меснога школскога надзорника; 2.) писмени рад, који је испитаник израдио код куће о теми, коју је сам себи изабрао, са уверењем, да је заиста сам израдио дотични рад; 3.) један израђени цртеж; и 4.) један рад из лепог писања, разуме се ово и оно под 3. такође под уверењем, да је сам испитаник израдио. На основу тих прилога провинцијски школски колегијум решава, да ли да се дотични испитаник прими на испит или не. Имена свију примљених кандидата достављају се семинару. Кандидат може изабрати и факултативне предмете, као и оне предмете, код којих жели, да му се предикат (оцена) од првога испита поправи. Иначе тај се испит састоји из ових радова:

Писмено се ради један задатак из школске праксе и по један из наставе религије и из још једног наставног предмета. Јеврејски кандидати раде само два задатка, јер религија отпада. Теме се одређују на онај исти начин као и код првог испита.

Практички је испит предавање у основ. школи, које се дан раније израђује.

Усмено се полажу ови предмети: историја наставе, наука о настави, школска пракса и методика појединих наставних предмета.

Успех се оцењује истим предикатима, као и код првог испита. Онај кандидат, који из предавања (практичног испита) не добије бар „довољно“ пао је; а што се тиче осталих предмета пресуђује се по општем резултату. На основу тога испита испитаници добијају сведочанства у коме се износи резултат оцене у појединим предметима и то сведочанство даје испитанику квалификацију за дефинитивно постављење. Ако који испитаник из факултативних предмета не добије већу оцену, него ли на првом испиту, не може се из тих разлога одбити, ако је иначе остале предмете положио. Они пак испитаници, који су на првом испиту положили религију, рачунање и немачки језик, а осим тога још и реалије или страни језик с предикатом „добар“¹⁾, или ако су те оцене накнадно на другом испиту поправили, а међу тим у свима осталим предметима другог испита имају оцену „добар“.

1) Ову оцену „добар“ не треба изједначити с нашом оценом добар, већ са *ерло добар*, јер је то прва оцена после најбоље (т. ј. после „врао добар“).

— може им се признати способност за рад у нижим разредима *средњих школа* и *виших женских школа*. За рад у вишим класама тих школа пак могу имати квалификацију само они, који положи испит за *учитеља средње школе*.

II

Испити за учитеље средњих школа

Право на постављење за учитеља у вишим разредима *средњих и виших женских школа* добија се нарочитим испитом. На овај се испит могу пусти:

- 1.) Свештеници;
- 2.) Кандидати теологије и филологије; и
- 3.) Они **учитељи основних школа**, који су положили други учитељски испит и докажу, да су своју дужност правилно отпављали до пријаве за испит учитеља средње школе.

Школски колегијум сваке провинције одређује сваке године у званичним новинама два рока за ове испите. Образовани кандидати, који нису у служби, јављају се непосредно, а они, који већ раде у појединим школама, јављају се преко школских надзорника. Уз пријаву се прилаже:

- 1.) Свој животопис;
- 2.) Сведочанства школскога и универзитетског образовања као и о дотадашњим теолошким, филолошким и семинарским испитима;
- 3.) Сведочанство о дотадашњем практичном раду у каквој школи.

Они пак, који још нису били у наставничкој служби прилажу:

- 4.) Оверено сведочанство о владању; и
- 5.) Лекарско уверење о телесном здрављу.

У свакој провинцији се за ове испите одређује по једна комисија, у коју улазе комесар провинцискога школскога колегијума, два школска саветника, један семинарски директор и још по један наставник семинара и гимназије или реалке. Одмах по пријави провинцијски школ. колегијум даје сваком кандидату по *једну задаћу из области педагогике*, коју дотични кандидат мора да изради у року од шест недеља. Рад мора да је израђен у научном облику. Уз рад се прилаже и тврђење, да је кандидат дотичну тему израдио сам без туђе сурадње. Сам испит пак јесте а.) *теориски* — писмено и усмено —, и б.) *практички*.

Писмени испит се састоји из:

- 1.) Израде једне задаће из педагогике;
- 2.) Израде једнога превода с немачког на онај страни језик из којег дотични кандидат жели да добије квалификацију и са тога страног језика на немачки;

3). Осим тога још један рад или из области наставе религије или из историје или из математике или из природословља. Између предмета у овој 3. тачки оставља се кандидату слободан избор; јеврејски кандидати, разуме се, не могу изабрати наставу религије. Сви се ти радови раде под надзором; код превођења је само допуштен речник. За сваки од ових писмених испита даје се по 4 часа времена.

Практички испит чине два предавања из два различна предмета средње школе, које кандидат добија на дан пре испита и која мора да изради и да их у школи изведе.

Усмени испит се простире на све обавезне предмете учитељскога семинара изузимајући музику, цртање, писање и гимнастику. То је *оштите* образовање, које се тражи, а осим тога полажу сви кандидати и *стручне* испите и то сви кандидати полажу усмено педагогику. Што се осталих предмета тиче кандидат бира ове струке:

- 1.) Религију и немачки језик;
- 2.) Религију и историју (јеврејски кандидати бирају немачки језик и историју);
- 3.) Математичке предмете; или
- 4.) Два страна језика.

За све те групе прописан је програм.

Успех у појединим предметима се оцењује предикатима као и код испитаника за учитеље основних школа. Ко у свима предметима не добије бар оцену „довољно“ како из предмета *оштег* образовања тако и из *стручних* предмета, није положио испит. На основу тога испита добија кандидат сведочанство, којим је квалификован за учитеља средњих мушких и виших женских школа. У томе се сведочанству износе оцене појединих испитних предмета. Пре овога испита сваки испитаник полаже таксу од 4 талира.

III

Управитељски (ректорски) испити

Право на место директора семинара, наставника семинара, управитеља јавнога приправничког завода (препарандије), ректора средње школе или више женске школе као и право пријема приватне какве школе у рангу средњих школа или виших девојачких школа добија се само ректорским испитом. Овај испит нису дужни да полажу семинарски наставници за техничке предмете, за музику као и помоћни учитељи; а такође се од овога испита изузетно могу ослободити при позиву на семинар они свештеници и учитељи, који су издржали испит за вишу школску службу, а дугим радом доказали своју способност.

На испит ректорски могу се пустити:

1.) Свештеници, **учитељи**, кандидати теологије или филологије, који су положили испит за учитеља средњих школа или они, који су издржали испит за вишу школску службу и најмање провели три године као радници у јавним школама;

2.) Свештеници, учитељи, кандидати теологије и филологије, који су на учитељска места средњих школа били позвани без испита за учитеље средњих школа тј. који су били ослобођени од таквога испита; и

3.) Свештеници, учитељи, кандидати теологије и филологије, који су позвани да управљају ма и каквом нижом школом од средње школе, али којом управљају као ректори, а такође и управници приватних школа, које носе карактер основних школа.

Ректорски испити се држе два пута преко године у свакој провинцији и то пред оним истим комисијама, које су одређене за испите кандидата за учитеље средњих школа. Сведочанства се прилажу она иста и онако исто као и при испиту за учитеље средњих школа. Сваки кандидат има у року од осам недеља да изради једну научну расправу из области науке о настави и васпитању или из школске праксе с уверењем, да је дотичан рад сам без туђе помоћи израдио. Теме се дају кандидатима, а не бирају их сами. Они кандидати, који су горе под 2. и 3. набројани полажу и практични испит из једног наставног предмета оне школе, на коју су позвани. *Усмени* испит се полаже пред целом комисијом и тај испит обухвата целокупну историју педагогије, науку о васпитању и настави у вези с психологијом, а нарочито специјалну методичку, школску праксу, наставна средства и познавање народних и дечјих списа. Они кандидати, који раније нису положили испит за учитеља средње школе, могу се подвргнути у овом испиту и испитивању, да ли располажу позитивним знањем, које обухвата наставни план оне школе, на коју је дотични кандидат био позван.

На основу овога положенога испита добијају кандидати сведочанство, које им даје квалификацију за место ректора средње школе, више женске школе као и управитеља јавних приправничких завода (препарандија). Они пак, који се већ налазе на таквим местима, добијају само сведочанство способности за дотично место.

Не улазећи у дубље разматрање овога уређења, износимо му *најбољу страну*: учитељским испитима даје се с једне стране прилика учитељима, да све даље и даље раде *на своје усавр-*

шавању, а с друге стране опет пружа им се отворено поље за рад и напредак у њиховој струци, којој се посвећују на овај начин од почетка до краја, те с тога и не бивају принуђени, да потраже себи напредовања на другој страни и у другој струци, јер то, што би тражили на другој страни, могу постићи — радом и испитима — у својој струци.

Д-р С. М. Ок.

ПАЖЊА И ЊЕНА ПЕДАГОШКА ВАЖНОСТ

(Fick)¹⁾

1. **Пажња.** 1. Пажња је *концентрација свести* на један мали круг представа, које се тиме појављују у *јаснијој* светлости.

2. Пажња је по својој постању *вољна или невољна*.

3. *Невољна се пажња* изазива самим предметом пажње, и то:

а) без сурадње већ добивених душевних творевина (првобитна или примитивна пажња);

б) или са сурадњом већ добивених творевина (прималачка или аперцепциона пажња).

4. Првобитној или примитивној пажњи је у главном основица у *јачини* или *новости чулнога утиска*.

5. Прималачка или аперцепциона пажња почиња пак на *аперцепцији* тј. нови опажаји и представе, које ступају у свест, изазивају и сусрећу старије сродне представе или старије творевине од представа (појмове, расудке, закључке) чиме се ове нове *учвршћују, појачавају* и подижу на *виши ступањ јасности и развојности*.

6. „*Интерес*“ јесте стање душино сродно аперцепционој пажњи. Под интересом се разуме напрегнутост и спремност какве веће масе представа у васпитанику за радњу аперцепције тј. за примање нових представа.

7. Вољна пажња пак јесте под господарством воље. Она се појављује:

а) у правцу *к спољашности*, и то 1) што чулне органе *поставља у повољан положај* за схваћање нових објеката опажања; и 2) што *скупља* старе масе представа, које треба да буду основица аперцепцији;

б) у правцу *к унутрашности*, што извесну представу или групу представа *задржава у свести*, и то 1.) што *одстранава несродне представе*, које за аперцепцију нису потребне; и 2) што *управља репродукцијом* представа тако, да се њоме лако у

свест изазивају и прилазе у помоћ оне представе, које су за аперцепцију потребне.

8. Пажња има велику важност за наш целокупни духовни живот, јер она:

а) чини субјективни услов за јасност и развојност наших представа; и

б) она омогућава постајање *јачих, ширих и рашчлањених* маса од представа из којих се развија тежење и воља. Вољном пажњом се воља вежба и постаје силнија.

II. **Пажња и настава.** 9. Из важности пажње за наш духовни живот у опште може се непосредно извести и њена важност за наставу. Пажња је основица за свако учење.

10. С тога педагог има двоструку задаћу:

а) он мора да *зна јасно услове*, под којима може пажња да постоји;

б) он мора *познавати средства*, којима ће да *буди* пажњу ученика, да *њоме управља* и да је *постојано одржава*.

11. Ради *буђења и одржавања* пажње у опште потребно је:

а) да учитељ *зна управљати* децом;

б) да *спољна узнемиравања* далеко одстрани;

в) да *очигледна средства* тако удеси, да она сама не *растројавају*;

г) да се ученици радом не *заморе*;

д) да се ученици *одушеве* за саморадњу.

При овоме треба нарочито диалогску форму учења имати на уму.

12. Ради *буђења и одржавања примитивне* пажње је од важности:

а) да се све, што ученик треба чулима да схвати, тако удеси, да од тога *полазе јаки надражаји*;

б) да учитељи и ученици *зборе гласно и развојно*;

в) да се *очигледна средства* употребљавају у *довољној мери*;

г) да има *промене* у форми наставној.

13. Из знања о *аперцепционој* пажњи могу се извести ова упуства за наставу:

а) наставна се грађа мора тако изабрати и тако уредити, да је ученици *могу аперцепирати*;

б) све, што се учи, мора се *свезати* с оним, што је већ *познато*;

в) свака целина у учењу мора се почети *припремом*, којом се свест ученичка припрема за оно, што је ново, што ће се новим настављањем учити.

14. Вољна је пажња за васпитну наставу од мање важности, него ли невољна, пошто највише почива на посредном интересу.

¹⁾ „Deutsche Blätter f. e. Unterricht“ Вр. 4–5. 1895.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

а) Она се може само онда употребити, ако се може рачунати, да ће је сусрести невољна пажња и да ће је појачати;

б) ако се пак види, да она ствара посредан интерес, треба је по могућству уклонити, јер она не ствара знање упућено к даљем напредовању знања, а за морални развој ученика пак може бити од штете.

Д-р С. М. Ок.

ГЛАСОВИ О ШКОЛАМА

Школе у Чешкој

У Чешкој има Чеха 64%, а Немаца 36% или од прилике $\frac{2}{3}$ Чеха а $\frac{1}{3}$ Немаца. Број школа чешких и немачких не стоји у истој размери. Народних школа има у Чешкој свега 5.288 од којих су чешког наставног језика 2974, а немачког настав. језика 2314. Кад би у Чешкој школе немачке и чешке биле у истој размери као што народности стоје, онда би требало да има чешких школа 3383, а немачких 1905.

Број одељења и учитеља у Чешкој износи 16.072. Од овога долази на чешке школе 9710, а на немачке 6372. Према размери народности требало би да је чешких учитеља и одељења 10.291, а немачких 5789.

Грађанских школа има у Чешкој: чешких 133 са 773 одељења и учитеља, а немачке 94 са 546 учитеља.

Школе у Италији

Године 1894—95 било је у Италији 51.137 учитеља. Деце за школовање било је пријављено 2,319.483, а ових походило је школу 1,542.757. Око 800.000 деце остало је без икаквог школовања.

Школе у Мађарској

Мађарски министар просвете Влашић пре неког времена изнео је бројно стање школа по ком наводимо ове бројеве: У Мађарској има данас 17.000 народних школа. Још је потреба за нове школе, јер има око 600.000 деце која не походе никаквих школа. Но од ових школа има 700 празних, јер нема довољно учитеља. За последњих 5 година подигнуто је око 1000 нових школа. Даље се министар вајка што има 4000 школа у којима се још не учи мађарски језик, и да има око 2000 учитеља који не знају мађарског језика.

Грађанских школа било је 1896 год. свега 248 са 34.814 ђака.

Пољопривредних школа било је 400 од којих је 225 земљорадничких, 170 виноградарских, 20 млекарских и неколико воћарских. Д.

Продужни курсеви у Јени. — И ове године држаће се општи и посебни курсеви у Јени, и то од 22. јула до 11. августа (3.—23. августа). Предавања у општем курсу биће из физиологије, физике, геологије и психологије, философије, црвене историје, културне историје, школске хигијене, дидактике, теорије ручнога рада, методике, географске наставе, педагошке патоло-

гије, немачкога језика и литературе (за странце). Предавања у посебном курсу, за наставнике природних наука, биће из астрономије, ботанике, геологије, минералогije, физиологије, физике, зоологије.¹⁾

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Бачка пољопривредна подружина. Иницијативом г. Игњата Маринковића, учитеља алексиначког, основана је 1. марта ове године у Алексинцу Бачка Пољопривредна Подружина. У ову подружину уписало се по одобрењу родитеља 35 ученика и 20 ученица. Предавања и теоријска и практична држе се, по одобрењу г. министра просвете, сваког четвртка после подне, и то: из *Воћарства*, *Виноградарства* и *Обрађивања земље* држи предавања г. Игњат Маринковић. Он руководи и уређење „Угледне баште“ у којој се поглавито негује воћарство и винодеље, а поред тога и повртарство са пчелаником и цвешем (медоносним биљкама); 2) учитељ Димитрије Станковић држи предавања из „Пчеларства“ за који су циљ до сада набављене две вршкаре са пчелама и две Ђероново кошнице са по 16 рамова. Још су набављене: истрепалица, машина са прибором за прављење вештачког саћа и остали пчеларски прибори.

3). Учитељица Христина Јовановићева, држи предавања из „Свиларства“ и примила се дужности да уреди „Цветњак“ у угледној башти.

Улози чланова ђака су незнатни (2 дин. годишње). Ну за набавку горе побројаних прибора притекла је помоћ од алексиначких грађана, који су заузимањем г.г. Светозара Трифунца, начелника у пензији и Димитрија Гребенаровића, председ. тамошње општине, приложили 266 динара.

Осим овога школски одбор је из своје касе дао помоћи 20 динара, а општина осим уписа за добротвора са 50 динара уступила је и земљиште са зградом, где се постројава „Угледна башта“, а доцније поред ове подигнуће се и воћњак, од кога ће подружњинска каса, као и од пчеланика и свилених буба имати стални приход.

Похваљујући ову заузимљивост од стране учитеља алексиначких основних школа, као и дарежљивост тамошњег грађанства, надати је се, да ће се по примеру ове ђачке пољопривредне подружине и по другим крајевима наше отаџбине, сличне установе заснивати.

Учитељ академик. — Г. Карел В. Рајс учитељ грађанске школе у Прагу, на Виноградима, пре кратког времена изабран је за ванредног члана чешке академије наука. Г. Рајс је песник и дечји писац. Његови списи и песме одликују се увек лепим, живим описом и нежношћу. Овако одликовање он је и заслужно. Честитамо му!

Учитељ проналазач. — Лист „Reichwehr“ доноси интересантан извештај о том како је један сеоски

¹⁾ Ко би од српских наставника желео да походи ова предавања, може добити потребна обавештења од др-а В. Бакића, професора Велике Школе, у Београду.

учитељ у Галицији, Јан Шћепаник пронашао справу коју је назвао електрички долекоглед. Он је овим срећно решио проблем на ком Едисон ради већ 24 године. Шћепаник је понудио свој проналазак аустријском министарству војном и позвао је у Беч да покаже свој проналазак. Тамо је био примљен врло добро. Банкар један помогао је овог учитеља да свој проналазак изради. До сад је тај проналазак патентован готово код свих држава. На париској изложби 1900 г. биће удешен за тај далекоглед нарочити павиљон, где ће 10.000 људи моћи гледати извођење рада. Овим далекогледом се слике и др. знаци бацају и примају на највећим даљинама.

Д.

Помађаривање. — По званичном извешћу мађарског министарства просвете прошле године награђено је преко 100 учитеља „за ревностно ширење мађарског језика“, тј. за помађаривање народности немађарских. Словаци највише плаћају Мађарима тај давак у деци.

Највеће вароши. — Данас Лондон броји већ скоро 6 милиона становника, а до скоро се рачунао Париз као друго место по величини у целом свету. Но Париз долази сад тек на треће место, јер има 2.800.000 становника, а Њу-Јорк са својим предграђима има 3.438.899 становника.

Немци и Словени. — Каква је равноправност између Немаца и Словена у Аустро-Угарској, поред осталог, види се и по овим подацима из Шлеске: У Тешину 8000 Словака траже да имају своју школу, а не могу је добити. У Фритку 5000 Чеха такође узалуд траже да имају своју школу. У Врбници опет има само 35 Немаца, и ради њих морала се пређашња чешка школа претворити у немачку. У Кунчици подиже се немачка школа за тамошњих 39 Немаца. У Михалковци има 82 Немца (или управо ренегата и Јевреја) и принудили су општину да подигне и немачку школу. Исто је то и у Пољске Остраве, где има око 100 Немаца.

Кад се ови бројеви сравне, онда је врло јасно како се данас Немци опире равноправности, коју Словени у Аустрији траже.

Д.

Нађене ствари. — У Бриселу учитељи су с ђацима увели обичај, да деца донесу у школу све што путем нађу, као: чноде, јексере, излизане или сломљене потковнице, гвоздена парчат итд. итд. Све то после се прода у корист сиротне деце. Колико такве збирке могу изнети, види се по том, што је од месеца јануара до новембра 1895. г. било скупљено 3500 килограма разних ствари. Кад је ово продано добило се толико да је 500 сиротне деце могло добити разне потпоре, а 90 сиротне и болешљиве деце оправљено је о ферију у места где ће се опоравити на т. зв. феријалне насеобине.

Д.

Проучавање села у Србији. — С похвалом морамо да споменемо још један рад који су драговољно

прихватили многи наши школски посленици, а нарочито учитељи основних школа. Проучавање села у Србији нагло напредује и наш Географски Завод на Вел. Школи већ има знатан број врло лепих извештаја о појединим селима. Све што бисмо још могли рећи на овом месту то је наша искрена и пријатељска молба да не малакшу у овом корисном послу. Они се и тиме одужују својој отаџбини. Проучавајући је, учиниће да ће је омладина још више завољети, јер је само „знано вољено“. Српски учитељи и овим својим радом само показују, колико им отаџбина на срцу лежи. Ми се томе искрено радујемо.

ВЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ

Ноћно мењање боје у риба. — Позната је појава у животиња да им се боја врло често подудара с околном средином, што им је опет од велике користи у њиховој борби за живот. Даље, зна се већ да се те боје доста мењају у току године, а нарочито преко зиме друкче су него лети. Али да та особина, може ићи тако далеко да буде боја у животиње друкча ноћу него дању, о томе се до сада није знало. Први је ту скоро један амерички зоолог *Verrill* учинио нека интересна посматрања о промени боје код риба за време њихова сна. У опште за време сна боје се боље истакну и постану тамније. Но каткад је метаморфоза потпунија. Тако риба *Stanotomus chrysops*, која је дању у будном стању бела као сребро и с преливањима у дугиним бојама, ноћу добија боју тамнобронзану са 6 попречних црних пруга. Ако се ова риба пробуди, запалив нпр. у њеној близини какву светлост, може се непосредно видети мењање ових боја.

Јасно је да ово мењање боје има за сврху да заштити рибе, доуштајући им да се потпуније сакрију у средини, у којој се одмарају, дајући им специјално боју стена или алга и других морских биљака.

Памуково семе је отровно. — Од неког времена уобичајено је у Европи, да се памуково семење, којег увек преостаје у великој количини и код одгивача памука и код фабриканата памучног ткива, употребљава као сточна храна. Одмах су примећена многобројна тровања на говедима, овцама и свињама, која су храњена памуковим семењем. Ну с овим се нарочито занимао *Cornicin* и утврдио да ова тровања бивају услед тога, што се у памукову семену налази једно отровно једињење, које се нарочито налази у његову албумену (беланцету); семењача садржи мање тога једињења. А у уљу, која се цеди из памукова семена, нема ни мало тог отрова, те и није штетно. Нема сумње да је овај отров заштитно средство памукову семену од животиња.

„Naturwissent. Rundschau“.

Морталитет и алкохолизам. — Да треба алкохол урачунавати у праве непријатеље човекова здравља сво још једног аргумента: факт да татарско станов-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ништво у Казану и његовој губернији расте у невероватној сразмери према руском, учинио је, да се о узроцима овог растења службено испитало и дошло до ових резултата:

Док је за казанске Татаре, чији се број дигао од прилике на 60000, смртност 21‰; докле је смртност руске популације у истој области 40‰.

Животни и пијенски услови су исти за обе популације; само... православни Руси пију много, исто као Пољаци, докле мусулмански Татари су верни следбеници коранову закону и не пију алкохол ни у каквом облику.

Нова каучук-биљка у Конгу. — До сада се знало за каучук од биљака рода *Ficus* (пор. Moraceae) и *Hevea* (пор. Euphorbiaceae). Ну „Revue coloniale“ јавља о једној новој биљци, што даје каучук, а које у изобиљу има по песковиту терену у Конгу, чија подземна стабла, која пузе на неколико см. испод земљине површине, обилно производе латекса, кога тамошњи урођеници сами употребљавају за справљање каучука, доста доброг квалитета.

Изгледа да ова биљка може бити приближна врстама рода *Landelphia*, добро познатим на западној страни Африке; али њена стабла у месту да су „пењућа се“ на против пузе неколико см. испод земљине површине, дајући с места на места гране, које не досежу више од 20—60 см.

И код ове биљке овај латекс је секрет и не служи јој као храна, него, како има љутих и отровних материја, служи јој као одбрана од биљождера, а за тим (пошто се, кад буде избачен на површину стабла, лако на ваздуху згусне) за затварање оних пукотина и повреда, које се код тих биљака јављају услед деблања стабла.

И у јаким алкохолном пићу живе бактерије. — В. Х. Велеј и Лиљан Ј. Велеј пронашли су једну живу кокаце-у у повареном и с тога устојаном руму, који је био из Демераре а имао је у себи 74,6‰ алкохола. Под увеличањем од 1200 пута показале су се коке, које су за неколико дана остављене покривене желатинским покривачем и одмах после тога по свој течности биле су се расуле. Нико не би веровао, да могу бактерије живети и у тако јакој алкохолној течности, а овде их се нашло толико да је прошле године пуна лађа рума покварена.

Archäopterix сматра се као прелазни облик између птица и рептилија, а од њега су до сад нађена два прилично добро очувана фосилна скелета у солехоферском шкриљцу (из јурског доба). Први је екземпляр продан у Енглеску а други, доцније нађен, боље је очуван и благодарећи *Сименсу* остао је у Немачкој (по цену од 20000 марака). Испитивањем ове животиње озбиљно се бавио проф. *Дамес*, коме је испало за руком да из стене лепо препарише *грудну кост, раменске кости и карлични, појас*, што се раније није могло добро запазити, те тиме да дође до нових закључака о овој веома занимљивој животињи.

Дамес је потврдио раније своје гледиште, да археоптерикс није прелазни члан између рептилија и птица, већ права птица, која је је још само очувала неколике рептилске карактере. Према томе, не може остати мишљење *Павлова* и *Мензибира*. То је за усавршавање неспособна тица или другим речима, по њима, ту природни покушај није испао за руком. Супротно овом мишљењу сви карактери археоптерикса показују *разне стадијуме развоја живих птица*.

Umschau.

п.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

Његово Преосвештенство епископ жички господин Сава, о свом трошку и имендану подарио је краљевској осн. школи 137 комада књига „Братство“ и других научних списа, да се раздаду по учењу одличним и врло добрим, а по владању, примерним ученицима-цама.

Поклон Господина Епископа раздат је овданим ученицима-цама о полугодишњем испиту.

Наставници-це краљевских осн. школа у име ученика-ца са школским одбором овим изјављују Господину Сави најтоплију благодарност.

Суд општине лесковачке и г. *Коста Ђокић*, трговац, као чланови добротвори, а г. *Коста Протић*, адвокат, као члан утемељач, уплатили су потпуно своје улоге у фонд сиромашних ученика лесковачке ниже гимназије.

На св. Саву ов. год. уписали су се: за члана добротвора овог фонда *Саборна црква лесковачка*, за чланове утемељаче г.г. *Захарије Х. Арсић*, ср. начелник, *Христовор Тасић*, ђакон и учитељ, а за помагача г. *Махаило Игњатовић*, ђакон.

Покојног *Милутина Гарашанина* уписали су његови пријатељи и поштоваци из Лесковца за члана добротвора истог фонда уплативши одмах прописаних 100 динара.

Управа лесковачке ниже гимназије и овим путем исказује своју благодарност свима поменутиим пријатељима српске школске омладине.

„Српског Пољоприв. Друштва подружнина жичка“ поклонила је адранској школи четрдесет комада облагорођених воћака, које су у дворшћу школском засађене.

Одбор школски изјављује управи највећу благодарност на овом поклону.

По жељи Шапчана — пријатеља и поштовалаца пок. *Милутина Гарашанина*, краљевског посланика и државника српског, г. *Алекса Фотић*, адвокат оvd. предао је добротворном фонду шабачке гимназије једну стотину (100) дин., да се пок. Гарашанин упише за добротвора овог фонда.

Управни одбор уврстио је пок. Милутина Гарашанина међу чланове утемељаче поменутог фонда и овим путем изјављује сердану захвалност пријатељима покојниковим.

Д-Р ЂОРЂЕ С. ЂОРЂЕВИЋ

ПРОФЕСОР III БЕОГРАДСКЕ ГИМНАЗИЈЕ

Непадна и прерана смрт Ђорђа С. Ђорђевића није само отргла тужној, самохраној мајци добра и честита сина, нежној вереници мила вереника, многобројним сродницима, друговима и пријатељима искрена и одана сродника, друга и пријатеља: српска књига и многе културне установе српске у Ђури су изгубиле вреднога посленика и одушевљеног пријатеља.

И „Просветни Гласник“ претрпео је Ђурином смрћу необичан, тежак губитак, те и узима искрена учешћа у општој тузи за неумрлим покојником.

А како се може достојније одужити успомени свога одличнога сарадника него ако изнесе шта је и како урадио пок. Ђорђе С. Ђорђевић, те да се уједно види, колико је још српска књига могла од њега очекивати а шта је у њему изгубила!

Живот покојнога Ђорђа С. Ђорђевића — та зар управо може бити говора о *животу* тридесетогодишњег младића! — тих је и једноставан, али пун рада, преданости и пожртвовања. Рођен у Београду 3. новембра 1867. год., јединац у честитих српских родитеља, негован у чистој љубави доброга оца и нежне матере, Ђура је дивно развијао своје умље, своје срце и свој карактер, да га то троје учини онаким, каким смо га сви познавали и каког га сада изгубисмо!

Свршивши у Београду основну, средњу и Велику Школу 1889. год. и положивши почетком 1890. год. професорски испит, Ђура отиђе у Беч, да код славнога словенскога научника, професора д-р Ватрослава Јагића допуни и усаврши своје знање, како би се што сиремнији и подобнији предао озбиљноме послу своме: изучавању и неговању лепога нашега језика српског и његове књижевности. И ову своју школску припрему завршио је пок. Ђура сјајним успехом: он доби на бечком универзитету титулу доктора словенске филологије.

Овако наоружан спремом и знањем, од природе обдарен добрим умом, јаком вољом, беспримерном преданошћу послу и правом научничком савесношћу — пок. је Ђура могао светла образа истаћи на поприште научнога рада, где је имао угледе једнога Вука и Даничића, на Новаковића, и своје професоре пок. Јована Бошковића и недавно за Ђуром преминулога Вуловића.

Ну још раније Ђура је показао воље и подобности за рад. Као ђак историско-филолошког одсека наше Велике Школе, он је са својим другом Х. Дилером израдио расправу „О летописима и родословима српским“, који је рад добио прву светосавску награду. А „Босанска Вила“, којој је до гроба остао један од најбољих пријатеља и сарадника, донела је прве радове покојникове. У младићко, ђачко доба Ђурино пада и рад његов са неколиким младим пријатељима, који 1889. и 1890. издаваше „Коло“ под уредништвом Дан. А. Живаљевића. У овом листу, као и после у „Јавору“, а нарочито у „Делу“ (и овде је био међу покретачима овога листа), Ђури је поверавано уређивање књижевних бележака, који је посао вазда вршио са необичном марљивошћу и савесношћу.

У „Колу“ је штампан његов прерађен и допуњен превод расправе рускога професора Кулаковског „Лукијан Мушцки — прилог новијој историји српске књижевности“. Ова је расправа одштампана и у засебну књигу.

Пре доласка у Беч израдио је 1890. г. заједно са Павлом С. Шарчевићем „Земљопис за III разред основне школе“ са биографијама историских људи из доба нашега народног ослобођења.

Још из раније прибравши грађу, у Бечу је довршио темелиту и осејну расправу „Сима Милутиновић Сарајлија (1791—1847). Прилог новијој историји српске књижевности“. Ова је расправа штампана у „Просветном Гласнику“ и засебно одштампана 1893. год. Те исте године опет у „Просветном Гласнику“ штампана је после засебно одштампану расправу о Јовану Бошковићу, коју је израдио са правим пијететом захвална ученика према свом омиљеном и заслужном професору.

Као допуну својој расправи о Сарајлији на скоро за тим штампана је у „Стражилову“ расправу „Још нека о Сими Милутиновићу Сарајлији“ (и засебно одштампана).

Његовој докторској дисертацији „Матија Дивковић. Прилог историји српске књижевности“ указана је заслужена част, да буде штампана у „Гласу“ (LI и LIII) Српске Краљевске Академије Наука и Уметности.

А још један знак пажње и оправданог поверења у подобност и ваљаност научничку покојнога Ђуре видимо у том, што му је Матица Српска поверила да изради расправу о Павлу Јосифу Шафарику за јубилејну свеску „Летописа“, посвећену успомени овога одличног научника словенског. Да је Бог Ђури подарио још само неколико дана живота и здравља, била би довршена и издана ова расправа, која ће, мислимо, и овако угледати света.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Да напоменемо, да је у рукописима пок. Ђуре остало још започетих радова, нацрта за радове и прибране грађе, што би све, уверени смо, такође чинило част покојнику, да је само био срећан, да и то преда јавности.

Па да ли је овим завршен *књижевни рад* покојнога Ђорђа С. Ђорђевића? Не. Поред многобројних књижевних прилога и писама, оцена, приказа и белешака у „Босанској Вили“, „Колу“, „Јавору“, „Стражилову“, „Бранкову Колу“, „Просветном Гласнику“, „Наставнику“, „Делу“ и „Ускоку“, — ваља нам још споменути онај рад његов, који се не види и не чује, за који знају само они, којима је био намењен. Ту ја његово пословање у великошколским дружинама „Побратимству“ и „Даничићу“; ту је његово вршење коректорске дужности у Дирекцији Српских Државних Железница, чему само имамо да захвалимо за ону лену српску терминологију железничку; ту његови корисни савети и стручњачка помоћ у одржавању чистоте језика српског у „Царинику“ и „Ратнику“; ту његово трогодишње учешће у уређивачком одбору „Наставника“; ту, на послетку, неоцењиве услуге, указиване појединим радницима, који су се окушали на књижевном пољу.

Оставили смо, да овде нарочито истакнемо два врло важна посла, која су Ђури била поверена, а за која се тражила велика научна спрема, воља и савесност, каке је само било у нашега Ђуре.

Кад је у српске руке прешла посмртнина великога Вука, ваљало је њу прегледати, средити и пописати. И избор за тај посао паде на пок. Ђуру, који се, као што се унапред могло очекивати, показао потпуно дорастао повереној му задаћи. Тада је он са своје наставничке дужности, коју је вршио у трећој београдској гимназији по своје повратку из Беча, послат у Народни Музеј, да ту Вукову посмртнину среди и удеси за проучавање и издавање. И овај је посао извршен онако како је то Ђура само знао и умео! Само писама Вукових, која су њему писана или која је он писао, било је преко 4000. Ради збирања ових писама пок. Ђура ишао је у Нови Сад, Карловце, Брод, Загреб, Беч, Праг, Будим-Пешту итд., — поред тога, што је преко новина и личног прешком радио око ове ствари.

Један део грађе из Вукове посмртнине већ је био уредио и чекао да дође на ред за штампу, а и остало је припремно. Уз то је ваљано поматао члановима Вукова одбора нарочито при издавању Вукових „Граматичких и Полемичких списа“, а под његовом редакцијом изашле су „Српске Народне Приповетке и Заговетке“ Вукове.

Одмах за овим послом, а и упоредо с њиме, Ђури би поверена још једна важна задаћа. Кад је, по предлогу академика Ст. Новаковића, одлучила Српска Краљевска Академија Наука, да изда речник садашњег књижевног језика нашега, па за тај посао изабрала нарочити лексикографски одсек, пок. Ђура постаје секретар тога одсека, те је био душа целоме послу томе. Довољно је напоменути, да је под његовим упуством и надгледањем израђено и његовом руком азбучним редом уређено и по кутијама разређено на 150.000 картона, написаних из разних књига, које је и он са својим друговима изабрао и обележио.

Још једно одликовање паде у део Ђури. Кад је прошле јесени српска држава и Српска Академија Наука одлучила препети у српску земљу прах оца наше новије књижевности, неумрлога Вука, па је одредила одбор, који ће отићи у Беч и кости Вукове допратити амо, Ђура је био најактивнији члан томе одбору. Изложен великим напорима, Ђура том приликом назебе, па како је од природе био пажња здравља, стече, слутимо, клице прне болке, која узе маха, докле га најзад 26. априла ове године тако рано не отрже његовим милим и драгим и српској књижи и науци, и то баш онда, када је стајао пред најсвечанијим и најрадоснијим тренутком у животу људском, — када му је ваљало пред олтар ступити са милом вереницом својом!

Поред стварнога одавања уважања и поверења спреми покојниковој, њему су указивани и спољашњи знаци особитога признања. Још као великошколац одликован је од другова својих избором за председника „Побратимству“ и „Даничићу“; три године је био члан управе Професорског Друштва и члан уређивачког одбора „Наставникова“; две године почаствован је избором за ванреднога члана Главнога Просветног Савета, и две године поверавац му је надзор над основним школама; није му изостало ни одликовање с највишег места, јер му је подарен орден Светог Саве IV реда.

Ето, тако је и толико радио и урадио покојни Ђорђе С. Ђорђевић за свога кратког века, загреван у свему раду своје чистим српским срцем, које га је вазда упућивало само на оно, што је лепо, добро и племенито а што иде на добро и корист *целокупнога* народа српског! Сам рад његов довољно истиче његове особине јавнога посленика; а да ли је потребно нарочито износити и његове личне особине? Та ко није волео Ђуру са његова добра срца и благе нарави! Ко није чинио његов тихи карактер а стално и непоколебљиво убеђење његово!

А онако и онолико учешће свих редова нашега друштва у тужном испраћању трошних остатака неумрлога Ђуре до његове вечне куће најбоље је сведочанство томе, колика је жалост за покојником и колико се и како цени његова вредност и његов рад, који смо покушали изнети у овим ма и slabим потезима.

Слава и вечан помен врломе Ђорђу С. Ђорђевићу!

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

КЊИЖЕВНИ ОГЛАСИ

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ

НА НОВУ КЊИГУ

ПРИНЦИПИ ИСТОРИЈЕ

НАПИСАО

В. КНЕЖЕВИЋ

ПРОФЕСОР

„Историја је учитељица рода људскога“. Тако је рекао један мислилац и тако се обично да-нас вели. Али данашња Историја, оваква каква је, и како се обично пише, нема пуно права на ову почасти. Она је костур; она је списак имена људи и места; она је регистар многих догађаја светских, без везе, без узрочности, без онога сталнога реда, који влада у свима појавама природним, без оне моћне законитости, која прожима све у природи; она је без *научне* основице. Поједини народи и људи изгледају као јединице за себе, без везе с другима, а човечанство као нешто засебито, одвојено и не-зависно од остале природе и њенога прогреса. Међу тим, све је ово *једна целина*, једна нераздвојна органска заједница, проткана сталним животом, извесним редом, правилношћу и законитошћу.

У овоме делу писац се трудио да изнесе баш ову страну историјску. Она је у нас потпуно нео-брађена. Нешто мало преводâ Беклових и Дреперових дела с енглескога одвише су недовољни за ши-рење овако важних, озбиљних и научних историјских погледа. Оригиналнога и у једној прегледној и уре-ђеној целини немамо ничега.

Зато се писац осмелио, да овим радом својим попуни ову празнину. А колико је у овом успео, то ће оценити озбиљни читаоци и стручна критика.

Цело је дело подељено у три књиге. Ово је само *први* део или *прва књига*, која ипак чини за се једну целину. Она нам износи правилност или **ред** у *Историји*, и биће велика око 25 штампаних табака. Са захвалом помињемо, да је штампање овога дела према оцени уваженога проф. Др-а Љубе Недића помогао министар просвете и црквених послова, господин Андра Ђорђевић, из новог фонда пок. *Димитрија С. Николића* — *Беле*, чију ће и слику књига носити на челу, као издање ове задужбине, те је тако дана могућност не само писцу да овај део штампа и дело даље продужи, него и читаоцима да јефтине дођу до ове озбиљне студије.

Књига ће се штампати у државној штампарији и биће готова до краја Маја, докле ће се и прет-плата примати. Али скупљачи се моле, да *похитају* са скупљањем претплате и пријавом, како би се знало колико комада треба дати на повез, те да се због тога књига не би задржала. Цена ће бити за претплатнике само **2** динара, а у лепоме повезу **3** динара; а књижевска доцније биће знатно већа. Скупљачи добивају за сваких пет комада шести на дар.

Пошто писац неће бити у месту где се књига штампа и одакле ће се разашљати, то су пот-писани драговољно пристади да претплату они примају и за њу јемче и скупљачима и претплатницима.

20. Марта 1898.

Београд.

Ј. Миодроговић,

РЕФЕРЕНАТ ЗА ОСНОВНУ НАСТАВУ

Зар. Р. Поповић,

СТАТИСТИЧАР МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ